

**FATİH SULTAN MEHMET VAKIF ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI PROGRAMI**

**ŞÂİR RIZÂ DÎVÂNI
(İNCELEME-METİN)**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

MÜNEVVER HİLAL ONUR

İSTANBUL, 2020

**FATİH SULTAN MEHMET VAKIF ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI PROGRAMI**

**ŞÂİR RIZÂ DÎVÂNİ
(İNCELEME-METİN)**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**MÜNEVVER HİLAL ONUR
(180101007)**

**Danışman
(Prof. Dr. Nihat ÖZTOPRAK)**

İSTANBUL, 2020

LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı'nda 180101007 numaralı Münevver Hilal ONUR'un hazırladığı “Şâir Rızâ Dîvânı (İnceleme-Metin)” konulu **Yüksek Lisans Tezi** ile ilgili **TEZ SAVUNMA SINAVI, 23 /07 /2020**, Perşembe günü saat 14:00'da yapılmış, sorulan sorulara alınan cevaplar sonunda adayın tezinin **KABULÜNE* OYBİRLİĞİ İLE** karar verilmiştir.

Düzeltilme verilmesi halinde:

Adı geçen öğrencinin Tez Savunma Sınavı .../.../20..., tarihinde, saat ...:...'da yapılacaktır.

Tez adı değişikliği yapılması halinde:

Tez adının
.....
şeklinde değiştirilmesi uygundur.

JÜRİ ÜYESİ	KANAATİ (*)	İMZA
Prof. Dr. Nihat ÖZTOPRAK	KABUL	
Doç. Dr. Ümran AY SAY	KABUL	
Doç. Dr. Türkan ALVAN	KUBUL	

BEYAN

Bu tezin yazılmasında bilimsel ahlak kurallarına uyulduğunu, başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda bilimsel normlara uygun olarak atıfta bulunulduğunu, kullanılan verilerde herhangi bir tahrifat yapılmadığını, tezin herhangi bir kısmının bağlı olduğum üniversite veya bir başka üniversitedeki başka bir çalışma olarak sunulmadığını beyan ederim.

Münevver Hilal Onur

TEŞEKKÜR

Çalışma boyunca her konuda yol göstererek değerli vaktinden ayıran kıymetli danışman hocam Prof. Dr. Nihat Öztoprak'a; bu yolda her zaman destekçim ve yardımcım olan babam Mustafa Yaşar Onur'a ve bana inanarak daima yanımda olan annem Vecihe Onur ve abim Kaan Onur'a kalbî teşekkürlerimi sunarım.

Münevver Hilal Onur

ŞÂİR RIZÂ DÎVÂNİ (İnceleme-Metin)

Münevver Hilal Onur

ÖZET

Bu çalışmada Şâir Rızâ'nın tespit edebildiğimiz tek nüshası olan İstanbul Büyükşehir Belediyesi Atatürk Kitaplığı Bel_Yz_K_0325 numarada kayıtlı *Dîvân*'ı üç ana başlık altında incelenmiştir.

Birinci bölümde Şâir Rızâ'nın kimliği, edebi kişiliği ve Rızâ/Rızâ'î mahlaslı diğer şâirlerin hayatları üzerinde durulmuştur.

İkinci bölümde *Dîvân*'ın şekil ve muhteva hususiyetleri ele alınmış ve incelemesi yapılmıştır.

Üçüncü bölümde yazma nüshanın tanıtımı yapılmış, metin kuruluşunda izlenen yol açıklanmış ve metin transkripsiyon alfabesi ile verilerek çalışma tamamlanmıştır.

Bu tez ile Şâir Rızâ ve *Divân*'ının klâsik Türk edebiyatında yer edinmesi ve klâsik edebiyat ile ilgili yapılacak çalışmalara kaynak oluşturması amaçlanmıştır.

Anahtar Kelimeler; dîvân, Rızâ, Rızâ'î, Bektâşî, Atatürk Kitaplığı

THE DIVAN OF POET RIZA (Examination-Text)

Münevver Hilal Onur

ABSTRACT

In this study, the Divan of Poet Rıza, which is the only establishable copy and registered in I.B.B. Atatürk Library with number Bel_Yz_K_0325 has investigated in three parts.

In the first chapter, the identity of Poet Rıza, his literary personality and the lives of other poets who are using Rıza/Rızai as their pen name is focused on.

The second chapter, the features of the form and content of the Divan is discussed and examined.

In the third chapter, manuscript is introduced, the path followed in the construction of the text is explained and the work is completed by giving the text with Transcription Alphabet.

With this thesis, it is aimed to acquire the Poet Rıza and his Divan in classical Turkish literature and to create a source of classical literature studies.

Keywords; divan, Rıza, Rızai, Bektashi, Atatürk Library

ÖNSÖZ

Altı asırlık uzun bir dönemde oluşan klâsik Türk edebiyatı geniş bir eser hazinesine sahiptir. Bu güne kadar bu eserlerin bir kısmı gün yüzüne çıkarılmış ve çeşitli çalışmalar ile edebiyatımıza yeniden kazandırılmıştır. Elbette mevcut çalışmalar bu kadîm değerlerin tamamına ulaşmamızı henüz sağlayamamıştır. Köklü geleneği içerisinde yüz binlerce esere sahip olan klâsik Türk edebiyatının bugün yazma eser kütüphanelerinde ortaya çıkarılmayı bekleyen çok sayıda eseri vardır. Bu eserlere ulaşmak, ilim dünyamıza yeni değerler kazandırmanın yanı sıra edebiyatımızı ve dönemi bir de bu eserler üzerinden inceleme fırsatı bulmamızı sağlamaktadır.

Çalışmamıza konu olan eser 19. yüzyılda kaleme alınmıştır. Bu dönemde yaşamış pek çok Rıza/Rızâ'î mahlaslı şâir vardır. Dîvândan yola çıkarak eserin hangi Rızâ'ya ait olabileceğine dair fikirler ortaya konmuştur. 19. yüzyılın başında tahta çıkan II. Mahmud (1808-1839) ve II. Mahmud'un ölümünün ardından tahta çıkan oğlu Sultan Abdülmecid (1839-1861) döneminde gerçekleşen bazı faaliyetlerle ilgili yazmış olduğu şiirlerinden yola çıkarak, şâirin II. Mahmud'un padişahlığını görmüş olabileceği yahut Abdülmecid dönemi veya sonrasında yaşamış olduğu düşünülmektedir.

Çalışma üç bölüm halinde incelenmiştir. Birinci bölümde eserin hangi şâire ait olabileceğine dair tespitler ortaya konmuş ve şiirlerinden yola çıkarak şâirin edebî kişiliği incelenmiştir.

İkinci bölümde dîvânın tertibi üzerinde durulmuş, dîvânda yer alan nazım şekilleri tespit edilmeye çalışılmıştır. Vezin, kafiye ve redif gibi şeklî özellikler incelenmiş ve daha sonra muhteva hususiyetleri ele alınarak eserin ihtiva ettiği konular başlıklar halinde verilmiştir.

Üçüncü bölümde nüshanın tanıtımı yapılmış, metin kurulurken izlenen yol ortaya konmuş ve transkripsiyon alfabeli metin verilmiştir. Çalışmamız sonucunda ulaştığımız hususlar sonuç bölümünde belirtilmiştir.

Çalışma fırsatı bulduğumuz bu eser çeşitli başlıklar altında değerlendirilerek, eserin şekil ve muhteva özellikleri ortaya konmak istenmiştir. Bu çalışma ile daha önce ele alınmamış olan Şâir Rızâ Dîvânı ortaya konmuş ve böylece klâsik Türk edebiyatına yeni şiirler kazandırılmıştır.

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	v
ABSTRACT	vi
ÖNSÖZ.....	vii
KISALTMALAR	xiii
GİRİŞ	1
BİRİNCİ BÖLÜM.....	2
1. ŞÂİR RIZÂ'NIN HAYATI VE EDEBÎ KİŞİLİĞİ	2
1.1. ŞÂİR RIZÂ'NIN HAYATI.....	2
1.2. RIZÂ MAHLASLI ŞÂİRLER	5
1.2.1. Rızâ Efendi.....	5
1.2.2. Rızâ	6
1.2.3. Rızâ/Rızâî	7
1.3. ŞÂİR RIZÂ'NIN EDEBÎ KİŞİLİĞİ.....	8
1.3.1. Dil ve Üslup Özellikleri.....	11
İKİNCİ BÖLÜM	14
2. RIZÂ DÎVÂNÎ'NİN ŞEKİL VE MUHTEVA HUSUSİYETLERİ.....	14
2.1. ŞEKİL HUSUSİYETLERİ.....	14
2.1.1. Dîvân Tertibi	14
2.1.2. Nazım Şekilleri	15
2.1.2.1. Gazel	15
2.1.2.2. Müseddes	17
2.1.2.3. Koşma	18
2.1.3. Vezin	18
2.1.3.1. Vezni Aksatan Eksiklik ya da Fazlalıklar.....	20
2.1.3.2. Ulama (Vasl).....	21
2.1.3.3. İmâle (Uzatma)	21
2.1.3.4. Zihâf (Kısaltma).....	22
2.1.3.5. Med	23
2.1.4. Kafiye ve Redif	23
2.1.4.1. Kafiye-i Mücerrede.....	24
2.1.4.2. Kafiye-i Mürdefe	24

2.1.4.3. Kafiye-i Mukayyede	25
2.1.4.4. Redifler	26
2.1.4.4.1. Ek Halindeki Redifler	27
2.1.4.4.2. Sözcük Halindeki Redifler	27
2.1.4.4.3. Hem Ek Hem Sözcük Halindeki Redifler	28
2.2. MUHTEVA HUSUSİYETLERİ	29
2.2.1. Nazım Türleri	29
2.2.2. Dinî Unsurlar	34
2.2.2.1. Allah.....	34
2.2.2.2. Peygamberler	35
2.2.2.2.1. Hz. Muhammed.....	35
2.2.2.2.2. Hz. Âdem	36
2.2.2.2.3. Hz. Nûh	37
2.2.2.2.4. Hz. Yakûb ve Hz. Yûsuf.....	37
2.2.2.2.5. Hz. Mûsâ	38
2.2.2.2.6. Hz. Dâvûd ve Hz. Süleymân	39
2.2.2.2.7. Hz. Îsâ.....	39
2.2.2.3. Âyet ve Hadisler	40
2.2.2.4. Dört Kutsal Kitap.....	45
2.2.2.4.1. Kur'ân-ı Kerîm.....	45
2.2.2.4.2. Tevrat, Zebur ve İncil	46
2.2.2.5. Tasavvufî Terimler	47
2.2.2.5.1. Aşk	47
2.2.2.5.2. Elest Bezmi.....	48
2.2.2.5.3. Mürşid	48
2.2.2.5.4. Dünyâ ve Ukbâ.....	49
2.2.2.5.5. İnsan-ı Kâmil	50
2.2.2.5.6. Tarîk	50
2.2.2.5.7. Tevhit ve Vahdet.....	51
2.2.2.5.8. Mâsivâ	52
2.2.2.5.9. Lâ ile İllâ	53
2.2.2.5.10. Zikir	53
2.2.2.5.11. Tevekkül	53

2.2.2.5.12. <i>Kerâmet</i>	54
2.2.2.5.13. <i>Zâhid</i>	54
2.2.2.6. Tarikatlar.....	55
2.2.3. <i>Aşk</i>	58
2.2.3.1. Sevgili	60
2.2.3.2. Sevgilinin Güzellik Unsurları	61
2.2.3.2.1. <i>Saç</i>	61
2.2.3.2.2. <i>Kaş ve Kirpik</i>	62
2.2.3.2.3. <i>Göz</i>	64
2.2.3.2.4. <i>Ağız ve Dudak</i>	65
2.2.3.2.5. <i>Sevgilinin Diğer Güzellik Unsurları</i>	66
2.2.3.3. <i>Âşık</i>	67
2.2.3.4. Rakip.....	68
2.2.4. <i>Şahıslar</i>	69
2.2.4.1. Din Büyükleri	69
2.2.4.1.1. <i>Hz. Ali</i>	69
2.2.4.1.2. <i>Hz. Hüseyin</i>	70
2.2.4.1.3. <i>Ebû Tâlib</i>	71
2.2.4.1.4. <i>İbrâhîm b. Edhem</i>	71
2.2.4.1.5. <i>Hacı Bektâş-ı Velî</i>	71
2.2.4.1.6. <i>Balım Sultan</i>	72
2.2.4.2. Tarihî, Efsânevî ve Sembolik Şahıslar.....	72
2.2.4.2.1. <i>Ebû Süfyân</i>	72
2.2.4.2.2. <i>Yezîd</i>	73
2.2.4.2.3. <i>Mervân</i>	73
2.2.4.2.4. <i>Şimr b. Zi'l-Cevşen</i>	73
2.2.4.2.5. <i>Firavun ve Hamân</i>	73
2.2.4.2.6. <i>Zülkarneyn, İskender, Eflâtun ve Hipokrat</i>	74
2.2.4.2.7. <i>Hüsrev, Dârâ, Cemşîd ve Keykûbâd</i>	75
2.2.4.2.8. <i>Ferhâd</i>	76
2.2.4.2.9. <i>Mecnûn</i>	77
2.2.4.2.10. <i>Leylâ</i>	77
2.2.5. <i>Ülkeler, Şehirler</i>	78

2.2.5.1. Hicâz, Mekke, Ka‘be	78
2.2.5.2. Bağdat, Kerbelâ	79
2.2.5.3. Şam, Belh.....	80
2.2.5.4. Mısır.....	80
2.2.5.5. Niğde, Fertek	81
2.2.5.6. Kıbrıs	81
2.2.5.7. Bedeşân.....	81
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM	82
3. RIZÂ DÎVÂNÎ’NİN METNİ.....	82
3.1. NÜSHANIN TANITIMI	82
3.2. METİN KURULURKEN TAKİP EDİLEN YOL	84
3.3. TRANSKRİPSİYON ALFABESİ	87
3.4. RIZÂ DÎVÂNÎ’NİN TRANSKRİPSİYONLU METNİ.....	88
SONUÇ.....	227
KAYNAKÇA	228
EKLER:	231

KISALTMALAR

a.g.e.	Adı geçen eser
c.	Cilt
G.	Gazel
Haz.	Hazırlayan
Müs.	Müseddes
s.	Sayfa
TDV	Türkiye Diyanet Vakfı
TDK	Türk Dil Kurumu
vb.	Ve benzeri
vd.	Ve diğerkleri
Yay.	Yayınları

GİRİŞ

19. yüzyıl, süregelen dîvân edebiyatı geleneğinin yanında şiirde bazı yeni adımların da atıldığı bir dönemdir. 19. yüzyılın ilk yarısında Osmanlı sosyal ve siyasi yaşamında kendisini gösteren birtakım yenilikler ikinci yarısından itibaren edebiyatta da söz konusu olmuş ve Batı edebiyatının etkisiyle şiir anlayışında birtakım değişiklikler meydana gelmiştir. Alevî-Bektâşî şiiri ise konu bakımından eski çizgisini korumuş, biçim olarak dîvân edebiyatı nazım biçimlerine yönelmiştir. Önceki yüzyıllarda işlenen konular ve sorunlar şiirlerde aynı şekilde ele alınmakla birlikte, Alevî-Bektâşî ozanlar klâsik Türk edebiyatı geleneğini oldukça benimsemiş ve aruz ölçüsü ile gazeller, tahmisler, mersiyele söylemişlerdir. Bunların yanı sıra 18. yüzyılda başlayan mahallîleşme akımı, klâsik şiir üzerindeki etkisini bu dönemde de sürdürmüştür. Rızâ'nın şiirlerinde de bu mahallî anlayışın izleri görülmektedir.

Şâir şiirlerinde Rızâ ve Rızâ'î olmak üzere iki mahlas kullanmıştır ancak ismine dair kesin bir bilgi yoktur. Şiirlerinden anlaşıldığı üzere tarikatlar ile iç içedir. Şâir tüm tarikatları aynı yolun yolcusu olarak görmekte ve birbirlerinden ayrı düşünmemek gerektiğine inanmaktadır. Şiirlerinde Bektâşî geleneğinin izleri oldukça belirgindir ve Ehl-i beyt anlayışına yer vermiştir.

Şâirin kimliği ile ilgili kesin bilgilere ulaşamamış olmakla birlikte hayatı ve kişiliğine dair birtakım tespitler ortaya konmuştur. Çalışmamıza konu olan dîvân çeşitli yönlerden incelendiğinde, Rızâ'nın 19. yüzyılda yaşamış Bektâşî bir şâir olduğu anlaşılmıştır. Üç ana başlık altında incelenen eserin birinci bölümü bu tespitleri, şâirin edebi kişiliğini ve dil ve üslup özelliklerini içermektedir. İkinci bölümde dîvânın şekil ve muhteva özellikleri verilmiş, üçüncü bölümde ise nüsha tanıtılmış, metin kurulurken takip edilen yol ve transkripsiyon alfabeli metin verilmiştir.

BİRİNCİ BÖLÜM

1. ŞÂİR RIZÂ'NIN HAYATI VE EDEBİ KİŞİLİĞİ

1.1. ŞÂİR RIZÂ'NIN HAYATI

Çalışmamıza konu olan eser Rızâ'ya aittir. Şâirin kimliğine dair yeterli bilgi bulunamamıştır. Dîvândaki bilgilerden yola çıkarak kimliği ve hayatı ile ilgili bazı tespitler ortaya konmuştur.

Şâir şiirlerinde Rızâ ve Rızâ'î olmak üzere iki mahlas kullanmaktadır. İsminin Rızâ olup olmadığına dair kesin bir bilgi yoktur. İstanbul Büyükşehir Belediyesi Atatürk Kitaplığı'nda bulunan eser “Dîvân” olarak adlandırılmış ve şâir, “Rızâ'î” olarak kaydedilmiştir. Künyede eserin sahibi belirtilmiş, 4b ve 5a varakları işaret edilmiştir. Ancak bu varaklarda ve dîvânın genelinde şâirin kimliğine dair kesin bilgilere rastlamadığımız için bu duruma ihtiyatlı yaklaşmaktayız.

Aşağıda verilen beyitte şâir, fesi icad eden padişaha rahmet okur. Osmanlı'ya fes 1829 yılında, II. Mahmud zamanında gelmiştir.¹ Ayrıca 14. şiirde, özellikle II. Mahmud zamanında meşhur olan cirit oyunundan bahsetmektedir. Bu hususlar dikkate alındığında şâir, II. Mahmud'un padişah olduğu 1808-1839 yıllarında yahut bu tarihten sonraki bir zamanda yaşamış olmalıdır.

Rahmet olsun ânı îcâd eyleyen pâdişâha
Gisûlar bulmazdı şöhret olmasa dünyâda fes 110/2

51. gazel “telgraf” rediflidir. Bu alışılmışın dışında bir redif tercihidir. Şâirin telgraf redifli bir şiirinin bulunması, telgrafın geldiği ilk zamanlara şahit olabileceği ve bu durumdan duyduğu heyecan sebebiyle böyle bir redif tercih etmiş olabileceği ihtimalini ortaya çıkarır. Osmanlı'da ilk telgraf hattının İstanbul-Varna-Sivastopol

¹ Hülya Tezcan, “Fes”, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, 1995, c.12, s.415.

arasında, 1855 yılında kurulduğu bilinir. Şâirin bu şiiri, telgrafın kurulduğu ilk zamanlarda yazmış olma ihtimali düşünüldüğünde, eserin künyesinde 1858 olarak verilen doğum tarihi şüpheyne düşmektedir. Bununla birlikte şiirin genelinde telgrafın keşfi yahut gelişi ile alakalı özel bir ifade yoktur. Dolayısıyla telgrafın ilk zamanlarından çok sonra yazılmış bir şiir olması da muhtemeldir. Şâirin telgraftan bahsetmesi onun Abdülmecid döneminde (1839-1861) yahut sonraki bir dönemde yaşamış olduğunu gösterir. Bahsi geçen gazelin bir beyti şöyledir:

Kalb-i meşğûlüm gibi işler makîne dâ'imâ

Harf harf eyler keşîd-i kurb-ı sultân telgraf 51/3

Dîvânda şiirlerden sonra yazılmış bazı tarihler vardır. 73. ve 113. şiirlerden sonra verilmiş olan tarihler milâdî 1883 ve 1880 yıllarını işaret etmektedir. Ayrıca 90. şiirde şâir, Ahmed Rızâ'nın doğumuna tarih düşürmüştür. Bu tarih de milâdî 1880 yılına tekabül etmektedir. Doğumuna tarih düşürdüğü bu kişinin şâirin oğlu olma ihtimali vardır ancak kesin bir şey söylemek mümkün değildir.

Biñ ikiyüz toğdı toksân yedide Ahmed Rızâ

Hakk erenler kıl mu'ammer ol mübârek sâlesi 90/6

Dîvânda bulunan 94. şiirin başında “Bağdât vâfisi esbak devletlü Ali Rızâ pâşâ hazretine nâzîre” yazmaktadır. Şiir incelendiğinde bahsi geçen kişinin Trabzonlu Ali Rızâ Paşa olduğu anlaşılmıştır. Ali Rızâ Paşa 1829 yılında Halep valisi, 1830 yılında ise Bağdat valisi olmuştur. Dolayısıyla şâir bu şiiri, 1830 yılından daha sonra yazmış olmalıdır.

Sonuç olarak şâirin doğum ve ölüm tarihi ile ilgili kesin bir şey söylemek mümkün değildir ancak yukarıda verdiğimiz bilgiler ışığında, 19. yüzyılda yaşamış bir şâir olduğu anlaşılmaktadır.

Şâirin şiirlerinden Bağdat, Kıbrıs, Niğde gibi pek çok farklı yerde bulunduğu, sürekli dolaştığı anlaşılır. Bu durum şâirin orduda yahut devlette görev almış olma ihtimalini akla getirmektedir.

Rızā'ı ser-te-ser dehri dolaşdum durmadum aşlā
Kıbirden başka bir cāy-ı selāmet kılmamış gitmiş 21/7

Ser-te-ser gezdüm cihānı itmedüm aşlā firār
Ey Rızā'ı 'avn-i Hāk'la gelmişem Bağdād'a ben 95/7

Ger kıya ardına gitsen mişli yok bāğ-ı ārām
Bir yere olmaz kıyās āb u hevāsı Nigde'nün 119/3

Şâirin özellikle Niğde'ye farklı bir muhabbeti olduğu görülür. Niğde için bir şehrengiz yazmış, Niğde'den ve Niğdeli kızlardan övgü ile bahsetmiştir. Bu şehrengiz dışında 14. ve 15. gazellerinde de Niğde'yi anmaktadır. 14. gazelin ilk beytinde “Niğdeli” birinden bahseder. Ayrıca günümüzde Niğde'nin ilçesi olan Fertek köyünden de bahsetmektedir. Tüm bunlar göz önüne alındığında, şâirin Niğdeli olabileceği yahut Niğde de uzun süre bulunmuş olabileceği düşünülebilir:

Ey birāder Nigdeliye āb-ı rüyuñ tırma saç
Saçamazsan bu diyārdan çar çabuğ ol sen kıo kaç 14/1

Şâirin mesleğine dair bir diğer ihtimal ise ticaret ile uğramış olabileceğidir. Aşağıda verdiğimiz beyitlerde üslubu ve seçtiği kelimeler bu ihtimal üzerinde de durmamıza sebep olmuştur. Ayrıca çok sık yer değiştirmesi de durumu destekler niteliktedir. Ancak sıkça yer değiştirmesinin yukarıda bahsettiğimiz hususlar ve ticaret ile uğraşması dışında, bir derviş yahut medrese talebesi olması gibi farklı nedenleri de olabilir.

Ehl-i diller **müşterî**dür hüsnünün imtā'ına
İştirā'sı ey Rızā bir dem degül her dem gerek 50/5

Lira-ı ‘Oṣmānī mi āyā nedür hep şarf ider

Naḳd-i ‘ömrüm kīse-i dilberde çın çın çınlıyor 28/3

Şiirlerinde def, zurna, tanbur, ney vb. gibi çeşitli müzik aletlerine yer vermiştir. Bu durum onun sazla ve sözle ilgili bir şâir olduğunu gösterir.

Rızâ’nın en belirgin özelliklerinden biri Bektâşî bir şâir olmasıdır. Hz. Ali ve Hz. Hüseyin için şiirler yazmış, şiirlerinde Kerbelâ’dan, Balım Sultan’dan, Hacı Bektâş-ı Velî’den bahsetmiştir. Ayrıca bazı beyitlerinde kelimeler yerine çeşitli semboller kullanmaktadır. Daha sonra ayrıntılı bir şekilde değineceğimiz bu gibi hususlar dolayısıyla Hurûfîlikten etkilenmiş olabileceği ihtimali üzerinde de durulmaktadır.

1.2. RIZÂ MAHLASLI ŞÂİRLER

Eserin kime ait olduğuna dair yaptığımız araştırmalarda özellikle Alevî-Bektâşî şâirler üzerinde durulmuştur.² Şâirin yaşadığı dönem ve bahsi geçen çeşitli özellikleri dikkate alınarak, çalıştığımız eserin sahibi olabileceği kanaatine vardığımız üç şâir aşağıda verilmiştir.

1.2.1. Rızâ Efendi

Kimliği hakkında yeterli bilgi bulunmamaktadır. 19. yüzyılda yaşamış bir Bektâşî ozanıdır. 1858 yılında Konya’nın Yunak ilçesine bağlı Apa köyünde doğmuştur. Bektâşî şeyhlerinden Halil Baba’nın oğludur. Kendisi de Hacı Bektâş Tekkesi’ne girmiştir. Konya’da muhasebe kaleminde, Niğde muhasebe

² Şâirin kimliğini tespit için şu kaynaklara bakılmıştır:

İsmail Özmen, *Alevî-Bektaşî Şiirleri Antolojisi*, T.C. Kültür Bakanlığı Yay., İstanbul 1998, c.4.

Sadeddin Nüzhet Ergun, *Bektaşî-Kızılbaş Alevî Şairleri ve Nefesleri*, İstanbul Maarif Kitaphanesi Yay., İstanbul 1956, c.3.

Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi, Dergah Yay., İstanbul 1998, c.7.

Bursalı Mehmed Tahir, *Osmanlı Müellifleri*, Haz.: A. Fikri Yavuz-İsmail Özen, Meral Yay., İstanbul 1972, c.2.

Mehmet Nail Tuman, *Tuhfe-i Nâilî*, Haz.: Cemal Kurnaz-Mustafa Tatçı, Bizim Büro Yayınları, Ankara, 2001.

Fatîn Davud, *Fatîn Tezkiresi (Hâtimetü’l-Eşâr)*, Haz.: Ömer Çiftçi, <https://ekitap.ktb.gov.tr/>

Mehmed Tevfik, *Kâfile-i Şu‘arâ*, Haz.: Fatma Sabiha Kutlar Oğuz vd., <https://ekitap.ktb.gov.tr/>

Şeyhülislam Ârif Hikmet Bey, *Tezkiretü’ş-şu‘arâ*, Haz.: Mehmet Nuri Çınarcı, <https://ekitap.ktb.gov.tr/>

Şefkat-i Bağdâdî, *Tezkire-i Şu‘arâ-yı Şefkat-i Bağdâdî*, Haz.: Filiz Kılıç, <https://ekitap.ktb.gov.tr/>

yardımcılığında ve daha sonra Konya Hukuk Mahkemesi üyeliğinde bulunmuştur. 1899 yılında, Konya’da vefat etmiştir. Tarikat mensuplarına akıcı bir dil ile yol gösterici, öğüt verici nitelikte şiirler söylemiştir. İyi saz çaldığı bilinmektedir.³

Çalışmamıza konu olan dîvânın künyesinde eserin bu Rızâ’ya ait olduğu belirtilmiştir. Şâirin Hacı Bektâş Tekkesi’nde yetişmiş olması, bir dönem muhasebe vekilliği yaparak Niğde’de bulunmuş olması, sazdan sözden hoşlanması ve yol gösterici nitelikte şiirler söylemesi düşünüldüğünde, eserin sahibinin bu Rızâ olması mümkün görünmektedir.

Şâire ait bir şiirin son iki dördlüğü aşağıda verilmiştir:

Nutku erenleri nutku Hak bilen
Râh-ı aşk üzere doğruca giden
Şâh Hüseyin’e burda cân kurbân eden
Hâne-i kalbinde olmaz gıll ü gış

Derdment Rızâ’nın sizden ey ihvân
Dâimâ niyâzı rızâ-yı pîrân
Yolunuzda kıldım bu cânı kurbân
Böyle bir fakîre olur mı tahrîş

1.2.2. Rızâ

Kimliği, hayatı, doğum tarihi hakkında yeterli bilgi bulunmamaktadır. İsmi Ali’dir ve Rahvalıdır. 19. yüzyılda yaşamış başka bir Bektâşî şâirdir. Devlet memuru olduğu bilinir. 1908 yılında vefat etmiştir.⁴

Bektâşî bir şâir olması, Rızâ mahlasını kullanması ve 19. yüzyılda yaşamış olması dolayısıyla, eserin bu şâire ait olabilme ihtimali üzerinde de durulmuş ve şâirden bahsetme gereği duyulmuştur.

³ İsmail Özmen, *Alevi-Bektaşî Şiirleri Antolojisi*, T.C. Kültür Bakanlığı Yay., İstanbul 1998, c.4, s.401.

⁴ İsmail Özmen, *a.g.e.*, c.4, s.427.

Şâire ait bir şiirin son iki dörtlüğü aşağıdaki gibidir:

Bu miheng-i aşka urdukta seni

Riyâ etmiş saf dil diyerek beni

Tîğ-i bendle bağlı olunca beli

Girip de duzâha acep yanar mı

Rızâ bu esrârı sakla gönülden

Hak'tır bu sözlerim değildir gümân

Tecelli göründü sana nigâhtan

Hiç ehl-i kemâle râğbet olur mu

1.2.3. Rızâ/Rızâî

Şiirlerinden yola çıkarak 1819 yılında doğduğu tahmin edilmektedir. Trabzonludur. İsmi Ahmed Rızâ'dır. Hayatı hakkındaki bilgiler, bilinen tek eseri olan *Manzûme-i Sivastopol*'dan öğrenilmiştir. Şiirlerinden ticaretle uğraşmış olduğu anlaşılmaktadır. Sivastopol'un işgalinden sonra ticaret maksadıyla orduyu takip ederek pek çok farklı yerde bulunmuştur. Abdülmecid'e yazmış olduğu bir manzumesi sebebiyle Abdülmecid döneminde yaşadığı tespit edilmiştir. Bu da 1839-1861 yıllarına denk gelmektedir. Ölüm tarihiyle ilgili kesin bir bilgi yoktur ancak 1893 yılında vefat ettiği düşünülmektedir. *Manzûme-i Sivastopol* eserinde Hz. Hüseyin için yazdığı bir mersiye bulunur. Şiirlerinde Rızâ ve Rızâî mahlaslarını kullanmıştır.⁵

Şâirin kullanmış olduğu mahlaslar, yaşadığı dönem, mesleği dolayısıyla farklı yerlerde bulunmuş olması ve Hz. Hüseyin için mersiye yazmış olması gibi hususlar sebebiyle dîvânın sahibinin Ahmed Rızâ olabileceği düşünülmüştür.

⁵ Necat Birinci, "1853-1856 Kırım Savaşını Anlatan Bir Eser: *Manzûme-i Sivastopol*", *Güney-Doğu Avrupa Araştırmaları Dergisi*, sy. 10-11, (1982): 233-238.

Şâirin *Manzume-i Sivastopol* adlı eserinde Hz. Hüseyin için yazdığı mersiye'nin bir kısmı şöyledir:

Vay ana kim rûz-ı mahşer müddeî ola Resûl
Yâ Aliyyü'l-Murtezâ tutsun garibân vâ Hüseyin

Âh kim artar muharrem her gelende derdimiz
Kerbelâ olur bana her deşt ü yâbân vâ Hüseyin

Kerbelâ vasfın yazarken hûn döküp çeşmim Rızâ
Dûd-ı âhımla siyâh olmuş bu dîvân vâ Hüseyin

1.3. ŞÂİR RIZÂ'NIN EDEBÎ KİŞİLİĞİ

Rızâ'nın eserinden yola çıkarak onun sanat kaygısı taşımadığını söyleyebiliriz. Şiirlerini bazı hususları ifade etmek ve düşüncelerini ortaya koymak için yazmış, mükemmel şiirin peşinde olmamıştır. Dîvân şâirleri umumiyetle aşktan, sevgiliden bahsederken Rızâ, Hz. Ali'den, on iki imamdan bahsetmiş ve Bektâşîliğe dair düşüncelerini şiirleştirmeye çalışmıştır.

Rızâ'nın şiirlerinde bazı şâirlerin etkisi görülür. Aşağıdaki beyit şâirin Nesîmî'den etkilendiğini gösterir:

'Aşk ucından giymişem ben şol melâmet hırkasın
Hırka-i peşmîne tende serde devlet nâciye 3/2

Hidmet-i Sultân Bâlm'da cân u baş terk itmişüz
Giydiren hırka melâmet Muştâfâ abdâl bize 44/6

25. ve 26. şiirler Nedîm'in "mısın kâfir" redifli gazeline naziredir. Dolayısıyla Nesîmî dışında Nedîm'in de şâir üzerinde etkisi olduğu görülür:

Behey zâlim firâk-ı âteş-i süzân mısın kâfir
Cemâl-i hüsnüñe sen de meger hayrân mısın kâfir 25/1

Şâir, şiirlerinde zaman zaman sembollere yer vermiştir.⁶ Bazı sözcükleri yazmak yerine, o sözcükleri karşılayan semboller kullanmıştır. Bu sembollerin hangi kelimeleri ifade ettiği tespit edilememiştir. Ancak şâirin sembolleri kullanım şekli incelendiğinde, sembollerle ifade edilen sözcüklerin dinî-tasavvufî mahiyette olduğu görülür. Çünkü bazı beyitlerde bu sembollerin hemen ardından “esrarını” kelimesi gelmektedir. Tasavvuf düşüncesine göre, irfan ehli olmayan kişinin anlamada güçlük çekeceği ve anladığı takdirde yanlış yorumlamalara yol açabilecek ilâhî esrarlar vardır. Şâirin kullandığı bu semboller de bir remzi, sırrı ifade etmektedir. Bilindiği üzere Alevî-Bektâşî geleneğinde Hurûfîlik anlayışı etkilidir. Bektâşî bir şâir olan Rızâ’nın şiirlerinde sembollere yer vermesi, onun Hurûfî bir şâir olabileceği düşüncesini ortaya çıkarır. Ancak şâirin yaşadığı dönem ve şiirlerinde Fazlullah-ı Hurûfî’ye övgü bulunmaması gibi durumlar göz önüne alındığında, Hurûfî bir şâir olduğunu ifade etmek doğru olmayacaktır. Bununla birlikte Hurûfîlikten etkilenmiş olması mümkündür.

Hurûfîlik, Fazlullah Esterâbâdî tarafından 14. yüzyılda kurulan bâtinî bir akımdır. Arapçada “hurûf” sözcüğü “harfler” anlamına gelir ve hurûfî, “harflere mensup olanlar” demektir. Hurûfîler, sayıların ve harflerin esrarlı olduğuna inanır, harfleri varlığın temeline koyarlar. Hurûfîlere göre evrendeki her şeyde ses vardır ve bu sesler 32 harfe karşılık gelir. Kur’ân’ın dili olan Arapçada 28 harf ve Farsçada 32 harf bulunmaktadır. Hurûfîler Kur’ân’ın 28 harfini, Fazlullah’ın nutkunda kullandığı 32 harfi ve insanı temel almışlardır. Bu hususta bütün dinî hükümlerde 28 ve 32 harfin varlığını göstermeye çalışırlar. Hurûfî felsefesinde harflerden sonra ele alınan esas konu insandır. Yaratılmışlar arasından yalnızca insan bu 32 harfin tamamını telaffuz edebilmektedir. Ayrıca 28 ve 32 harfin, insan yüzünde ve vücudunda temsil edildiği inancı vardır.⁷ Bu hususta Rızâ’nın şiirlerinde sıkça, “ahsen-i takvîm” yani insanın yaratılmışların en güzeli olduğu düşüncesine değinmesi, onun Hurûfî felsefe ile ilişkisini destekler niteliktedir. Hurûfî anlayışın temsilcilerinden Nesîmî’nin, şâirin üslubunda etkili olması da bu açıdan önemlidir.

⁶ G.2/3, G.2/5, G.2/6, G.9/7, G.10/5, G.87/6, G.98/5.

⁷ Fatih Usluer, *Hurufîlik: İlk elden Kaynaklarla Doğuşundan İtibaren*, Kabalcı Yay., İstanbul 2009, s.125-127.

Şâirin bazı şiirlerinde iki farklı sembol yer almaktadır. Bu semboller zaman zaman tek başına, zaman zaman birlikte kullanılmıştır. Sembollerin bir arada kullanıldığı durumlarda arada genellikle “ü/vü” bağlacı bulunur. Beyitler vezin bakımından incelendiğinde, sembolleri karşılayan kelimelerden her birinin üç heceden oluşması ve birlikte kullanıldığı durumlarda “ü/vü” bağlacı ile beraber toplam yedi heceden meydana gelmesi gerektiği tespit edilmiştir. Şâirin sembollerden sonra “esrar” kelimesine yer vermesi sebebiyle şiirleri bu açıdan incelenmiş ve divânda “mûtû kable en temûtû sırrı (29/5)”, “men ‘aref sırrı (37/7)”, “küntü kenzen sırrı (41/5)” gibi ifadelerin söz konusu olduğu görülmüştür. Sembollerin karşılayabileceği manalar bu çerçevede değerlendirilmiş ancak uygun bir sonuca ulaşılamamıştır.

Hurûfî felsefede noktanın sırrı önemli bir yer tutar. Hz. Ali’ye atfedilen “Allah’ın tüm sırrı semâvî kitaplardadır, semâvî kitaplarda ne varsa Kur’ân’da, Kur’ân’da ne varsa da Fâtihâ’dadır. Fâtihâ’da olan her şey besmelede ve besmelede olan her şey besmelenin be’sindedir. Besmelenin be’sinde ne varsa be’nin altındaki noktadadır. Ve ben be’nin altındaki noktayım.” sözü düşünüldüğünde ve şâirin şiirlerindeki Hz. Ali sevgisi göz önünde bulundurulduğunda, bu sembollerden birinin *besmele* olabileceği ihtimali üzerinde durulmuştur. Bu açıdan ve beyitlerdeki kullanımı bakımından değerlendirdiğimizde diğer sembolün de *salvele* kelimesini karşılayabileceğini düşünmekteyiz. Bu tespit mana ve yapı bakımından beyitlere uymaktadır ancak durumun böyle olduğuna dair kesin bir ifadeye bulunmak doğru olmayacaktır.

Aşağıda sembollerin yer aldığı bazı beyitler verilmiştir:

Ey Rızâ maḥbûb iken maḥbûb sevmek hoş olur

esrârını irşâd ider ebrûlaruñ⁸

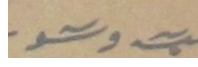
9/7

Var mı âyâ remzüñ bilen

‘Men ‘aref’ sırrına vâkıf rûḥ-ı sulṭānum gibi

87/6

⁸ Şâir divânda pek çok kez kaşları besmeleye benzetmektedir. Dolayısıyla sembol ile kast edilenin “besmele” olması anlam bakımından ve ayrıca vezin bakımından uygun görünmektedir.

şâh-râhına cānum fedā

Hāfizü “Seydū’l-enām” haḳ şaḳlasun elṭaf yüzüñ⁹ 2/6

126. şiirde redif çeşitli rakamlardan oluşmakta ve “key” şeklinde sonlanmaktadır. Ayrıca 39. ve 49. şiirlerde şâir “murabba vefk”ten bahsetmektedir. Vefk harf, rakam, âyet ve sûrelerin belli bir düzene göre yazıldığı bir çeşit muskadır. Dörtlü vefk yani murabba vefk de bunun yaygın çeşitlerinden biridir. Vefkler ebced sistemine göre ve hurûf ilmi esas alınarak hazırlanır. Bu gibi özellikler de şâirin şiirlerindeki Hurûflilik etkisinin yansımaları niteliğindedir.

Ey ḳaşı kemān dīdesi şehlä ۱۲۵۷۳ کی

Ol māh-ı cebīn ḳaşlar[ı] ṭuḡrā ۱۲۵۷۳ کی

126/1

Bir murabba‘ vefḳe dönmiş ḳār-ebrū nev-cüvān

Yandı baḡrum ḳıl ‘ināyet bir içim şu nev-cüvān

39/1

Ḳudret-i aḳlām çekilmiş leblerüñ üzre civān

Bir murabba‘ vefḳe dönmiş ḥaṭṭ-ı gül-būyuñ senüñ 49/3

1.3.1. Dil ve Üslup Özellikleri

Rızâ şiirlerini daha çok gazel nazım biçimi ile kaleme almıştır. Gazeller umumiyetle aşkı ve sevgiliyi anlatan şiirlerdir ancak şâir, dinî ve tasavvufî düşüncelerini gazeller ile ifade etmeye çalışmıştır. Dini hususlarda yol göstermeyi, tasavvuf anlayışını ortaya koyarak doğru olana yönlendirmeyi amaçlamıştır. Dolayısıyla şiirlerinde hikemî üslubun söz konusu olduğunu söylemek mümkündür.

⁹ Bu beyitte de sembollerden sonra “şâh rāhına cānum fedā” ifadesinin gelmesi ve bir sonraki mısra da “Seydū’l enām” diyerek Hz. Muhammed’den bahsetmesi, diğer sembol ile kast edilenin “salve” olmasını mümkün kılmaktadır.

Rızâ'nın özellikle âşıkâne türde yazdığı gazeller umumiyetle yalın ve anlaşılırdır. Şâirin şiirlerinde sade bir dil tercih ettiğini gösteren bazı beyitler aşağıda verilmiştir:

Firāk u asretüñle nev-cüvānum işte ben gitdüm
Bu hicrān ü kederle hūn-feşānum iste ben gitdüm 18/1

Kaş siyāh müjgān siyāh ruhlardaki hālūñ siyāh
Kim siyāh sevdāya düşmez görse dīdāruñ senūñ 47/2

Dilberā 'aqlum[1] alduñ çār-ebrūlarla sen
Hem düşürdüñ āh u vāh şırma ğīsūlarla sen 118/1

Tasavvufi şiirleri âyet, hadis ve Arapça ifadelerin bulunmasından dolayı, anlam bakımından nispeten kapalıdır. Şâirin bu tarz şiirlerinde verdiği mesajları anlayabilmek için tasavvuf düşüncesine az da olsa hakim olmak gerekmektedir:

"Men 'aref" sırrına vākıf oldun ise ey Rızā
Bil necātuñ mevsimidür miḥnetüñ hengām[1] yok 37/7

"Men 'aref" sırruñ bilen 'ariflerüñ destüñ tutup
Şābit ol hem alma her dem nākış u ebter gibi 67/2

Şābit-i aḡdem bizüz "innā lenahnü's şādikūn"
Hub-gürüh ü nācīvüz her dem "vecednā sālimūn" 41/1

Rızâ'nın şiirlerinde deyim ve halk söyleyişlerine rastlanır. Şâirin Türkçe kelimelere sıkça yer vermesi ve şiirlerinde deyim ve atasözleri kullanması, şiirlerini mahallî anlayış ile yazdığını gösterir. Özellikle 14. gazelde bu yerli söylem ön plana çıkmaktadır. Bu hususta "güzel" kelimesinin "gözel" şeklinde yazılması; toprak yerine torpak, yaprak yerine yarpak, köprü yerine körpü yazılması dikkat çekicidir:

Nev-cüvân ruhsârına beñzer güle ğoll dirler
Ol siyâh ğisûlara bâh ne gözeldür şırma saç 14/4

Kimisi dir ol işi ben kıvıramam n'itmeli
Sözlerüm dos-çoğrı oldı kalmadı topāk topāç 14/5

Hem kebelik ile çubuñ yarpağı torpağ pülād
Körpüye elzem bulardur ister-iseñ al hārāc 14/7

O şūhuñ vaşfuñ eylerken yitirdüm 'aqlumı başdan
Bu cān-ğāhda 'ayān olmuş dil-i murğa nişān bā'is 136/2

Kim nazar doğunmasun şol dīde-i mestānuna
Nergis-i āhūlaruñ şarmaş dolaş şalkum şaçak 102/6

Anlatımı kuvvetlendirmek için aynı manaya gelen kelimeleri sıkça bir arada kullanmıştır:

Vişālüñ şevk-ile cānā temāşā deşt ü hāmūnı
Gezüp seyr ü seyāhatle bu vādīde qarār itdüm 74/6

Qal'a-bendi çok 'anāşır oldığ-ıçün zulm-ile
Hicr ü firqat hasret-i tenvīre ey dil çāre ne 11/4

Ey dilā sen 'ālemi gör hāb-ı ğafletden nü'ās
Fehm ü idrāk eylemezler sözleri olmuş cinās 109/1

İKİNCİ BÖLÜM

2. RIZÂ DÎVÂNÎ'NİN ŞEKİL VE MUHTEVA HUSUSİYETLERİ

2.1. ŞEKİL HUSUSİYETLERİ

Bu başlık altında Rızâ Dîvânı şekil özellikleri bakımından incelenmiştir. Divan tertibi, nazım şekilleri, vezin hususiyetleri, kafiye ve redif konuları sırasıyla ve geniş bir biçimde burada ele alınmıştır. Ele alınan konulara dair dîvândan çeşitli örnekler verilmiştir. Konuların daha iyi ifade edilebilmesi adına bazı hususları açıklamada tablolardan yararlanılmıştır.

2.1.1. Dîvân Tertibi

Klâsik Türk edebiyatında dîvânların hususi bir yere sahip olduğunu söylemek mümkündür. Şâirlerin amaçlarından biri de bütün şiirlerini bir araya toplamaktır ve dolayısıyla bir dîvân tertip etmek onlar için oldukça önemlidir. Şâirler her işe olduğu gibi dîvânlarına da *besmele* ile başlamayı ihmal etmezler. *Besmele* kimi zaman dîvânların başında bir manzume olarak yer alırken, kimi zaman da bir beyitle veya *besmele* yerine bir işaretle başlamışlardır. Böylece okuyucuya da *besmele* ile başlaması gerektiği hatırlatılmıştır.

Bilindiği üzere klâsik Türk edebiyatında dîvânlar mürettep ve gayrı mürettep olurlar. Özellikle mürettep dîvân tertibinin evlâ olduğunu söyleyebiliriz. Bununla beraber mürettep bir dîvânın sahip olması gereken bazı hususiyetler vardır. Mürettep dîvânlar kasideler ile başlar ve musammatlar ile devam eder. Bunu daha sonra sırasıyla mesneviler, gazeller ve mukatta'ât başlığı altında da toplayabileceğimiz kıt'a ve rubailer takip eder ve nihayet müfretler ve mısralar ile son bulur. Kasideler ile başlaması değişmeyen bir husus olmakla birlikte musammat, mesnevi, kıt'a ve gazel sıralaması kendi aralarında değişebilmektedir. Bunların yanı sıra nazım şekilleri de kendi içlerinde bir düzen içerisindedir. Kasideler tevhit ile başlar ve onu münâcât takip eder. Musammatlar ise murabbalar, muhammesler, müseddesler olmak üzere, mısra

sayılarına göre kısa olandan uzun olana doğru sıralanır. Gazeller de kendi içinde kafiye'nin son harfine göre bir sıralamaya tâbi olur. Bu, mürettep bir dîvân tasnîfidir.¹⁰ Burada uzun nazım şekillerinden kısaya doğru düzenlenen bir sıralama söz konusudur.

Rızâ Dîvânı kaside bulunmaması, gazelle başlaması, gazellerin de kafiye harflerine göre tasnif edilmiş olmaması sebebiyle mürettep değildir.

2.1.2. Nazım Şekilleri

Rızâ Dîvânı umumiyetle gazel nazım şeklinden oluşmaktadır. Eser 134 gazel, 3 müseddes ve 1 koşma özelliği taşıyan şiir olmak üzere toplam 138 şiirden müteşekkildir.

2.1.2.1. Gazel

Gazel kelime manası olarak Arapçada “kadınlarla sevgi üzerine konuşmak, söyleşmek” demektir. Gazeller beyitlerle yazılan bir nazım şeklidir ve edebiyatımızda umumiyetle 4-15 beyit arasında yazılmıştır. Gazelin ilk beytine matla, son beytine ise makta denir. İlk beyit musarra yani kendi arasında kafiye'li, diğer beyitlerin ikinci mısraları da ilk beyit ile kafiye'lidir. Kafiye örgüsü “aa, xa, xa, xa, xa...” şeklindedir. Gazeller esas olarak aşk konusunu işlemektedir bununla beraber pek çok farklı konuda yazılan gazeller de mevcuttur.

Rızâ'nın gazellerinde en çok tercih ettiği beyit sayısı yedidir. İkinci sırada onu takip eden ise beş beyitli gazellerdir. 70. gazel iki beyitli nâ-tamâm bir gazeldir. Şâirin daha çok kısa gazeller yazdığı görülmektedir. Dîvânda yer alan gazellerin beyit sayıları ve beyit sayısı'yla kaç gazel yazıldığı, en çok kullanılan'dan en az kullanılan'a göre şu şekildedir:

1. 7 Beyitli 87 gazel
2. 5 Beyitli 27 gazel
3. 8 Beyitli 8 gazel
4. 6 Beyitli 5 gazel

¹⁰ Ömer Faruk Akün, *Divan Edebiyatı*, İsam Yayınları, İstanbul 2015, s.54-62.

5. 9 Beyitli 3 gazel
6. 4 Beyitli 1 gazel
7. 2 Beyitli 1 gazel
8. 12 Beyitli 1 gazel
9. 13 Beyitli 1 gazel

Şâir elifbânın 28 harfinden yalnızca 18'i ile gazel yazmıştır. **Şe 1, Cim 1, Dâl 2, Râ 21, Ze 7, Sîn 4, Şîn 6, Tı 2, Ğayın 1, Fe 2, Kâf 8, Kef 14, Lâm 8, Mîm 10, Nûn 8, Vâv 7, He 8, Ye 19.** Buna göre şâirin gazel yazmayı en çok tercih ettiği harf, 22 gazelle ye harfidir. Ardından, pek çok şâirde olduğu gibi, 21 gazelle râ harfi gelir.

Eserde şiirlerin başlıkları bulunmamakla birlikte dört gazelin başında “Destûr” yazmaktadır. Bunlar 68, 131, 132. ve 135. gazellerdir. 17. gazelin başında ise “Destûr der-Hak” yazılıdır. 131. ve 132. gazeller Hz. Ali için yazılmıştır. 61. şiirin başında ise “Gazel” yazmaktadır.

Rızâ gazellerinde “Rızâ” ve “Rızâ’î” olmak üzere iki farklı mahlas kullanmaktadır. “Rızâ” mahlasını daha çok tercih ettiği görülür. Tespit edebildiğimiz kadarıyla 82 şiirde “Rızâ” ve 45 şiirde “Rızâ’î” mahlasını kullanmıştır. Bunun dışında farklı mahlasların yer aldığı gazeller de mevcuttur. Bu gazeller farklı şâirlere aittir. 19. gazelde “Hakkı”, 54. gazelde “Cevâbî” ve 61. gazelde “Nüzhet” mahlasları yer alır. Bu gazeller işlenen konular bakımından Rızâ’nın şiirleriyle benzerdir. Dîvânda 48. gazelde ise mahlas bulunmamaktadır. Şâir bu gazelin son beytinde, şeyhi olduğunu ifade ettiği Niyâzî Baba’dan bahsetmektedir. Dolayısıyla bir saygı göstergesi olarak mahlasını yazmayı tercih etmediğini söylemek mümkündür. Bahsi geçen beyit şu şekildedir:

Şeyh ü mürşidüm olan hâzret-i Niyâzî baba

Bana hengâmı dimiş lâyıķ-ı hengâm ideyüm 48/6

Bunun dışında bazı gazellerde mahlas makta beytinde değil, daha önce yer almaktadır. 5, 13, 68, 89, 110. ve 138. gazeller bu duruma örnek teşkil eder. Şâirler zaman zaman mahlas beytinden sonra din büyüklerini, padişahları ve devlet

büyüklerini öven beyitler yazabilirler. Bu durumun hâsıl olduğu gazellere “gazel-i müzeyyel” denir.¹¹ Rızâ Dîvânı’nda bunun yanı sıra farklı bir uygulama da söz konusudur. Şâir bazı şiirlerinde, mahlas beytinden sonra eklediği son beyitte şiirin veznini söylemektedir. 5, 13, 68. ve 89. gazeller böyledir.

Bilindiği üzere hacimli dîvânlarda şâirler, şiirlerini yazarken zaman zaman tekrara düşebilmekte, benzer kelimeleri, ifadeleri ve hatta kafiyeleri kullanabilmektedir. Rızâ Dîvânı şiir ve beyit sayısı bakımından azımsanamayacak bir durumda olmakla birlikte hacimli bir dîvân değildir. Bununla beraber Rızâ, şiirlerini yazarken belirli kelimeleri sıklıkla kullanmış, benzer söyleyiş özelliklerine sahip ve özellikle aynı kafiye ve redifte şiirler yazmıştır. Bu tarz şiirlerini umumiyetle peş peşe yahut bir gazel arayla yazdığı görülür. Bu gazeller şunlardır: 9-10, 25-26, 31-33, 47-49, 59-87, 78-79, 94-95, 1-99, 114-115, 124-125

2.1.2.2. Müseddes

Müseddes, aynı vezinde yazılmış altı mısralık bendlerden oluşan bir nazım biçimidir. Bend sayısı umumiyetle 5-7 arasındadır. Kafiye düzeni “aaaaa, bbbba, cccca” veya “aaaaa, bbbba, cccca” şeklindedir. Bununla birlikte ilk bendin son mısraı yahut son iki mısraı diğer bendlerde aynen tekrar eden müseddesler de vardır. Böyle müseddeslere “ müseddes-i mütekerrir” denir. Bütün musammatlarda olduğu gibi müzdevic ve mütekerrir olanların yanında, daha farklı şekillerde kafiyelenmiş müseddesler de vardır. Türk edebiyatında murabba ve muhammes ile birlikte en çok tercih edilen musammatlardandır.¹²

Dîvânda üç müseddes bulunmaktadır. 16. müseddes dört bendden müteşekkildir ve “mefâ’îlün mefâ’îlün mefâ’îlün mefâ’îlün” vezni ile yazılmıştır. Makbûlî mahlaslı bir şâire aittir. İlk bendin son iki mısraı diğer bentlerde aynen tekrar etmektedir yani müseddes-i mütekerrirdir. Tekrar eden mısralar nüshada yalnızca ilk bendde yazılmıştır. Kafiye düzeni “aaaaAA, bbbbAA, ccccAA” şeklindedir. 53. müseddes de müseddes-i mütekerrirdir. Kafiye düzeni “aaaaAA, bbbbAA, ccccAA” şeklindedir. Dört bendden oluşur ve “mefâ’îlün mefâ’îlün mefâ’îlün mefâ’îlün” vezni

¹¹ M. Yekta Saraç, *Klâsik Edebiyat Bilgisi Biçim-Ölçü-Kafiye*, Gökkuşbu Yay., İstanbul 2014, s.49.

¹² Haluk İpekten, *a.g.e.*, s.104.

ile yazılmıştır. Mahlas tespit edilememiştir. 66. müseddes ise altı bendden oluşur ve “fâ‘ilâtün fâ‘ilâtün fâ‘ilâtün fâ‘ilün” vezni ile yazılmıştır. Kafiye düzeni 16. ve 53. müseddesler ile aynıdır. 19. yüzyıl Bektâşî şâirlerinden Mir’âtî’ye ait bir müseddestir.¹³

2.1.2.3. Koşma

Koşma, âşık edebiyatı nazım biçimlerindenidir. Hece ölçüsünün (6+5) ya da (4+4+3) duraklı kalıbıyla yazılır. Kalıpların karışık olarak kullanımı da mümkündür. Dört mısradan ve 3-5 arası dörtüklerden oluşur.¹⁴

Şekil bakımından incelendiğinde, dîvânda bulunan 40. şiirin koşma özelliği taşıdığı görülür. Kafiye örgüsü “’aaxa bbba ccca...” şeklindedir ve 5 dörtlükten oluşmaktadır. Hece ölçüsünün 11’li kalıbıyla yazılmıştır. Mahlas tespit edilememiştir.

2.1.3. Vezin

Rızâ Dîvânı’nda yer alan 138 şiirden biri 11’li hece vezni ile geriye kalan 137 şiir ise aruz vezni ile yazılmıştır. Rızâ, şiirlerini yazarken klâsik edebiyatımızda en fazla kullanılan vezin kalıplarını tercih etmiştir. Umumiyetle remel ve hezec bahirlerinin kullanıldığı dîvânda 97 şiir remel bahri, 39 şiir hezec bahri ve 1 şiir de recez bahri ile yazılmıştır. Aşağıda dîvânda kullanılan aruz vezinleri tablo ile gösterilmiştir:

¹³ İsmail Özmen, *Alevi-Bektaşî Şiirleri Antolojisi*, T.C. Kültür Bakanlığı Yay., İstanbul 1998, c.4. s.351.

¹⁴ Cem Dilçin, *a.g.e.*, s.305-306.

VEZİN	BAHİR	VEZNİN KULLANILDIĞI ŞİİR SAYISI
mefâ‘ilün mefâ‘ilün mefâ‘ilün mefâ‘ilün	HEZEC	22
mef‘ûlü mefâ‘ilü mefâ‘ilü fe‘ûlün		17
fâ‘ilâtün fâ‘ilâtün fâ‘ilâtün fâ‘ilün	REMEL	96
fe‘ilâtün fe‘ilâtün fe‘ilâtün fe‘ilün		1
müfte‘ilün müfte‘ilün müfte‘ilün müfte‘ilün	RECEZ	1

Tabloda da görüldüğü üzere şâir farklı vezin şekillerine yer vermemiş, bütün şiirlerini yalnızca beş vezin kalıbıyla yazmıştır. Bu vezinler arasından en çok tercih ettiği ise “fâ‘ilâtün fâ‘ilâtün fâ‘ilâtün fâ‘ilün” kalıbı olmuştur. Dîvânda yer alan 96 şiir “fâ‘ilâtün fâ‘ilâtün fâ‘ilâtün fâ‘ilün” kalıbıyla yazılmıştır. Daha sonra “mefâ‘ilün mefâ‘ilün mefâ‘ilün mefâ‘ilün” kalıbı 22 şiirle onu takip etmektedir. Şâirin, edebiyatımızda en sık kullanılan vezin kalıplarının dışında farklı vezin kalıplarına yer vermemesinden ve şiirlerinin büyük bir çoğunluğunu aynı vezin kalıbı ile yazmasından yola çıkarak, vezin konusunda iddialı olmadığını söyleyebiliriz. Nitekim pek çok şiirde veznin aksadığı hususlar ve çeşitli vezin kusurları mevcuttur.

Tek heceli bazı kelimeleri vezne uydurmak maksadıyla “hüsün (39/4)”, “çeşim (1/2)”, “rahim (68/8)”, “sabır (68/8)” şeklinde açarak yazmıştır. Aynı amaçla bazı kelimelerin de yazım şekillerinde değişiklikler yapmıştır. “lü’lü’/lü’lü (2/1)”, “şîrîn/şîrîn (13/1)” kelimeleri bu durumlara örnektir. Yine vezin gereği 77, 89, 121. ve 136. gazellerde “ol” kelimesi “o” şeklinde kullanılmıştır.

Zihaf ve imâle konusunda fazla titiz davranmamıştır. Özellikle imâle hususunda biraz daha rahat davrandığını söylemek mümkündür.

2.1.3.1. Vezni Aksatan Eksiklik ya da Fazlalıklar

Bazı şiirlerde veznin aksamasına sebebiyet veren fazlalıklar söz konusudur. Bu fazlalıkları eserin yazımı sırasında şâirin gözden kaçırdığı hususlar olarak değerlendirmek mümkündür. Bununla beraber 31. şiirde fazlalığa sebebiyet veren kelimenin, şiirin redifi olarak tekrarı söz konusudur. Bu hususta, bahsi geçen şiirdeki bu durum, şâirin farklı bir uygulaması olarak düşünülebilir. Bazı şiirlerde ise tek bir hece eksikliği sebebiyle vezin aksamaktadır. Böyle durumlarda vezin gereği aksaklıklar giderilmeye çalışılmıştır. Metne dair eksiklikler köşeli parantez “[]” ve fazlalıklar ise yay parantez “()” ile gösterilmiştir.

fâ ‘ilâtün fâ ‘ilâtün fâ ‘ilâtün fâ ‘ilün

Şabra ṯakat ḵalmadı cev̱r ü cef̱ânı çekmege

Mâh u mihr ü encüm aḥter-kehkeşân(um) şimdengirü 22/2

fâ ‘ilâtün fâ ‘ilâtün fâ ‘ilâtün fâ ‘ilün

Sevdüğim bir ṯıfl-ı nevres hem büt-i tersâ (şerer) güzel

Ol Mesîḥâ mesleginde mezheb-i ‘İsâ (şerer) güzel 31/1

mef’ülü mefâ ‘ilü mefâ ‘ilü fe ‘ülün

Ey kadd-i seẖî derdüm[i] dermân ile yazdum

Hicrũñ-ile ḏidemden akan ḵan ile yazdum 6/1

mef’ülü mefâ ‘ilü mefâ ‘ilü fe ‘ülün

Ol ḵaşı kemân âfet-i devrân ele girdi

Sünbül gibi g̱isûlar[1] reyḥân ele girdi 86/1

2.1.3.2. Ulama (Vasl)

Sessiz harfle biten bir kelimenin peşine sesli harfle başlayan başka bir kelime gelmesi sonucu, sessiz harfin sesli harfe bağlanarak onunla birlikte okunması durumudur.¹⁵ Kapalı haldeki bir hece ulama vasıtasıyla açık hale gelir ve böylece vezin kusursuz bir biçimde uygulanmış, şiirin ahengi bozulmamış olur. Dîvânda bu uygulamanın söz konusu olduğu durumlar oldukça fazladır. Bazıları şu şekildedir:

fâ 'ilâtün fâ 'ilâtün fâ 'ilâtün fâ 'ilün

Dil-pesendüm sâde rûdur bilmiş_ol sen ey gönül

'Âşık-ı bî-çāreyi dilşād ider ebrûlaruñ 9/3

fâ 'ilâtün fâ 'ilâtün fâ 'ilâtün fâ 'ilün

Destüm_almış pâdişāh-ı bî-zevālūñ leşkeri

Devr ider çarḥ-ı felek 'askerde çın çın çınıyor 28/4

fâ 'ilâtün fâ 'ilâtün fâ 'ilâtün fâ 'ilün

"Men 'aref" sırruñ bilen 'ārifleruñ destüñ tūtup

Şābit_ol hem ḳalma her dem nāḳış u ebter gibi 67/2

2.1.3.3. İmâle (Uzatma)

Kısa (açık) hecenin vezin gereği uzun (kapalı) okunmasına denir. Türkçe aruz ölçüsüne uydurulmaya çalışılırken imâleler yardımıyla bu durum kolaylaşmıştır. Zaman içerisinde dile yerleşen yabancı kelimeler ve aruz veznine alışma sonucu kullanımı giderek azalmıştır.¹⁶ Bir aruz kusuru sayılmasına rağmen normal karşılanmış ve şâirler tarafından sıkça kullanılmıştır. Rızâ'nın da şiirlerinde imâleler oldukça fazladır.

fâ 'ilâtün fâ 'ilâtün fâ 'ilâtün fâ 'ilün

Dil taḥammül nîce ḳılsun seng-i sitem acıya

Hāne-i dilde münevver mihr-i 'aşḳuñ rāciye 3/1

¹⁵ Haluk İpekten, *Eski Türk Edebiyatı Nazım Şekilleri ve Aruz*, Dergah Yay., İstanbul 2018, s.142.

¹⁶ Haluk İpekten, *a.g.e.*, s.148.

Mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün

Çekilmez kıvams u âhun iftirâkuñ ey şeh-i hûbân

Bu hicrânı didiler vaşluna peygâm içün şaklar 13/4

fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün

Yok mı âyâ merhamet şevkat cihânda ey göñül

Haşre dek tâ görmeyeli nev-cüvânum iftirâk 12/3

fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün

Bu cihân fânî degül mi şuğl-ı ağıyardan şakın

Olma ağıyardan emîn señ şıdķ-ile dört yana bak 36/5

fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün

Nefs-i şüm gîti dolaşur cā-be-cā ārām[1] yok

Bü'l-'aceb sevdāya düşvār hadd[i] yok encām[1] yok 37/1

2.1.3.4. Zihâf (Kısaltma)

Uzun (kapalı) hecenin vezin gereği kısa (açık) okunmasına denir. İçerisinde uzun sesli hece bulunan yabancı kelimeleri vezne uydurmak amacıyla başvurulur.¹⁷ Kulağa hoş gelmeyen ve şiirin ahengini bozan bir kusurdur. İmâleye göre daha büyük bir hata olarak görülmüştür. Rızâ Dîvânı'nda da örnekleri mevcuttur. Şâirin özellikle nispet ekinde bu uygulamaya yer verdiği görülmektedir. Bu durum onun nispet ekini kısa hece olarak da değerlendirdiğini gösterebilir.

fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün

Sevdüğim ta'n itme kim Bektāşîler hubb-ı 'Alî

Ol Yezîd ü Mervân[1] ib'ād ider ebrûlaruñ 9/4

¹⁷ Haluk İpekten, *a.g.e.*, s.157.

fâ 'ilâtün fâ 'ilâtün fâ 'ilâtün fâ 'ilün

Lira-ı 'Osmānī mi āyā nedür hep şarf ider

Naqd-i 'ömrüm kīse-i dilberde çın çın çınlıyor 28/3

mef'ülü mefâ 'ilü mefâ 'ilü fe 'ülün

İnsan ola gör sen babaluk hiç pāra itmez

'Ayn-ı çemeni sen heme hem cem mi şanursın 42/2

2.1.3.5. Med

Kapalı bir heceyi, bir kapalı ve bir açık olacak şekilde uzun okumaya denir. İçerisinde uzun bir sesli harf barındıran ya da çift sessiz ile biten kelimeler vezin gereği bir buçuk hece olarak kabul edilebilir. Rızâ'nın şiirlerinde de zaman zaman vezin gereği medli okunan kelimeler söz konusudur:

fâ 'ilâtün fâ 'ilâtün fâ 'ilâtün fâ 'ilün

Şehr-i Kıbrıs'da Rızâ'î şanmañuz eglencesüz

Yok degüldür göñlümün elbet var eglencesi 98/7

2.1.4. Kafiye ve Redif

Kafiye en az iki mısra olmak üzere, mısraların sonunda yer alan kelimelerdeki ses tekrarıdır. Bu hususta kafiyeden söz edebilmek için iki kelimenin anlamca birbirinden farklı olması gerekir.¹⁸ Kafiyenin şiirdeki görevi, şiiri söyleyiş bakımından daha estetik hale getirmektir. Dolayısıyla şiirde kafiye önemli bir ahenk unsurudur. Özellikle klâsik Türk edebiyatında kafiye, vezin ile birlikte mutlak bir öğedir. Kafiyeden sonra yer alan ek ya da kelime tekrarlarına ise redif denir. Kafiye gibi redif de metin için bir ahenk unsurudur. Bu başlık altında Rızâ Dîvânı'nda yer alan kafiye ve redif özellikleri ele alınmıştır. Konuya dair verilen örneklerde kafiyeler koyu, redifler ise italik yazıyla gösterilmiştir.

Kafiyeler, tekrarlanan harflere göre mücerred kafiye ve mürekkeb kafiye olmak üzere ikiye ayrılır. Mürekkeb kafiyenin de kendi içinde mürdef, mukayyed ve

¹⁸ Cem Dilçin, *a.g.e.*, s.59.

müesses kafiye olmak üzere üç farklı çeşidi vardır.¹⁹ Rızâ'nın metinlerinde yer alan kafiye bu hususta incelenmiş ve mevcut olanlar örnekleriyle birlikte verilmiştir.

2.1.4.1. Kafiye-i Mücerrede

Yalnızca revî harfi ile yani kelimedeki son aslî harf ile yapılan kafiye türüdür.²⁰ Revî harfinin kafiye için tek başına yeterli olmasından dolayı sıkça kullanılan kafiye türlerinden biri olmuştur. Rızâ'nın şiirlerinde de mücerred kafiye pek çok yerde rastlanmaktadır. Konuyla ilgili bazı örnekler aşağıda verilmiştir:

Ehl-i 'aşkuñ derdi her dem *serde çın çın çın*lıyor
Cümle eşyâ 'aşk-ile her yerde *çın çın çın*lıyor 28/1

Sevdüğim mehpârenüñ mihri beni itdi kâfes
Sevmişem ben cân u dilden kaldum ise sâde ses 108/1

Def-i ğam eyler müdâmî bâde-i ahmerüm *bu*
Hoş laîfdür bezme lâıyık sâkî-i kevserüm *bu* 56/1

Nâmumuz ey vâ'izâ sen bende-i Hayder *oku*
İsm-i ma'lûm bed-likânuñ nâmını ebter *oku* 57/1

Ey birâder bize bir dilber *de olsa el virür*
Kaş kara ebrû siyâh esmer *de olsa el virür* 69/1

2.1.4.2. Kafiye-i Mürdefe

Mürdef kafiye, aralarında harekeli bir harf bulunmadan, revîden önce elif, vav, ye harflerinin gelmesiyle gerçekleşen kafiye türüdür.²¹ Mücerred kafiye gibi mürdef kafiye de şâirler tarafından tercih edilen bir kafiye türü olmuştur. Nitekim Rızâ'nın da şiirlerinde en çok mürdef kafiye kullandığı görülür. Dîvânda yer alan şiirlerin geneli

¹⁹ M. Yekta Saraç, *a.g.e.*, s.272.

²⁰ M. Yekta Saraç, *a.g.e.*, s.272.

²¹ Cem Dilçin, *a.g.e.*, s.61.

bu kafiye ile yazılmıştır. Eserde mevcut olan mürdef kafiye örneklerinden bazıları şöyledir:

Behey zālīm firāk-ı âteş-i sūzān *mısun kāfir*
Cemāl-i hüsniñe sen de meger hayrān *mısun kāfir* 25/1

Leb-i nūnum efendüm nev-nihāl-i yāsemīnüm *gel*
Küşād oldı benefşeler karanfil nāzenīnüm *gel* 34/1

Hasret-i hüsniñ civān çeşmümde nīrān *oldı gel*
La'l-i ābuñ nüş idenler cümle mestān *oldı gel* 35/1

Var mı āyā dehr içinde kalb-i maḥzūnum *gibi*
Gözlerümden çağlasun yaş hem ciger hūnum *gibi* 59/1

Ey perī hüsniñ görenler ‘aşka dermān *yazdılar*
Vuşlatuñ kaydı çekilmez derd-i hicrān *yazdılar* 91/1

2.1.4.3. Kafiye-i Mukayyede

Revîden önce harekesiz harf bulunması halinde oluşan kafiye türüdür. Rızâ Dîvânı’nda 19. ve 76. metinlerde mukayyed kafiyeyle rastlanmaktadır. Ancak iki metinde de kafiye kusuruna yol açan hususlar vardır. “Efendüm gidecek, dilpesendüm gidecek, begendüm gidecek, kandüm gidecek, bülendüm gidecek, levendüm gidecek, bendüm gidecek, kemendüm gidecek” şeklinde kafiyelenen 19. şiirde, “nd” sesleri kafiyeyle oluşturmaktadır ancak “efendüm” ve “begendüm” kelimeleri kafiye kusuru meydana getirmektedir. 76. şiirde de aynı durum söz konusudur.

Ey dilā āgāh ol nāzūk efendüm *gidecek*
‘Azm idüp iş bu diyārdan dil-pesendüm *gidecek* 19/1

Vaşlinda şâyān oldum āh efendüm *zülfiñe*
Virme ferīd dil dolaşdı dil-pesendüm *zülfiñe* 76/1

Yukarıda bahsi geçen kafiye kusuru dışında başka kafiye kusurları da mevcuttur. Bir kafiye kelimesinin aynı anlamda yinelenmesiyle yahut Arapça, Farsça ve Türkçe aynı görevli eklerin tekrarı ile oluşturulan kafiyeler kusurlu sayılır. Bu duruma itâ-yı celî denir.²² Kısa bir şiir için bu tarz bir kafiyenin birden fazla kullanımı hatalı sayılmaktadır. Uzun şiirler için ise en az yedi beyit ara verilerek kullanımı uygun bulunmuştur. Bununla beraber Rızâ'nın bu duruma fazla dikkat etmediği görülür. Öyle ki dîvânda yer alan 41. şiirin kafiyesi tamamen Arapça “ûn” eki ile oluşturulmuştur. Kafiyei oluşturan kelimeler şu şekildedir: “sâdıkûn”, “sâlimûn”, “gâfilûn”, “sâcidûn”, “âminûn”, “âlemûn”, “tâlibûn”, “hâlidûn”.

49. gazelde “soy” kelimesi “rûy, kûy, mûy, cûy, hûy” kelimeleriyle kafiyeli olarak kullanılmıştır. Burada kafiyei oluşturan vav ve ye harflerinin yazılışları aynı olmasına karşın hareketleri farklıdır ve kusurlu bir kullanımdır.

Matla beyti “şeydâları sevmek yeter/tersâları sevmek yeter” şeklinde kafiyelenen 107. şiirde “câ”, “tuğrâ”, “hamrâ”, “sârâ” kelimeleri ile “Mûsâ” ve “Îsâ” kelimeleri kafiyelenmiştir. Elif ve ye harfleri, yazılışları farklı olmasına rağmen okunuşta ses bakımından benzer olmaları hasebiyle, şâir tarafından birbirleriyle kafiyeli kullanılmıştır. Bu tarz kafiye kusurlarına “ikfâ” denir. Dîvânda söz konusu kusurun mevcut olduğu şiirler, tespit edebildiğimiz kadarıyla şu şekildedir: 31, 32, 43. ve 107.

2.1.4.4. Redifler

Şâirler redif yoluyla hem şiirlerine ahenk katmış hem de farklı redifler bularak maharetlerini göstermişlerdir. Ayrıca gazellerin ve daha çok kasidelerin adlandırılmasında da rediflerden yararlanılmıştır. Rızâ şiirlerini umumiyetle redifli yazmıştır. Dîvânda tespit edebildiğimiz 135 şiir müreddeftir. Bu hususta dîvânı oluşturan şiirlerin neredeyse tüme yakınının redifli olduğu görülür. Bu rediflerin birçoğu, tek başına dahi bir cümle olabilecek, uzun rediflerdir. Bu durum şiir yazımını kolaylaştırması bakımından, şâirin maharetinin önüne geçen bir husus olarak görülebilmektedir ancak başarılı örnekleri verildiğinde şiire ahenk ve mana olarak derinlik katmaktadır. Rızâ'nın şiirlerinde bu tür uzun redifler kullanmasından yola

²² Cem Dilçin, *a.g.e.*, s. 64.

çıkarak onun “nasıl” anlatıldığından çok “ne” anlatıldığına önem verdiğini söyleyebiliriz.

Redifler kimi zaman yalnızca ek ile, kimi zaman yalnızca sözcükler ile ve kimi zaman da hem ek hem sözcükler ile oluşturulmuştur. Rızâ Dîvânı’nda yer alan rediflerde bu uygulamaların üçü de mevcuttur ve konuyla ilgili örnekler aşağıda verilmiştir:

2.1.4.4.1. Ek Halindeki Redifler

Ḥüsn-i dilkeş bir perîsün ey civân maḥzūn^{unam}
Gülşen-i ḥüsnünde ben dilā gibi mecnūn^{unam} 4/1

‘Aşk-ile pūyān iden her rûz u şeb lezzet^{lenür}
Derd-ile maḥlûṭ olan kes dem-be-dem nevbet^{lenür} 29/1

‘Āşık-ı şūrîdeyem hiç bilmediler tavr^{ımı}
‘Aşk-ile ben bende bendüm kimse çekmez cev^{rümü} 80/1

Bülbül-i şūrîdenün görgil dilinde lān^{esi}
Herkesün kendü ḥālince yaḥşidür cānān^{esi} 81/1

Ḥoş olur būlar şaçar hep nev-bahāruñ lān^{esi}
Bülbül-i āşuftenün de ḥüb şadāsı nān^{esi} 90/1

2.1.4.4.2. Sözcük Halindeki Redifler

Dilberā ḥālūme her dem dād ider ebrūlaruñ
Nīm-nigāhuñ dilümi berbād ider ebrūlaruñ 9/1

Mezheb-i ‘aşkuñ reviş-i ‘aşk-ı lezzet söy^{ledür}
Terk idüp nāmūs u ‘ārı cān-ı firḳat söy^{ledür} 17/1

Māh yüzüne ‘āşık olmuş var mı cānā ben gibi
‘Aşk yolında şādık olmuş var mı cānā ben gibi 62/1

Ey şanem bil ‘aşkuñ-ile cism-ile cān tutuşur
Cām ü şevķüñ nüş iderse āb-ı hayvān tutuşur 30/1

Beni leyl ü nehār giryān iden sensün ‘azīzüm Hū
Şarāb-ı ‘aşk-ile mestān iden sensün ‘azīzüm Hū 58/1

2.1.4.4.3. Hem Ek Hem Sözcük Halindeki Redifler

Ey şanem gel ehl-i ‘aşkı cān ile ğavġāda bul
Baħr-ı ‘aşka mevc uranda sen anı deryāda bul 32/1

Def-i ğam eyler müdāmī bāde-i aħmerüm bu
Hoş laţıfdür bezme lāyık sāķī-i kevşerüm bu 56/1

Dilberā şol lebleri mercānuna beñzer mi var
Çeşm-i āhū nergis-i mestānuna beñzer mi var 104/1

Zāhidā bil ‘aşk-ile sevdāya düşdi göñlümüz
Serde sevdā bir büyük ğavġāya düşdi göñlümüz 125/1

‘Arz kıldum şāhuma hep cürm-i işyānum ‘Alī
‘Afv idüp ħālüme baķ sen çeşm-i giryānum ‘Alī 132/1

2.2. MUHTEVA HUSUSİYETLERİ

Bu başlık altında Rızâ Dîvânı'nda yer alan nazım türleri, Rızâ'nın şiirlerinde işlediği konular ele alınmış ve dîvândan örneklerle desteklenmiştir.

2.2.1. Nazım Türleri

Nazım biçimlerinin işledikleri konulara göre adlandırılması sonucu nazım türleri ortaya çıkar. Belirli konuların özellikle bazı nazım biçimleriyle yazılması bir gelenek haline gelmiş ve bu geleneğin devam ettirilmesi sonucu bazı konular, bazı nazım biçimleriyle özdeşleşmiştir. Bununla beraber nazım biçimleri ve türleri arasında kesin bir ayırım söz konusu değildir.

Rızâ Dîvânı daha çok gazellerden müteşekkildir. Gazeller esas olarak aşk ve sevgiliden bahseder. 18. yüzyıldan sonra konusu genişlemiş, fikir ve düşüncelerin, hayat görüşünün, dini hususların ifade edildiği gazeller de yazılmaya başlanmıştır. Gazelde öncelikli olan beyit güzelliğidir ancak bütün olarak aynı konunun işlendiği gazeller de mevcuttur. Böyle gazellere “yek-ahenk” gazel denir.²³

Dîvân şâirleri gazellerde umumiyetle sevgiliden ve ona kavuşma arzusundan bahseder. Âşık, sevgilinin aşk ateşiyle yanıp tutuşur. Aşkın sebep olduğu mutluluğu ya da acıyı konu alan böyle gazeller, âşıkâne gazeldir. Tasavvuf düşüncesinin hakim olduğu gazellere sûfîyâne gazel, düşüncenin ön planda olduğu ve öğreticiliğin ağır bastığı gazellere ise hikemî/hakîmâne gazel denir.²⁴

Rızâ Dîvânı'nda yer alan gazellerin ağırlıklı olarak âşıkâne, sûfîyâne ve hikemî gazeller olduğunu söyleyebiliriz. Ancak Rızâ'nın şiirlerini tamamen bir türe ait görmek ve o tür ile sınırlamak doğru olmayacaktır.

Şâir, sevgiliden bahsettiği gazellerinde sevgilinin güzelliği, aşk derdi, ayrılık acısı ve âşığın kara talihi gibi konulara değinir. Âşık sevgiliye kavuşmak ister ancak bu onun için yalnızca bir hayaldir. Sevgilinin ayrılığına dayanamaz ve onun hasretiyle her an göz yaşı döker:

²³ Haluk İpekten, *a.g.e.*, s.20.

²⁴ Yekta Saraç, *a.g.e.*, s.47.

Dīde-i eşküm doker şebnem senüñ hicrũñle hep
Bī-hisābdur māh u sāl erķāmuna dilber senüñ 27/4

Rızâ'nın gazelleri incelendiğinde, şiirlerinde bahsi geçen aşkın beşeri aşktan çok ilâhî aşk olduğu görülür. Onun gönlü, Allah'a giden yolda uçan aşk kuşunun yuvası olmuştur. Gönlünde Allah sevgisi ve ona kavuşma arzusu vardır:

‘Ārif-i dānā gerek bu hāletüñ idrākıñā
Hakķ’a giden murğ-ı ‘aşķuñ lānesidür göñlümüz 123/4

Şâirin âşıkâne gazelleri dahil olmak üzere hemen her şiirinde tasavvufî üslup dikkat çeker. Şâir, sevgiliden bahsettiği aşağıdaki beyitte “ahsen-i takvîm” düşüncesine yer verir. “Ahsen-i takvîm” insanın yaratılmışların en güzeli olduğunu ifade eder. Şâir, sevgilinin âşıklarına bir an olsun gülmeyen öfkeli yüzünü kıblesi olarak belirlemiştir. Böylece yüzünü her an sevgiliden tarafa döner. İnsanın yaratılmışların en güzeli olması gibi sevgili de yaratılmış olan tüm insanlar içinde en güzel olandır.

‘Āşık-ı şeydālaruz ihnet-i vechüñ kıblemüz
Ahsen-i takvîmde bulduk biz anı dīdār gibi 60/2

Rızâ'nın hikemî bir üslûbu vardır. Dîvânda, hakîmâne türde yazılmış gazeller öne çıkar. Dîvân şâirleri umumiyetle aşktan ve sevgiden bahsederken Rızâ Hz. Ali'den, on iki imamdan bahsederek Alevi-Bektaşî düşüncelerini şiirleştirmeye çalışmıştır. Şiirleriyle Hz. Ali'yi, Bektaşî geleneklerini tanıtır. Onun gazellerinde şiirden çok düşüncenin ön planda olduğu görülür.

Sevdüğim ol tıfl-ı nevres nev-cüvân Bektāşīdūr
Verd-i aħmer māh cebīn kaşı kemān Bektāşīdūr 92/1

25. ve 26. gazeller naziredir. Rızâ, Nedim'in ‘‘mısın kâfir’’ redifli şiirine nazire yazmıştır:

Şıfātuñ zât-ı mir'âtı tecellî eylemiş sende
Hüdānuñ virdügi ni'met bilüp küfrân mısın kâfir 25/2

Dil-i şeydâ beni sūzân iden aḥker misün kâfir
Cemāl-i ḥüsnüñe zînet viren peyker misün kâfir 26/1

94. gazel de bir naziredir. Bağdat valisi Ali Rızâ Paşa'ya nazire olduğu şiirin başında belirtilmiştir. Bursalı Mehmed Tâhir'in Osmanlı Müellifleri eserinde, Ali Rızâ Paşa'nın bu gazelinin meşhur olduğu ve gazeline pek çok kez nazire yazıldığı belirtilir.²⁵ Rızâ'nın naziresi de bunlardan biridir. Nazirenin ilk beyti şöyledir:

Reng-i la'lünden çevirmem rüyumu gülfâma ben
Sāye-yi 'aşk-ı maḥabbet minnet itmeme cāma ben 94/1

54. gazel Cevâbî'ye aittir. 19. yüzyılda yaşamış Bektâşî bir şâirdir.²⁶ Gazel mersiye özelliği taşır. Hz. Hüseyin'in Kerbelâ'da şehit edilmesini konu alan bir gazeldir. Şâir onun ölümü üzerine duyduğu üzüntüyü dile getirir. Hz. Hüseyin'in şehit edilme hadisesi Muharrem ayının onunda gerçekleşmiştir. Hz. Hüseyin'in ölümünden duyulan üzüntüyü ifade etmek için yazılan şiirlere ‘‘muharremiyye’’ denir.²⁷ Kerbelâ olayını tasvir etmesi, duyduğu hüznü dile getirmesi ve Yezîd'e lanet etmesi gibi özellikler göz önüne alındığında 54. gazelin ‘‘muharremiyye’’ olduğunu söyleyebiliriz.

Erdi çün mäh-ı muḥarrem tende cân ağlar bugün
Terk idüp taḥt-ı cihânı 'aşıḳân ağlar bugün 54/1

²⁵ Bursalı Mehmed Tahir, *Osmanlı Müellifleri*, Haz.: A. Fikri Yavuz-İsmail Özen, Meral Yay., İstanbul 1972, c.2., s.317-318.

²⁶ Sadeddin Nüzhet Ergun, *Bektaşî-Kızılbaş Alevi Şairleri ve Nefesleri*, İstanbul Maarif Kitaphanesi Yay., İstanbul 1956, c.3, s.118.

²⁷ Mustafa İsmet Uzun, ‘‘Muharremiyye’’, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, 2006, c.31, s.8.

Kim ‘Alī evlādıdır kılsun Yezīd’e la‘neti
Şāh Hüseynī Kerbelā’da çünkü kan ağlar bugün 54/2

131. ve 132. gazeller “Ali” rediflidir ve şâir Hz. Ali’ye duyduğu muhabbeti dile getirir. 132. gazelde kendisini affetmesi için Hz. Ali’ye yalvarır. Günahlarının affı için Hz. Ali’nin şefaatçi olmasını diler.

Rāhında Rızā’ı kıl u kurbān ola herbār
Nāçiz ü gedā yolına sultānum ‘Alī’dür 131/7

Serserīdür ehl-i ‘aşka çün olur elbet kuşūr
Ey şehī sen ‘afv kıl hep cümle nokşānum ‘Alī 132/5

119. gazel “şehrengiz” özelliği taşır. Şâir Niğde’nin özelliklerinden bahseder ve Niğde’ye övgüde bulunur. Baharda bir başka güzel olduğundan, havasının ve suyunun hiçbir yerle kıyaslanamayacağından bahseder. Ayrıca Niğde’nin kızlarını da güzelliklerinden dolayı över ve Niğde kızlarının meşhur olduğunu söyler.

Ger murāduñ eglenüp kılmak ise hoş ey gönül
Şu diyārda şöhreti var meh-liķāsı Nigde’nüñ 119/5

121. gazelde bazı sağlık sorunlarına dair tavsiyeler vardır. Genel olarak tavşandan bahseden bu gazelde şâir, tavşanın her derde deva olduğunu ifade eder. Halk arasında tavşan yağının eritilerek kulağa damlatılmasının kulak ağrısına iyi geldiği düşüncesi vardır. Şâir şiirinde bu inanişaya yer verir:

Kulaķ ağrısına a‘lā devā’ ol tavşanuñ yāğı
Çekenlerden su’āl it kim nasıl a‘lā devā’ olmuş 121/2

Nebātāt otlayup rızķuñ virür mevlā anuñ dā’im
Bütün cildi vü dehen hem kammu derde şifā olmuş 121/4

110. gazeli “fesnâme” olarak değerlendirmek mümkündür. Şiir “fes” rediflidir ve şiirde fesin özelliklerinden, sevgili fes taktığı zaman âşığın üzerinde oluşturduğu etkiden bahsedilir. Şâir, sevgilinin saçlarının fes ile birlikte daha güzel görüldüğünü düşünmektedir. Onun saçlarının herkes tarafından beğenilmesinin bir sebebi de başına taktığı festir. Fesi getirten padişah II. Mahmut’u anar ve bu hizmetinden dolayı ona rahmet diler.

Rahmet olsun ânı icād eyleyen pâdişāha
Gīsūlar bulmazdı şöhret olmasa dünyāda fes 110/2

Sevgilinin başına taktığı fes, yanaklarının daha canlı ve taze görünmesini sağlar. Böylece ay gibi parlak yüzü fes ile daha aydınlık ve güzel hâle gelir:

Ebrūvān üzre koyınca ruhlara revnāk virür
Māh yüzini hep münevver itmede zībāda fes 110/3

137. gazel Zeynep Safiye Hanım’ın doğumu üzerine yazılmış bir tarih manzumesidir. Zeynep Safiye Hanım’ın kimliği tespit edilememiştir. Sayfanın yıpranmış olmasından dolayı metnin tamamını okumak mümkün değildir.

Musammatlar, hemen her konuda şiirlerin yazılabildiği nazım biçimleridir. Aşk, ayrılık, bahar, bayram, ölüm gibi pek çok farklı konu ele alınabilir. Bununla birlikte özellikle tasavvufî konu ve düşüncelerin öne çıktığı görülür. Bendler arasında anlam bütünlüğü bulunmasına ve şiirin genelinde konu birliği sağlanmasına özen gösterilir.

Rızâ Dîvânı’nda yer alan 16, 53. ve 66. müseddesler Bektâşî geleneğine dair ifadeler içeren, Allah’ın emir ve yasaklarından, doğru yola ulaşmak için yapılması gerekenlerden bahseden tasavvûfî mahiyette şiirlerdir.

Ṭarîḫ-i müstaḫîm üzre ki bildük reh-i erkânı
Ḳamudan geçmeyen kimse ne bilsün sırr-ı Yezdânı
Ferāğat eyledüm şimdengirü bu köşk-i vîrânı
Ġam u endîşeden yok mı ḥalāsâ bilmem imkânı
Ḥarām itdün bana leyl ü nehār-ı mülki göstermek
Düşer mi şânuna şāhum beni böyle süründürmek 16/2

Nefes, tekke edebiyatı nazım türlerindendir. Bektâşî şâirler tarafından yazılan tasavvufî şiirlere denir. Hecenin 7’li, 8’li ve 11’li kalıbıyla yazılmakla birlikte “aruz ile yazılan nefesler” de vardır. Alaycı bir üslup söz konusudur.²⁸ Rızâ Dîvânı’nda yer alan 40. şiir nefes özelliği gösterir:

Söyle mollalara çokta azmasun
Kalem alup ele ğalaṭ yazmasun
Kefenüm biçmeden mezârum kazmasun
Girmezem ol sîne bu şîfât-ile 40/2

2.2.2. Dinî Unsurlar

2.2.2.1. Allah

Dîvânda Allah’ın isimlerinden “Allah, Hâlik, Hak, Hâdî, Kerîm, Celîl, Vedûd” kullanılmaktadır. Bunlardan şâirin en sık tercih ettiği tespit edebildiğimiz kadarıyla 30 şiirde 49 defa geçen “Hak” olmuştur. Ayrıca Allah’tan bahsederken “Rab, Rabbenâ, Kibriyâ, Yezdân, Mevlâ, Hüdâ, Hû, Settârü’l-uyub, Subhân” da kullanılmıştır. Bunlar arasından en sık kullanılanlar ise “Hû” ve “Mevlâ”dır.

İslâm inancında insanın başına gelen iyi kötü her şey Allah’tandır. Kul, yaşadığı sıkıntıların Allah’tan geldiğini bilir ve Allah’ın rızasını kazanmak için bu sıkıntılara sabreder. Başına gelen güzel şeylerin de Allah’ın lütfu olduğunu bilir ve şükreder. Rızâ da şiirlerinde “Hamdülillâh²⁹” ve “Bihamdillâh³⁰” ifadelerini kullanır.

Kâinâtı yaratan Allah’tır ve her şeyde Allah’ın tecellisini görmek mümkündür. Yeryüzündeki bütün güzellikler O’nun san’atıdır. Ancak bunu idrak etmek herkese nasip olmaz. Arının bal yapmasında, insan vücudunun kusursuz işleyişinde yani hayatın içinde, görmesini bilen için çeşitli ibretler vardır. Rızâ gökyüzünü sütunsuz bir kubbe olarak tasvîr eder. Sütunsuz bir kubbe ayakta duramaz. Ancak şâire göre, gökyüzü için bu durum geçerli değildir çünkü onun mimarı Allah’tır. Böylece şâir,

²⁸ Cem Dilçin, *a.g.e.*, s.346.

²⁹ G.2/1, G.95/5

³⁰ G.46/1, G.79/1.

Allah'ın hikmetinin ve kudretinin büyüklüğünü vurgulamış, bu hikmetleri bilmek ve tefekkür etmek gerektiğini ifade etmiştir:

‘Aqluñ idrāk eyler ise ey şofî ‘ibretle baķ
Kıl tefekkür bî-sütûn şol ķubbenüñ mi‘mār[1] Hû 23/3

Şâire göre sevgilinin güzelliği de Allah’tandır. Sevgilinin nur gibi parlayan güzelliği bu dünyada eşsizdir ve onun bu güzelliği, yanaklarının tıpkı bir gül gibi kırmızı, canlı ve aydınlık oluşu Allah’ın kudretindendir:

Enver-i ħüsnüñ temāşā bî-cihāndur sevdüğim
Kudret-i Hāķ pertevdür verd-i ruĥsāruñ senüñ 127/3

Şâirin şiirlerinde aşk mefhumu umumiyetle Allah aşkını ifade eder. Bülbülün Allah için feryat etmesi gibi şâir de şiirlerini Allah için yazdığını, şiirlerinin Allah’tan bahsettiğini söyler:

Gülsitānı ki temāşā eyler iseñ ey perî
Bülbülüñ efgān[1] Hû’dur şā’irüñ eş‘ār[1] Hû 23/2

2.2.2.2. Peygamberler

Dîvân şâirleri, Allah’ın emir ve yasaklarını bildirmeleri ve öğretmeleri için gönderilmiş olan peygamberlerden de bahseder. Peygamber kıssaları klâsik şiirimiz için önemli bir kaynaktır. Şâirler şiirlerinde peygamberleri umumiyetle kıssalarıyla birlikte anmıştır.

Rızâ da peygamberlerden sıklıkla bahseder. Hz. Muhammed, Hz. Âdem, Hz. Yakûb, Hz. Yûsuf, Hz. Mûsâ, Hz. Dâvûd, Hz. Süleymân ve Hz. Îsâ dîvânda ismi zikredilen peygamberlerdir. İsmi en çok geçen peygamber ise Hz. Îsâ’dır. Daha sonra ise Hz. Yûsuf gelir.

2.2.2.2.1. Hz. Muhammed

Hz. Muhammed mucizleri, mi‘raç hadisesi, hicreti gibi pek çok hususta klâsik şiirimize konu olmuş ve şiirlerde geniş bir biçimde ele alınmıştır. Klâsik Türk şiirinde

müstesna bir yeri vardır. Mi‘raciye, mevlid, siyer, naat, hilye, esmâ-ı nebî, kırk hadis, yüz hadis gibi Hz. Muhammed ile anılan ve onunla ilgili bu türler klâsik şiirin önemli kaynaklarındandır.

Rızâ şiirlerinde Hz. Muhammed’den bahsederken, diğer isimlerinden Ahmed ve Ahmed-i muhtâr’ı da kullanmıştır. Ayrıca iki beyitte mahlukâtın efendisi anlamına gelen “Seydû’l-enâm” şeklinde anılır.³¹

Aşağıdaki beyitte şâir, bütün cihanı aradığını ancak Hz. Muhammed’e benzer bir kişi dahi bulamadığını ifade ederek onun, yaratılmışlar arasında eşi ve benzeri olmayışına dikkat çeker:

Cüst-ü-cû kıldum cihânı bulmadum emşâlini

Ey Rızâ’î Aḥmed-i Muḥammed-i cānum gibi 87/7

2.2.2.2.2. Hz. Âdem

Hz. Âdem ilk insan ve ilk peygamberdir. Klâsik şiirde, meleklerin Hz. Âdem’e secde etmesi, şeytanın Hz. Âdem’e secde etmemesi, Hz. Âdem’in çamurdan yaratılması, Allah’ın Hz. Âdem’e ruhundan üflemesi, Hz. Âdem’in yasak meyveyi yemesi, Hz. Âdem ve Hz. Havvâ’nın cennetten kovulması şeklindeki hadiselerle anılır.

Dîvânda Hz. Âdem ismen beş yerde geçmektedir.³² Şiirlerde genellikle meleklerin Hz. Âdem’e secde etmesi ancak şeytanın ateşten yaratılmış olduğu için kendisini üstün görüp topraktan yaratılmış olan Hz. Âdem’e secde etmek istememesi hadisesine telmih vardır. Şeytan gibi olmamak gerektiğine dair öğütler verilir.

Şâir, kişinin her şeyden önce Hz. Âdem’i bilmesi gerektiğini ifade eder. Rızâ’ya göre bir şeyi niçin yaptığını bilmek, o şeyi yapmaktan önce gelir. Hz. Âdem’i kalpten sevmedikten ve ona Allah rızası için iman etmedikten sonra, baş eğip secde etmek boşadır:

Âdem’i bil Âdem’i bil Âdem’i bil Âdem’i

Âdem’i bilmez iseñ beyhûde itme ser-fürû 99/2

³¹ G.109/6, G.2/6.

³² Mûs.66/2, G.99/2, G.101/8, G.115/4 G.125/4.

2.2.2.2.3. Hz. Nûh

Hz. Nûh Kur'ân-ı Kerîm'de geniş bir şekilde anlatılan ve “ulu'l-azm” olarak bilinen beş peygamberden biridir. Hz. Âdem'den sonra insan soyu ondan türemiştir ve bu yüzden ikinci Âdem olarak da bahsedilir.

Klâsik şiirde ömrünün uzun olması, gemisi ve tufan hadisesi ile anılır. Âşığın sevgilinin aşkıyla döktüğü göz yaşları, Nûh tufanına teşbih olunur.

Rızâ Dîvânı'nda Hz. Nûh ismi yalnızca bir yerde “Nûh'un gemisi” şeklinde geçer:

Keşti-i Nûh olsa dağı zor idemez bağır-ı mezîd
'Aşk-ı 'amîk tûl-ı 'arîz şevk-ile deryâda güzel 68/6

2.2.2.2.4. Hz. Yakûb ve Hz. Yûsuf

Hz. Yûsuf klâsik şiirimizde en çok anılan peygamberlerdendir. Kur'ân-ı Kerîm'de Yûsuf suresinde hayatı ve kıssası ayrıntılı olarak anlatılır ve “ahsenü'l-kasas” yani kıssaların en güzeli olarak nitelenir. Şiirlere de umumiyetle kıssası ile konu olmuştur. Rızâ Dîvânı'nda ismi en çok anılan peygamberdir. Yûsuf ve Yûsuf-ı Kenân şeklinde olmak üzere altı yerde ismi zikredilir.³³ Rızâ'nın şiirlerinde eşsiz güzelliği ve kuyuya atılma hadisesi ile anılır:

Ser virüp dilden çıkarma nâm-ı yâri ey Rızâ
Hüsn degülmiş Yûsuf-ı Ken'ânına beñzer mi var 104/7

Qasr-ı melâhatda nişin hüsn-ile ger Yûsuf iseñ
Âkıbeti gör ne ola hikmet-i Mevlâ'da güzel 68/2

Hz. Yakûb'un ismi ise dîvânda iki yerde geçer ve ikisinde de Hz. Yûsuf ile birlikte anılmıştır. Ayrıca 108. gazelde şâir, Hz. Yakûb'un çocuklarını ve onların

³³ G.6/4, G.28/5, G.68/2, G.75/2, G.101/4, G.104/7.

soyundan gelenleri ifade eden “Benî İsrâîl” adını kullanır. Bilindiği üzere Hz. Yakûb, Hz. Yûsuf’un babasıdır. Rızâ Hz. Yakûb’u, Hz. Yûsuf’a duyduğu özlem ile ele alır. Hz. Yakûb’un, Hz. Yûsuf’u kaybettikten sonra keder ve üzüntüyle kendisini kapattığı evi “beytü’l-hazen”den bahseder:

Kim baña beytü’l-ḥazende ḥazret-i Ya’kûb gibi
Derd-ile dârü’s-semende Yûsuf-ı Ken‘ân’a bak 101/4

Ya’kûb nebî beytü’l-ḥazeniyle mütesellî
Bir çāh[a] düşüp Yûsuf-ı Ken‘ân ile yazdum 6/4

2.2.2.2.5. Hz. Mûsâ

Hz. Mûsâ, Kur’ân-ı Kerîm’de adı en fazla geçen peygamberdir. İsrâiloğulları’nı Firavun’un zulmünden kurtarmış ve özgürlüğe kavuşmalarını sağlamıştır. Allah’ın kendisi ile konuşmuş olmasından dolayı “Kelimullah” olarak da bilinir.

Klâsik şiire asası ile Kızıldeniz’i ikiye ayırması, asasının ejderhaya dönüşmesi, göğsüne soktuğu elinin çıkardığında beyaz bir nur olarak parlaması, kurbağa yağdırması, çekirge sürüsü çıkarması, asasını taşa vurarak on iki pınar çıkarması gibi çeşitli mucizeleri ile konu olmuştur.

Hz. Mûsâ ismi beş yerde geçer ve dîvânda çokça anılan peygamberlerdendir.³⁴ Şâir, Hz. Mûsâ ve Firavun kıssasından söz etmiş ayrıca Allah’ın Hz. Mûsâ’ya görüldüğü ve Tevrat’ı indirdiği dağ olan Sînâ dağına yer vermiştir:

Mâcerâ-yı mâsebak Fir‘avn u Mûsâ kışşası
Baḥr-ı Nîl hem Tûr-i Sînâ Mûsâ-yı ‘İmrâna bak 101/5

³⁴ G.11/3, G.56/3, G.101/5, G.105/4, G.107/4.

Aşağıdaki beyitte ise şâir, Hz. Mûsâ'yı mucizelerinden biri ile anmıştır. Hz. Mûsâ'nın elinden çıktığı an ejderhaya dönüşen asasından bahseder:

Çavm-i a'dâ kemtere ihcâm idüp her rûz u şeb
Dest-i Mûsâ'dan rehâ olmuş hemân ejderüm bu 56/3

2.2.2.2.6. Hz. Dâvûd ve Hz. Süleymân

Hz. Dâvud ve Hz. Süleymân'ın ismi dîvânda, aynı beyit içerisinde olmak üzere yalnızca bir yerde zikredilir. Bilindiği üzere Hz. Süleymân, Hz. Dâvûd'un oğludur. Kudüs'te bulunan ve İslâm'da üç mukaddes mescitten biri olan Mescid-i Aksâ'nın planlaması Hz. Davud tarafından yapılmış, inşaatı ise Allah'ın emri üzerine Hz. Süleymân tarafından gerçekleştirilmiştir.³⁵ Kur'ân'da, Hz. Süleymân'ın emrindeki cinlerin Mescid-i Aksâ'nın yapımına yardım ettiği bildirilir.³⁶ Rızâ dîvânda Hz. Dâvûd ve Hz. Süleymân'ı, Mescid-i Aksâ ile birlikte anar:

Gâh Dâvûd hem Süleymân rûhını bil kıdsiyân
Tâhiri Beytü'l-Mukaddes Mescid-i Akşâ'da bul 32/4

2.2.2.2.7. Hz. Îsâ

Hz. Îsâ beş büyük peygamberden biridir. İncil ona indirilmiştir. Kur'ân-ı Kerîm'de doğumunun müjdelenmesi, mucizeleri, Allah katına yükselişi anlatılır.

Kur'ân'a göre Hz. Îsâ'nın doğumu Cebrâil tarafından Hz. Meryem'e müjdelenmiştir. Daha sonra Allah ruhundan üflemiş ve böylece Hz. Meryem, Hz. Îsâ'ya hamile kalmıştır. Hz. Îsâ'nın kul olduğu vurgulanmakla birlikte "Allah'tan bir ruh ve kelime" olarak tavsif edilir.³⁷ Îsâ dışında İbn Meryem ve Mesîh olarak da anılır.

³⁵ Nebi Bozkurt, "Mescid-i Aksâ", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, 2004, c.29, s.268.

³⁶ **Sebe' sûresi 13. âyet:** "Onlar Süleyman'a, isteğine göre yüksek ve görkemli binalar, heykeller, havuz gibi lengerler, yerinden kalkmaz kazanlar imal ederlerdi. Ey Dâvûd ailesi! Şükür için çaba gösterin. Kullarım arasında hakkıyla şükredenler pek azdır."

³⁷ **Âl-i İmrân sûresi 45. âyet:** "Melekler demişti ki: Ey Meryem! Allah seni kendisinden bir kelime ile müjdeliyor. Adı Meryem oğlu Îsâ Mesîh'tir, dünyada da âhirette de itibarlı ve (Allah'a) yakın kılınanlardandır."

Beşikteyken konuşması, elleriyle dokunarak hastaları iyileştirmesi, nefesiyle ölüyü diriltmesi, göğsü yükselmesi gibi mucizeleri vardır ve klâsik şiirde umumiyetle bu mucizeleri ile anılır.

Rızâ Dîvânı'nda ismi en çok zikredilen peygamberdir. Kimi zaman Âsâ ve kimi zaman Mesîh şeklinde olmak üzere yedi beyitte ismi geçer.³⁸ İsminin geçtiği bazı beyitler aşağıdaki gibidir:

Vâlid ü mâderden almış dersini ihfâ okur
Mezhebîdür dîn-i 'Îsâ hem Mesîh gilmânesi 81/6

Sevdüğim bir tıfl-ı nevres hem büt-i tersâ (şerer) güzel
Ol Mesîhâ mesleğinde mezheb-i 'Îsâ (şerer) güzel 31/1

Çünkü bildüñ bu Rızâ'nuñ kâfir olduğıñ şanem
Rûz-ı mahşerde beni gel şöhet-i 'Îsâ'da bul 32/7

2.2.2.3. Âyet ve Hadisler

Rızâ Dîvânı genel itibariyle daha çok dinî ve tasavvufî mahiyettedir. Dîvânda yer alan metinlerin çoğunda âyet ve hadislerden iktibas vardır.³⁹

Âyet kelimesi dîvânda, biri çoğul halde olmak üzere iki yerde geçer. Şâir, sevgilinin yüzünü Kurân-ı Kerîm'e benzetir ve onun güzellik kitabında Mescid-i Âksâ'nın bulunduğunu söyler. Zira sevgilinin kaşları tıpkı bir mihrap gibidir ve o mihraba benzer kaşları bu kitapta yazan bir çift ayettir:

Muşhaf-ı hüsnünde cânâ Mescid-i Âksâ gerek
Kaş-ı mihrâb âyât-ile huşbe-i minber oku 57/4

³⁸ G.31/1, G.32/2, G.32/7, G.81/6, G.84/1, G.84/7, G.107/5.

³⁹ Bu başlık altında verilen ve çalışmanın tamamında yer alan âyet meâlleri, Doç. Dr. Halil Altuntaş ve Dr. Muzaffer Şahin tarafından 2011 yılında hazırlanan *Diyanet İşleri Başkanlığı Kur'an-ı Kerim Meâli*'nden alınmıştır. Hadis meâlleri ise Mehmet Yılmaz tarafından 2013 yılında hazırlanan *Kültürümüzde Ayet ve Hadisler (Ansiklopedik Sözlük)*'ten alınmıştır.

Tasavvuf düşüncesinde esas olan öldükten sonraki hayattır. Bu yüzden mutasavvıflar dünyayı “sicc” yani hapishane olarak da görürler. İnsan ancak nefsanî arzularından sıyrılıp dünya nimetlerini terk ederse bu hapishaneden kurtulur ve hakîkî âleme varır. Aşağıdaki beyitte şâir, sevgilinin yüzünü âyete benzetir ve bu âyeti ibret ile okumasını söyler. Çünkü onun güzellik metninin sayfalarında onu kurtaracak “seccân” sırrı yazmaktadır:

Çeşm-i ‘ibretle nazar kıl âyet-i vechüñ oku

Metn-i hüsnüñ şafhasında sırr-ı seccân yazdılar 91/3

Rızâ metnin tamamını yahut bir kısmını alarak âyet ve hadislerle şiirlerinde yer vermiştir. Aşağıdaki beyitte “korkma” manasındaki “lâ tehâfû” lafzını Tâhâ sûresi 77. âyetten ve “Ebedî kalmak üzere buraya girin” anlamındaki “fedhulûhâ hâlidûn” lafzını da Zümer sûresi 73. âyetten iktibas etmiştir.⁴⁰ Şâir “lâ tehâfû” nidasını işittiği için âşıklar dergâhına her an korkusuzca girebileceğini ve orada ebedî olarak kalabileceğini söyler:

“Lâ tehâfû” çün nidâsuñ ey Rızâ güş eyledüñ

Dergeh-i ‘uşşâka her-bâr “fedhulûhâ hâlidûn” 41/7

101. gazelin 9. mısraında şâir, Ra’d sûresi 43. ve İsrâ sûresi 96. âyetlerde geçen, “şâhit olarak Allah yeter” manasındaki “kul kefâ billahî” lafzını iktibas etmiştir.⁴¹ Aynı gazelde geçen aşağıdaki beyitte ise Kasas sûresi 88. âyetten iktibas vardır. Şâir

⁴⁰ Velekad evhaynâ ilâ mûsâ en esri bi’ibādî faḍrib lehum ṭarīkān fī’l-baḥri yebesen lâ tehāfâ deraken velâ taḥşā: “(Firavun’un imana yanaşmaması üzerine) Mûsâ’ya, ‘Kullarımı (İsrailoğullarını) geceleyin (Mısır’dan) yürütüp çıkar. Yakalanmaktan korkmaksızın, endişe etmeksizin onlara denizde kuru bir yol aç’ diye vahyettik.” (Tâhâ 20/77).

Vesīka’l-lezīne’t-teḳav rabbehum ilâ’l-cenneti zumerâ ḥattâ izâ câ’ühâ vefutiḥat ebvâbuhâ ve ḳâle lehum ḥazenetuhâ selâmun ‘aleyküm ṭibtum fedhulûhâ hâlidîn: “Rablerine karşı gelmekten sakınanlar da grup grup cennete sevk edilirler. Cennete vardıklarında oranın kapıları açılır ve cennet bekçileri onlara şöyle der: Size selâm olsun! Tertemiz oldunuz. Haydi ebedî kalmak üzere buraya girin.” (Zümer 39/73).

⁴¹ Ve yeḳülû’l-lezīne keferû leste mursela ḳul fefâ billahî şehīden beynî ve beyneküm ve men ‘indehu ‘ilmü’l-kitâb: “İnkâr edenler, ‘Sen peygamber değilsin’ diyorlar. De ki: Benimle sizin aranızda şahit olarak Allah ve bir de yanında kitap bilgisi bulunanlar yeter.” (Ra’d 13/43).

Ḳul kefâ billahî şehīden beynî ve beyneküm innehu kāne bi’ibādihî ḥabīren başîr: “Yine de ki: Benimle sizin aranızda gerçek şahit olarak Allah kâfidir. O, kullarını çok iyi bilip görmektedir.” (İsrâ 17/96).

sûfiye seslenir ve “küllü şey’in hâlikun” emrini bilirse Allah’tan başka ilah olmadığını, yalnızca Allah’a yalvarmak gerektiğini, her şeyin O’nun emri ile gerçekleştiğini ve O’ndan gayrisinin fânî olduğunu anlayacağını ve böylece çevresine ibretle bakacağını söyler.⁴² Ayrıca Rahman sûresi 26. âyet “kullü men ‘aleyhâ fân” şeklindedir ve “yeryüzünde bulunanların hepsi fânidir.” anlamını taşır. Aynı beyitte geçen “men ‘aleyhâ fân” bu âyetten iktibastır.

“Küllü şey’in hâlik[un]” emrûn bilürseñ şüfiyâ

Şeş cihet ‘ibret naẓarla “men ‘aleyhâ fân”a baķ 101/10

Hicr sûresi 87. âyetten “tekrarlanan yedili” manasına gelen “seb‘al mesânî” iktibas edilmiştir.⁴³ Âyetin meâli “Ant olsun, biz sana tekrarlanan yedi âyeti ve büyük Kur‘ân’ı verdik.” şeklindedir. “Seb‘al mesânî” umumiyetle Fatihâ sûresinin yedi âyeti olarak bilinir. Her namazda bir bütün olan iki rekatin ikisinde de okunduğu için bu sûrenin ayetleri tekrarlanan yedi olarak adlandırılmıştır.⁴⁴

Levh-i dilde hakk olunmuş naşr-ı Kur‘ân beyyinât

Sûre-i “seb‘al meşânî” okudum muşhaf yüzüñ 2/2

İnsân sûresi 1. âyet meâli “İnsan (henüz) anılır bir şey değilken (yaratılmamışken) üzerinden uzunca bir zaman geçti.” şeklindedir.⁴⁵ Beyitte geçen “hel etâ” lafzı bu âyetten iktibastır. İnsanın, insan olana kadar geçirdiği devreleri anlatır. Ayrıca “Levlâke levlâke le-mâ halaktü’l-eflâke” yani “Sen olmasaydın, sen olmasaydın felekleri yaratmazdım” hadisinden de iktibas vardır. Bu hadis, Hz. Muhammed’e övgü için söylenmiştir. Dîvân şâirleri tarafından da sıkça kullanılmıştır:

‘Âşık-ı “levlâke levlāk” Muştafâ dirler bize

Şādık-ı Şāh-ı velāyet “hel etā” dirler bize 43/1

⁴² Velâ ted‘u me‘allâhi ilâhen âhara lâ ilâhe illâ hû küllü şey’in hâlikun illa vechehu lehü’l-ḥüküm ve ileyhi turce‘ün: “Allah ile birlikte başka bir tanrıya yalvarma! O’ndan başka tanrı yoktur. O’nun kendinden başka her şey yok olacaktır. Hüküm yalnızca O’nundur ve siz ancak O’na döndürüleceksiniz.” (Kasas 28/88).

⁴³ Ve leḳad âteynâke seb‘ân mine’l-meşânî ve’l-kur‘âne’l-‘azîm (Hicr 15/87).

⁴⁴ Mehmet Yılmaz, *Kültürümüzde Âyet ve Hadisler (Ansiklopedik Sözlük)*, Kesit Yay., İstanbul 2013, s.602.

⁴⁵ Hel etâ ‘ale’l-insânî ḥîñün mine’d-dehri lem yekûn şey’en mezkûrâ (İnsân 76/1).

Bakara Sûresi 115. ayet meâli “Doğu da, Batı da (tüm yeryüzü) Allah’ındır. Nereye dönerseniz Allah’ın yüzü işte oradadır. Şüphesiz Allah, lütfu geniş olandır, hakkıyla bilendir.” şeklindedir.⁴⁶ Aşağıdaki bentte geçen “semme vechullâh” lafzı bu ayetten iktibas edilmiştir. Aynı bentte “Bilinmeyen gizli bir hazine idim, bilinmek istedim, bilineyim diye halkı (kâinat) yarattım.” meâlindeki “küntü kenzen mahfiyyen fehalaktü’l halka liya’rifûnî” hadisinden de iktibas vardır:

Secde kıl gel Âdem’e iblîs gibi ‘âr eyleme
Emr ü nehyüñ bil Hakk’uñ mekânını nâr eyleme
“Semme vechullâh”ı gör zâtında inkâr eyleme
“Küntü kenzen” sırrını bildüñse izhâr eyleme
Ettenâdi ol münâdîler meded çalındı Şûr
“Eyyühe’n-nâs i’lemü” hazâ budur yevmü’n-nüşûr 66/2

Rızâ, “Rabbinin rahmetini onlar mı bölüştürüyorlar? Dünya hayatında onların geçimliklerini aralarında biz paylaştırdık. Birbirlerine iş gördürmeleri için, (çeşitli alanlarda) kimini kimine, derece derece üstün kıldık. Rabbinin rahmeti, onların biriktirdikleri (dünyalık) şeylerden daha hayırlıdır.” meâlindeki Zuhruf sûresi 32. âyetten “kasemnâ” şeklinde iktibas etmiştir.⁴⁷ Aynı beyitte, Hz. Muhammed’in Hz. Ali’ye hediye ettiği Zülfikar kılıcının üzerinde yazdığı rivâyet olunan “Ali’den başka genç (yiğit), Zülfikâr’dan başka (keskin) kılıç yoktur” manasındaki “Lâ fetâ illâ ‘aliyyün lâ seyfe illâ zü’lfikârî” sözünden “Lâ fetâ” şeklinde iktibas vardır.

“Kasemnâ” bezmini taşıdık ider ‘âşık ile ma’sûk
Bu şevk-ile meveddet “lâ fetâ”sı artar eksilmez 5/6

Tin sûresi 4. âyet “Lekad halakne’l-insâne fî ahseni takvîm” şeklindedir. “Biz, gerçekten insanı en güzel bir biçimde yarattık” anlamına gelir. Aşağıdaki beyitte geçen

⁴⁶ Velî’l-lâhi’l-meşriķū ve’l-mağribū fe-eynemâ tüvellū fe-semme vechu’l-lâhî inna’l-lâhe vâsi’ün ‘alîmūn (Bakara 2/115).

⁴⁷ Ehüm yaksimüne rahmete rabbike naħnu kasemnâ beynehüm ma’îšetehüm fi’l-hayâtî’d-dünyâ ve rafa’nâ ba’dahüm fevķa ba’din deracâtin liyettehîze ba’dühüm ba’den suħriyyâ ve rahmetü rabbike hayrun mimmâ yecme’un (Zuhruf 43/32).

“ahsen-i takvîm” bu âyetten iktibastır. İnsanın yaratılışındaki mükemmelliği ifade eder. Şâir, Allah’ın faziletlerini anlayabilmek için marifet-i Hak’a ermiş, yani hakîkati ve ilâhî sırları idrak edebilmiş arif kimse olmak gerektiğini söyler. Eğer “ahsen-i takvîm” sırrına erişmek istiyorsan insana bakman ve onun yaratılışındaki mükemmelliği görmeyi yeterli olacaktır:

Fazl-ı Yezdân sırrına çün ‘ârif-i billâh gerek

Ahsen-i takvîm[i] bil sen şüret-i insâna bak 101/2

A‘râf sûresi 172. âyete göre, Allah “Elestü bi Rabbiküm” yani “Ben sizin Rabbiniz değil miyim?” sorusunu sorar ve ruhlar “Kâlû belâ” yani “Evet, Rabbimizsin” derler.⁴⁸ Aşağıdaki beyitte geçen “kâlû belâ” bu âyetten iktibastır ve ruhların henüz bedene girmeden önce Allah’a verdikleri sözü ifade eder:

Çekdi işnâ-yı ‘aşer olmağa ez-rûz-ı ezel

‘Ahd ü peymân eyleyen “kâlû belâ” dirler bize 43/4

Beyitte geçen “nûn ve’l-kalem” Kalem sûresi 1. âyetten iktibastır.⁴⁹ “Nûn. (Ey Muhammed) Ant olsun kaleme ve satır satır yazdıklarına ki, sen Rabbinin nimeti sayesinde, bir deli değilsin.” manasına gelir. Yazının ve yazı araçlarının önemini vurgular.

Bâ-Yezîd’üñ cephesinde yazdı nûn ve’l-kalem

Ol sebebdan söylüyor tedbîre ey dil çâre ne 11/2

Verilen örneklerde görüldüğü gibi, âyetlerin yanı sıra hadislerden de iktibaslar söz konusudur. Aşağıdaki beyitte şâir “men ‘aref” sırrını anlayabilirse kurtuluşa

⁴⁸ Ve iz eḥāze rabbuke min benī ādeme min zuhūrihim zūrriyyetehum ve eşhedeḥüm ‘alā enfüsihim, elestü birabbiküm, kâlû belâ şehidnā en teḫülū yevme’l-ḳiyāmeti innā künnā ‘an hāzā ḡāfilīn: “Hani Rabbin (ezelde) Âdemoğullarının sulplerinden zūrriyyetlerini almış, onları kendilerine karşı şahit tutarak, ‘Ben sizin Rabbiniz değil miyim?’ demişti. Onlar da, ‘Evet, şahit olduk (ki Rabbimizsin)’ demişlerdi. Böyle yapmamız kıyamet günü, ‘Biz bundan habersizdik’ dememeniz içindir.” (A‘râf 7/172).

⁴⁹ Nûn ve’l-ḳalemi ve mā yeṣṣurūn (Kalem 68/1-2).

ereceğini söyler. “Kendini bilen Rabbin bilir.” anlamındaki “Men ‘arefe nefsehû fekad ‘arefe rabbehû” hadisinden iktibas vardır:

“Men ‘aref” sırrına vâkıf oldun ise ey Rızâ
Bil necâtuñ mevsimidür miñnetüñ hengâm[1] yok 37/7

“Ölmeden önce ölünüz” manasına gelen “mûtû kable en temûtû” hadisi de bir beyitte geçer. Burada söz konusu olan ölüm, maddî bir ölüm değildir. İnsanın dünyadaki nefsânî arzulardan vaz geçerek nefsinin öldürmesini ifade eder:

Ey Rızâ’î iş bu nazma ‘ârif-i dānā gerek
“Mûtû kable en temûtû” sırrıyla vañdetlenür 29/5

Dîvânda sûre isimlerine de yer verilmiştir. Dîvân şiirinde sevgilinin kaşları şeklinden dolayı nûn harfine benzetilir. Sevgilinin kaşları nûn harfine benzetildiğinde gözleri de nûn harfinin noktası olur. Aşağıdaki beyitte şâir, sevgilinin yüzünü Nûn sûresine benzetir. Kaşları da o sûre üzerine yazılmış bir besmeledir:

Sûre-i Nûn üzre yazmış çifte bismillâhdur
Mâh cebîni çeşmi âhû kaşları tuğrâ güzel 33/3

Bir başka beyitte ise Kevser sûresinden bahseder. Bilindiği üzere Kevser sûresi üç ayetten oluşur ve Kurân-ı Kerîm’deki en kısa sûrelerdendir. Şâir kimseye zahmet vermek istemediğini, öldükten sonra ruhuna Kevser sûresi okunmasının, yılda bir kez dahi olsa, kendisine yeteceğini söyler:

İstemem renc olduğūñ hem olmasun zahmet size
Yılda bir kez rûhuma sen sûre-i Kevşer oğu 57/6

2.2.2.4. Dört Kutsal Kitap

2.2.2.4.1. Kur’ân-ı Kerîm

Allah tarafından, Cebrâ’îl aracılığıyla Hz. Muhammed’e vahyedilen son kutsal kitaptır. Dîvânda iki yerde ismen geçer. Bunların birinde Kur’ân, diğerinde ise hak ile bâtil arasındaki farkı gösteren delil manasındaki Furkân ismiyle anılır. Ayrıca

“mushaf” olarak da bahsedilmiştir.⁵⁰ Bu kullanımın söz konusu olduğu durumlarda şâir, sevgilinin yüzünü mushafa benzetir:

Levh-i dilde hakk olunmuş naşr-ı Kur’ân beyyinât
Sûre-i “seb’al meşânî” okudum muşhaf yüzüñ 2/2

İncil ü Tivrât Zebûr Furkân-ile yüz dört kitâp
 harfüñ mütünü “men ‘aref” a’raf yüzüñ 2/5

2.2.2.4.2. *Tevrat, Zebur ve İncil*

İslâm geleneğine göre Tevrat, İsrâiloğulları’na indirilmiştir. İlk kutsal kitaptır ve Hz. Mûsâ’ya nâzil olmuştur. Zebur, indirilen ikinci kutsal kitaptır ve Hz. Dâvûd’a verilmiştir. İçerisinde kutsal emirler değil, ilâhîler ve neşîdeler vardır. Mezâmîr olarak da bilinir.⁵¹ İncil ise Hz. İsâ’ya verilen ilâhî kitabın adıdır. Bilindiği gibi Tevrat, Zebur ve İncil tahrîfâta uğramıştır. Kur’ân’ın nâzil olmasıyla diğerlerinin hükmü kalmamıştır.

Dîvânda bu üç kitap, Kur’ân-ı Kerîm ile birlikte umumiyetle bir arada kullanılmıştır. Tevrat⁵² ve İncil⁵³ üç beyitte, Zebur⁵⁴ ise iki beyitte ismen geçer.

Hem Zebûr İncil ü Tivrât hıfzına almış okur
Eylemiş Tivrât[ı] ezber bir Yahûdî Şâmlıdur 105/6

Geh Mesîhâ milletine İncil’i ta’lîm idüp
Vech-i ahsen büt-perest gerçi degül Kilsâda bul 32/2

⁵⁰ G.2/2, G.54/4.

⁵¹ İskender Pala, *Ansiklopedik Divân Şiiri Sözlüğü*, Kapı Yay., İstanbul 2014, s.489.

⁵² G.2/5, G.105/6.

⁵³ G.2/5, G.32/2, G.105/6.

⁵⁴ G.2/5, 105/6.

2.2.2.5. Tasavvufî Terimler

Rızâ Dîvânı'nda tasavvufî üslûp hakimdir. Daha önce bahsettiğimiz “kâbe kavseyn”, “men ‘aref”, “mûtû kable en temûtû” gibi tasavvufî derinliği bulunan hadislerden iktibasların yanı sıra tasavvufî terimlere de yer verilmiştir.

2.2.2.5.1. Aşk

Aşk, “şiddetli sevgi” olarak tanımlanır.⁵⁵ Klâsik Türk edebiyatının esas konusu aşktır. Mutasavvıflar aşkı, ilâhî ve mecâzî aşk olarak ikiye ayırır. Mecâzî aşk, genellikle iki kişinin birbirlerine karşı duyduğu sevgi iken ilâhî aşk ise Allah’a duyulan sevgi olarak yorumlanır.

Rızâ’nın şiirlerinde hem mecâzî hem de ilâhî aşka rastlamakla birlikte, şiirlerde bahsi geçen aşk umumiyetle ilâhî aşktır.

Şâire göre aşk bir derttir ve bu aşkın bir sonu yoktur. Âşığın hâlinden ancak âşık anlar. Bu yüzden aşk derdini, bu derde tutulmuş olan kimselere sormalıdır:

Nâzenînüm şanma sevdâ âhîr ü encâm olur

Derd-i ‘aşkı mübtelâ-yı ‘aşka şor da sen de şaş 20/3

Şâir, duyduğu aşkın büyüklüğünü ifade etmek için kendi aşk ateşinin, cehennem ateşini söndürebileceğini söyler. Ateşi, ateş ile söndürmek mümkün değildir. Ancak şâirin aşkı öylesine büyüktür ki onun aşk ateşinin çokluğuyla cehennem ateşi sönebilir:

Nâr-ı ‘aşkum dūzahı itfâ’ iderse zâhidâ

Ol sebebdan şūfiyānuñ cümlesi hūrrem gerek 50/2

Şâir, düştüğü bu sevda derdi ile ne yapacağını bilmez hâldedir. Onu bu hâllere düşüren aşk, Allah aşkından başkası değildir:

Düşüp sevdâ-yı mihrine olup ser-mest-i lâ-ya‘kıl

Hele ‘aşkunla sergerdân iden sensün ‘azîzüm Hū 58/3

⁵⁵ İskender Pala, *a.g.e.*, s.38.

‘Aşk-ile demler içüp Hû’lar çeküp biz şüfiyâ
Ger şorarsan bu Rızâ’nuñ yâr[1] Hû ağyâr[1] Hû 23/7

2.2.2.5.2. Elest Bezmi

Terkip Farsça “sohbet meclisi” anlamına gelen “bezm” kelimesi ve Arapça “ben değil miyim” anlamındaki “elestü” çekimli fiilinden oluşmaktadır.⁵⁶ Allah’ın ruhlara “Elestü bi Rabbiküm” yani “Ben sizin Rabbiniz değil miyim?” diye sorduğu ve ruhların da “Kâlû belâ” yani “Evet, Rabbimizsin” diye cevap verdikleri meclisi ifade eder. A‘râf sûresinin 172. âyetine dayanır.

Klâsik şiirde genellikle âşğın elest bezminde henüz bir ruh iken sevgilinin ruhuna vurulmuş olmasını ve o zamandan itibaren aşğının devam ediyor oluşunu ifade eder. Âşık sevgiliyi ilk kez ruhlar meclisinde görmüş ve âşık olmuştur. Bu aşk elest bezminde ruhların bir arada bulunduğu o günden beri devam etmektedir.

Rızâ Dîvânı’nda iki yerde geçer.⁵⁷ Şâir, elest bezmindeyken Hz. Âdem’e secde ettiğini söyler ve hac mevsiminden bahsederek Ka‘be özlemini dile getirir:

Âdem’e kılduk sücûdı tâ elest bezminde biz
Haccü’l-ekber Ka‘be-i ‘ulyâya düşdi gönlümüz 125/4

2.2.2.5.3. Mürşid

Arapça “Doğru yolu gösteren, klavuz” manasına gelir. En büyük mürşid Hz. Muhammed’dir.⁵⁸ Tasavvufta tarikat lideri, müritlerine doğru yolu gösteren kişi, şeyh anlamı da vardır.

Mürşid kelimesi dîvânda sekiz yerde geçer.⁵⁹ Şâire göre mürşid, ona tabi olunması gereken kimsedir:

Mürşid-i kadîm nuṭṭı idecek bizlere elzem
Emrine anuñ tâbi‘-i fermân olalum gel 114/5

⁵⁶ Yusuf Şevki Yavuz, “Bezm-i Elest”, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, 1992, c.6, s.106.

⁵⁷ G.100/7, G.125/4.

⁵⁸ İskender Pala, *a.g.e.*, s. 342.

⁵⁹ G.48/6, Mûs.66/4, G.67/4, G.101/8, G.109/7, G.111/6, G.114/5, G.122/6.

Hak yoluna yalnız çıkılmaması gerektiği görüşündedir. Doğru yoldan sapmamak için bir mürşide ihtiyaç vardır. Kurtuluşa ermek için aşk bâdesini kâmil olan mürşitten içmek gerektiğini ifade eder:

Mürşid-i kâmil bedenden ‘aşk tolusun nûş idüp
Sāye-yi pîr-i muğānda bil Rızā her dem neşāf 122/6

2.2.2.5.4. *Dünyâ ve Ukbâ*

Şâir şiirlerinde dünya hayatının geçiciliğine değinir. Tespit edebildiğimiz kadarıyla, dünya kelimesini tasavvufî anlamda yedi yerde kullanmıştır.⁶⁰ Bazı şiirlerinde ise fânîliği ifade eden fenâ kelimesini, dünya yerine kullanmıştır.⁶¹ Ukbâ kelimesi ise iki yerde geçer ve ikisinde de dünya ile birlikte kullanılmıştır.⁶²

Şâir doğru yol üzere olduğunu ve dünyadan el çektiğini ifade eder. O akli başından gitmiş bir halde aşk yolundadır:

Def-i dünyâdan el çekdüm sırâf-ı mustakîm üzre
Olup ser-mest-i lâ-ya‘kıl reh-i ‘aşka şitâb itdüm 77/5

Sufîye cennet peşinde olmaya devam etmesini söyler. Kendisi yalnızca dünya hayatını değil, âhireti de terk etmiştir. O sadece Hak’ın cemalini görmeye talip olanlardandır:

Terk-i dünyâ terk-i ‘ukbâ t̄alib-i d̄idâr bizüz
Şûfiyâ sen cennet elmâ’sı ile rıdvâna bak 101/6

Fânî dünyada gönül ehli kimsenin geçici unvanlarda gözü olmayacağını ifade ederek kendi adının kemter olarak anılmasını ister:

Bu fenâda ehl-i diller istemez hoşça nām
Dil-pesendüm bu Rızā’nuñ nāmını kemter oğu 57/7

⁶⁰ G.23/6, G.43/3, G.65/5, G.77/5, G.101/6, G.112/1, G.117/5.

⁶¹ G.29/4, G.56/5, G.57/7, G.67/7, 80/7, G.86/2, G.112/4.

⁶² G.43/3, G.101/6.

Rızâ'ya göre dünya mutlu olma yeri değil, sıkıntı ve fitne yeridir. Dünyaya geldiğinden beri bir kez olsun yüzü gülmemiştir:

Bu fenâ dârına ben geldüm geleli gülmedüm
Çār tarafum kargāşaluk şûriş ü ğavgā mıyam 112/4

2.2.2.5.5. *İnsan-ı Kâmil*

İnsan-ı kâmil, olgun insan manasına gelir. Tasavvuf düşüncesinde âlemde var olan her şeyi, yani Hakk'ın tüm tecellilerini ve kemallerini barındıran kimseye denir ve Hak ile kişi arasında bir köprü vazifesi görür.

Dîvânda yalnızca bir yerde geçer. Kâmil insan aşk ile kendinden geçmiş ve fânî olan her şeyden arınmış bir halde, yalın olarak Hak yolundadır. Aşkından hasretle yanıp tutuşan kimsedir:

Baş açık ser-pâ bürehne rāhına dîvāneler
Derd-ile hasret çeküben kâmil insân tutuşur 30/3

2.2.2.5.6. *Tarîk*

Arapça yol manasına gelir. Tasavvufî anlamda Allah'a varmak için takip edilen yolu ifade eder. Dîvânda beş yerde geçmektedir.⁶³

Tasavvufta, Allah'a varmak için çıkılan yolda çeşitli zorlukların olduğu ve bu zorlukları aşabilmek, doğru yoldan ayrılmamak için kâmil bir mürşidi takip etmek gerektiği düşüncesi vardır. Rızâ da şiirlerinde bu düşüncüyü vurgular. Büyüklerin yolunu doğru yol olarak gördüğünü ve bu yolda onları kılavuz edindiğini söyler.

O kendinden ve fânî dünyadan vazgeçmiş, varlığını Allah yolunda sadaka olarak vermiştir:

Taşadduk eyledüm cân u tenüm rāh u tarîķinde
Fiğān u nāleler-ile akan çeşmüm selidür bu 55/3

⁶³ Müs.16/2, G.46/4, G.55/3, G.79/4, G.97/4.

Ârif insan, yer yüzündeki her şeyde bir sanat olduğunun idrakinde olan kimsedir ve bu sanatın yaratıcısının da Allah'tan başkası olmadığını bilir. İşte bu yüzden Rızâ, âriflerin yolunu tutmuştur.

Bilur 'ârif bu şun'ı hep Cenâb-ı Kibriyâ yâ Hû
Anuñ içün ʔarîḳ-i müstaḳîme irtiḡâb itdüm 79/4

2.2.2.5.7. *Tevhit ve Vahdet*

Tevhit, sözlükte “tek ve bir olmak” anlamındaki “vahd” kökünden türemiştir ve “bir şeyin bir ve tek olduğunu kabul etmek” manasına gelir.⁶⁴

İki çeşit tevhit vardır. Yalnızca Allah'ı ve onun istediğini istemek kudsî tevhitir. Sâlikin vecd halinde Allah'tan başka her şeyi terk edip sadece Hakk'ı görmesi ise vicdanî yahut zevkî tevhit olarak adlandırılır.⁶⁵

Allah sıfatları, zâtı ve fiilleri itibariyle tek ve benzersizdir. Sûfilere göre tevhit yalnızca bilgi ve sûretten ibaret değildir; duygu ve sevgi barındırır, keşif ve ilhama dayanır ve sülûku gerektirir. Amel yönü de ağırlıklıdır.⁶⁶

Tevhit inancı Allah'ın varlığını, birliğini, gücünü, yer yüzündeki tecellisini barındırır. Edebiyatımızda Allah'ın varlığını ve birliğini, ondan başka kimseden lütuf ve mağfiret beklememek gerektiğini anlatan tevhitler yazılmıştır. Ele aldığı konu bakımından, tevhit türünün klâsik şiirde müstesnâ bir yeri vardır. Dîvânlarda tevhit manzumesi ile başlamak şâirler tarafından bir gelenek haline gelmiştir.

Dîvânda tevhit kelimesinin geçtiği tek beyit şöyledir:

Ḳahr u luṭfuñ 'illet-i ma'nâ yüzinden bed durur
Bilmedi şeyṭân bu tevḥîdi olup Ḥaḳ'dan cüdâ 61/7

Rızâ şiirlerinde vahdet düşüncesine de yer verir. Vahdetin kelime anlamı “birlik, teklik”dir. Tasavvufta Allah'ın varlığının ve birliğinin tek olmasını ifade eder. Allah'a ulaşmak için çıkılan yolda ona ulaşip onunla bir olma (vahdet-i vücûd)

⁶⁴ Mevlüd Özler, “Tevhid”, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, 2012, c.41, s.18.

⁶⁵ Ethem Cebecioğlu, *a.g.e.*, s. 718.

⁶⁶ Süleyman Uludağ, “Tevhîd”, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, 2012, c.41, s.21.

düşüncesini barındırır. Sûfiler, uyku haline de vahdet demişlerdir. Bu sebeple uyuyan için, vahdette, vahdet ediyor, vahdete çekildi gibi ifadeler de kullanılır.⁶⁷

Şâir, şiirlerinin altındaki gizli manaların anlaşılabilmesi için ârif olmak gerektiğini söyler. Ona göre ölmeden önce ölmek lazımdır. Yani bu geçici dünyadaki heves ve zevkleri terk etmeli ve yalnızca Allah'ın rızâsını kazanma gayretinde olmalıdır. Böylece kişi, “mûtû kable en temûtû” remzini idrak etmiş ve Allah'a yakınlaşıp onunla bir olma şansını elde etmiş olur:

Ey Rızâ'î iş bu nazma 'ârif-i dānā gerek

“Mûtû kable en temûtû” sırrıyla vahdetlenür 29/5

Dîvânda yer alan aşağıdaki beyit de “vahdet-i vücûd” düşüncesine örnek teşkil eder. Şâir çevresindeki her şeyde Allah'ın tecellisini görmektedir. Bu irfâna ulaştığından beri artık baktığı her şeyde Allah'ı görmekten öteye geçmiş ve Allah ile bir olarak diğer her şeyi O'nda görmeye başlamıştır:

Hakk'ı halkun şüretinde gördüğim günden berü

Halkı Hakk'ın vahdetinde gösterür 'irfân bana 61/2

2.2.2.5.8. Mâsivâ

Tasavvufta Allah'ın dışındaki her şey mâsivâdır⁶⁸ Kalpte bulunan Allah sevgisinden başka her şey kişiyi Allah'tan uzaklaştırır. Gönülde yalnızca Allah sevgisi bulunmalı, Allah'tan başka hiçbir şeye yer vermemelidir. Dîvânda, aynı şiirde olmak üzere iki yerde geçer.⁶⁹

Alduğım çün dest-i Haydar' dan şükür feyz-i kabûl

Keşf-i Hakk'a kenzini mahv oldu cümle mâsivâ 61/5

⁶⁷ Ethem Cebecioğlu, *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*, Ankara 1997, Rehber Yay., s.740.

⁶⁸ Ethem Cebecioğlu, *age.*, s.488.

⁶⁹ G.61/4, G.61/5.

2.2.2.5.9. *Lâ ile İllâ*

Mana olarak “Yoktur ancak vardır.” yani ancak O vardır demektir. Allah’tan başkasının varlığını kabul etmeme ve Allah’ın varlığından başka her şeyin yok olması durumunu ifade eder. Bu düşünce vahdet-i vücûd ile ilişkilidir. Yer yüzündeki hiçbir şey kendi başına var olamaz. Her şeyin varlığı Allah’ın varlığı ileler.

Rızâ bir beytinde “lâ” ile “illâ” ifadelerine yer verir. Sevgiliye duyduğu aşkın Allah yolunda bir köprü vazifesi gördüğünü ve sevgilinin aşkını Allah’ta bulduğunu ifade eder:

Şûh-ı cihân tıfl henüz fark idemez hayr-ile şer
‘Aşk-ı Rızâ buldı seni “lâ” ile “illâ” da güzel 68/12

2.2.2.5.10. *Zikir*

Arapça hatırlamayı ifade eden bir kelimedir. Hakiki zikir, zikredilenden gayrısını unutmakla olur. Kişi ne kadar çok zikrederse zikrettiğini o kadar çok sever, sevdiğini tanır, tanıdığına teslim olur ve teslim olduğuna da dost ve kul olur.⁷⁰

Dîvânda üç yerde geçmektedir.⁷¹ Şâir esas olanın Allah’ı zikretmek olduğu düşüncesindedir ve âşğın dilinden Allah adının bir an bile düşmediğini, her an Allah’ı andığını söyler:

Hâk dimerek zıkr ü fikri Hû iledür ğayr[ı] hıç
‘Âşkuñ dilinde ancak an-be-an tekrar[ı] Hû 23/5

2.2.2.5.11. *Tevekkül*

Tevekkül “Allah’a güvenmek” manasındaki “vekl” kökünden gelmektedir ve “birine işini havale etme, ona güvenme” anlamına gelir.⁷² Kişinin yapması gerekeni yapıp her türlü sebebe sarıldıktan sonra işini Allah’a bırakması ve O’ndan hakkında hayırlı olanı dilemesidir. Allah her şeyin en doğrusunu bilendir ve kişi için en hayırlı olanı da O bilir. Burada önemli olan husus kişinin yapabileceği her şeyi yapmış olması,

⁷⁰Ethem Cebecioğlu, *age.*, s.783-784.

⁷¹ G.23/5, G.43/2, 92/2.

⁷² Mustafa Çağrı, “Tevekkül”, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, 2012, c.41, s.1.

iradesini kullanması ve daha sonra işini Allah'a bırakmasıdır. İnsanın iradesini kullanmadan her şeyi Allah'tan dilemesi tevekkül değildir.

Şâir, onun için en hayırlı olanı Allah'ın bileceğinin idrakindedir. O tevekkül kapısındadır ve bu yüzden gönlü rahattır:

Tevekkül bâbına vâkıf Rızâ'î sen feraḥ-nāk ol
Kusûr-ı ğam-keşîd olma ğulâmî Ḥaydarîsün señ 46/5

2.2.2.5.12. *Kerâmet*

Kerâmet kelimesinin sözlük anlamı “iyilik, cömertlik”tir. İslâm inancında peygamberlerin gerçekleştirdiği olağanüstü olaylara mucize denildiği gibi velilere lütfedilen olağan dışı haller ise kerâmet olarak adlandırılır.⁷³ Kerâmet sahibi kimseler nefsânî arzulardan arınmış, Allah'a ve onun emirlerine bağlı, kalp gözü açık kimselerdir.

Rızâ Dîvânı'nda kerâmet kelimesinin geçtiği tek beyit aşağıdaki gibidir:

Zâhidâ dil uzadup ta'n itme ḥubb-ı Ḥaydar'ı
Ḥâzin-i kenz-i kerâmet Muştafâ abdâl bize 44/5

2.2.2.5.13. *Zâhid*

Zâhid, Allah'ın emir ve yasaklarına uyan kimsedir. Dinî hususların daha çok sûret kısmında kaldıkları, hakikati anlayamadıkları konusunda eleştirilmişlerdir.

Klâsik şiirde şâirler, zâhidi kaba sofı olarak değerlendirmiş ve zâhidin karşısına âşığı koymuşlardır. Zâhid aşktan nasibini alamamış kimsedir. Yalnızca cennete kavuşma arzusundadır.⁷⁴

Zahid kelimesi dîvânda yirmi yerde geçer.⁷⁵ Zühdün zıttı râğbettir. Şâir zâhide, kendisinin bu dünyadaki süsünün dünyalık şeyler olmadığını söyler. Ârif kimse bu fânî dünyâda kesretin değil, vahdetin peşindedir:

⁷³ Ethem Cebecioğlu, *a.g.e.*, s.446.

⁷⁴ İskender Pala, *a.g.e.*, s. 488.

⁷⁵ G.29/4, G.41/2, G.41/4, G.43/2, G.44/5, G.46/3, G.50/2, G.60/3, G.61/6, G.90/3, G.90/7, G.98/3, G.100/3, G.101/1, G.101/12, G.123/3, G.125/1, G.125/3, G.135/2, G.133/4.

Rāğīb u mergūb degüldür zīnetüm ey zāhidā

‘Ārifānı bu fenāda şanma kim keşretlenür

29/4

Aşağıdaki beyit ise klâsik şiire konu olan zâhid ve âşık arasındaki anlaşmazlığa örnek teşkil eder. Şâir, kaba sofudan uzak durmak ve zâhid olmamak gerektiğine dair öğüt verir:

Kaç şofiden olma zâhid ey Rızâ’î şıdķ-ile

Hâcî Bektâş bendesi ol derdüne dermāna bak 101/12

2.2.2.6. Tarikatlar

Rızâ Dîvânı’nda, Hacı Bektâş-ı Velî’ye ve Hz. Ali’ye yazılmış şiirler mevcuttur. Özellikle Hz. Ali sevgisi dîvânda geniş bir yer tutar. Rızâ’nın şiirleri incelendiğinde onun Bektâşî bir şâir olduğu anlaşılmaktadır. Şâirin dîvânda bahsettiği tarikatlar bu başlık altında ortaya konmuştur.

Bektâşîlik, başlangıcı 13. yüzyıl olarak kabul edilen ve Hacı Bektâş-ı Velî tarafından Anadolu’da kurulan bir tarikatır. Gelişimi iki farklı devreden oluşur. 13. yüzyıldan 15. yüzyılın sonuna kadar Hacı Bektâş-ı Velî tarafından basit âyin ve erkân ortaya konmuştur. Bu devre oluşum sürecidir. 16. yüzyılda ise Balım Sultân tarafından geliştirilen erkân ile şekillenmiş ve bu zamana dek gelmiştir.⁷⁶

Rızâ’nın iki gazelinde “Bektâşî” ifadesi geçer. Bunlar 9. ve 92. gazellerdir. 92. gazelin redifi “Bektâşîdür” şeklindedir. Şâire göre Bektâşîler dünyadan soyutlanmış, Allah yolunda ve benliklerini O’na adanmış kimselerdir:

Neylesün ‘ârif olan ‘ârî cihānda ey Rızā

Zāt-ı Hakk’a rûh-ı teslīm bî-gümān Bektâşîdür 92/6

⁷⁶ Ahmet Yaşar Ocak, “Bektâşîlik”, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, 1992, c.5, s.373.

Dîvânda, **Caferîlik** mezhebinden de söz edilmektedir. Cafer es-Sıddık, on iki imamdan altıncısıdır. İlmiyle İslâm dünyasında saygı ve sevgi duyulan birisi olmuştur. Şîî-imâmîye fırkasının on iki imamcı kolunda büyük bir etki sahibi olduğu için bu kola Caferî mezhebi denmiştir.⁷⁷

Dîvânda “Caferî” kelimesinin geçtiği üç beyit vardır.⁷⁸ Şâirin şiirlerinden Caferî eğilimleri olduğu anlaşılmaktadır. Caferîlerin doğru yolda olduğunu ve Caferîlik yolunda olanın mezhep kaygısı taşımaması gerektiğini söyler:

Hüveydâdur tarîk-i müstaķim ‘ârif olandan şor

Mezâhib kaygusun çekme tarîk-i Ca’ferîsün seń 46/4

“Ey Ehl-i beyt, Allah kusurlarınızı giderip sizi tertemiz yapmak ister.” meâlindeki Ahzâb sûresi 33. âyetin nâzil olması üzerine Hz. Muhammed’in Hz. Ali’yi, Fâtıma’yı, Hasan ve Hüseyin’i abasının altına alarak, “Allah’ım, benim Ehl-i beytim işte bunlardır; bunların kusurlarını gider, kendilerini tertemiz yap” diye dua ettiği rivâyet olunur.⁷⁹ Âl-i abâ terkibi, Hz. Muhammed’in abasının altında olan kişileri yani Ehl-i beyti ifade eder. Bektâşîler Ehl-i beyte saygı ve sevgi ile bağlıdır. Ehl-i beyt anlayışı Alevî-Bektâşî tarikatlarının kimliklerinin temelini oluşturur. Bu Ehl-i beyt anlayışının temelinde ise tasavvuf vardır. Hz. Muhammed, Hz. Ali, Ehl-i beyt ve on iki imam hakikat-i Muhammediyye anlayışının temsilcisi ve aktarıcısıdır. Bektâşîler, Hz. Muhammed’in Allah’tan iki türlü bilgi getirdiği, birini herkesle paylaşırken ikincisini yalnızca ehil kimselere öğrettiği inancına sahiptir.⁸⁰

Dîvânda “Râfîzî” kavramı geçmektedir. Râfîz Arapça “reddetmek, kabul etmemek” anlamlarına gelir. **Râfîzîlik** ise Hz. Ebûbekir ve Hz. Ömer’in halifeliklerini kabul etmeyen topluluklar için kullanılmıştır.⁸¹ Râfîzîler Hz. Ali’ye bağlıdır ancak bâtil bir tarikattır. Şâir iki yerde Râfîzîlerden bahseder ve ikisinde de Râfîzîlerin

⁷⁷ Ahmet Güner, *Tarikatlar Ansiklopedisi*, 1991, Milliyet Matbaası, s.99.

⁷⁸ G.46/4, G.73/6, G.92/3.

⁷⁹ Süleyman Uludağ, “Âl-i abâ”, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, 1989, c.2, s.306.

⁸⁰ Yılmaz Soyzer, *19. Yüzyılda Bektâşîlik*, Akademi Kitabevi, İstanbul 2005, s.117-129.

⁸¹ Ahmet Güner, *Tarikatlar Ansiklopedisi*, 1991, Milliyet Matbaası, s.313.

korunmasını söyler.⁸² Beyitlerindeki Râfizî kavramı ile şâir, Ehl-i beyti ifade etmektedir. Ona göre hepsi aynı aba altındadır ve ayrıma gerek yoktur:

Râfizîdür qorisunlar ehl-i beytüñ kemteri
Bende-i Âl-i ‘abâ taqşîre ey dil çâre ne 11/6

Hüseynî ve Haydarî⁸³ kavramlarının geçtiği beyitlerde de aynı durum söz konusudur. Haydarîlerden bahsetmesi haydariyye tarikatına mensup olması dolayısıyla değildir. Şâir bu kavramlar ile Ehl-i beyti ifade eder.

Türâbiyem Hüseynîyem beni ta‘n eylemiş ‘âlem
Rızâ oldum maḥabbet Kerbelâ’sı artar eksilmez 5/7

Tevekkül bâbına vâkıf Rızâ’î sen ferah-nâk ol
Kusûr-ı ğam-keşîd olma ğulâmî Ḥaydarîsün señ 46/5

Bu Rızâ’nuñ sevdüğü on iki imâm bendesi
Gitmediler râha sensüz Ḥaydarîlerden misün 73/7

Dîvânda Türâbî ifadesi de yer alır.⁸⁴ Şâirin şiirleri incelendiğinde Hacı Ali Türâbî Baba’dan bahsettiği düşünülmüştür. Türâbî Baba, 18. yüzyılın sonu ile 19. yüzyılın ilk yarısında yaşamış, Hacı Bektâş-ı Velî dergâhının on dokuzuncu postnişînidir.⁸⁵ 109. gazelin yedinci beytinin ikinci mısraı “*Ben Türâbî bendesiyem mürşidümden iktibas*” şeklindedir. 55. gazelde şâir “dergeh-i Türâbî” ifadesine yer verir ve 115. gazelin ilk mısraı ise “*Bildün mi Rızâ sen de Türâbî şeh-i ‘âlem*” şeklindedir. Tüm bunlardan yola çıkarak şâirin, Türâbî Baba’nın mürşidi olabileceğini söylemek mümkündür.

⁸² G.11/6, G.101/11.

⁸³ G.41/6, G.46/5, G.73/7.

⁸⁴ G.55/4, G.109/7, 115/7.

⁸⁵ Cengiz Gündoğdu, “Hacı Bektaş Velî dergâhı postnişîni Hacı Ali Türâbî Baba ve İcazetnâmesi” *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Velî Araştırma Dergisi*, sy. 64 (2012): 147-168.

2.2.3. Aşk

Klâsik Türk edebiyatı esas olarak aşk konusu etrafında şekillenir. Tekke-tasavvuf edebiyatında ilâhî aşk ele alınırken klâsik edebiyatımızda ilâhî ve mecâzî aşkın iki türlü de yer alır.

Rızâ Dîvânı tasavvufî üslubun hakim olduğu bir dîvân olmakla birlikte şâirin mecâzî aşktan bahsettiği şiirleri de mevcuttur.

Klâsik Türk edebiyatında sevgiliden gelen her şey güzeldir. Dert, tasa, eziyet dahi sevgiliden geldiği için âşığın nezdinde mutluluk sebebidir. Rızâ için de sevgilinin kahrı bir lütuftur. Aşk ateşi gönlüne düşmüştür ve gönlü bu aşkın ateşiyle yanmaktadır. Sevgilinin kahrı ise şâir için bir neşe kaynağıdır ve onun kahrının lütfuyla gönlü daima ferahlar.

Luṭf-ı kahr-ı neş'esiyle dil ferah-nâk da'imâ

Âteş-i 'aşk cismüme düşmüş yanan nîrâna bak 36/4

Klâsik şiirimizde aşk derttir. Âşık bu dert sebebiyle düştüğü halleri, çektiği sıkıntıları anlatır ancak bu dertten bir an olsun kurtulmak istemez, derdiyle mutludur. Rızâ da aşkıdan dert olarak bahseder. Aşk derdiyle ve ayrılık acısıyla âh edecek olursa yalnızca çöllerin değil denizlerin dahi tutuşacağını söyler. Ateş ile çöllerdeki kumların yanması yahut denizin tutuşması mümkün değildir ancak şâirin aşkı öylesine büyüktür ki onun âh ateşi çölleri ve hatta denizi bile tutuşturabilir:

Derd-i 'aşkum ile âh ider-isem firâkatle ben

Deşt ü hāmūn tūtışur hem baḥr u 'ummān ey dirîğ 71/6

Âşığın aşk derdiyle âh ve figân etmesi kaçınılmazdır. Şâir de sevgilinin aşkına düştüğünden beri âhlarının arttığını söyler:

'Aşkına dūçâr olalı âh u vâh müzdâd olur

Cism-i fânî gitdi elden işte kaldı yek nefes 108/3

Aşağıdaki beyitte ise şâir gönlünü sevgiliye verdiğini ifade ederek aşka düştüğünü belirtir. O, aşk ile kendisinden geçmiş bir haldedir ve onun aşk ile yanmış gönlü, aşktan başka bir şey söylemez:

Bu dil-i mahrûkı virdüm sen perî-veş dilbere

‘Aşk-ı şevküñ mest idüp dilde meveddet söyledür 17/6

Klâsik şiirde gül ile bülbül hikâyesi şâirler tarafından şiirlere sıkça konu edilmiştir. Bilindiği üzere bülbül, gülün aşkıyla yanıp tutuşmaktadır. Gül henüz bir gonca iken bülbül, gülün açıldığı ve muhteşem bir güzelliğe büründüğü o halini seyretmek ister. Ancak gül bülbüle eziyet etmeyi sever ve bu yüzden bir türlü açmaz. Gece gündüz uykusuz bir halde gülün açmasını bekleyen bülbül daha fazla dayanamaz ve uykuya dalar. Uyandığında ise gülün açtığını ve o hayran olduğu güzelliğini başka âşığına sergilediğini görür. Bu acıya dayanamaz ve kendisini uyuya kaldığı daldan aşağıya bırakır, düşerken gülün dikenine takılır ve kanlar içinde gülün dibine yığılarak can verir. Gülün aslında beyaz renk olduğu ancak bülbülün kanıyla kırmızıya boyandığı rivayet olunur.

Rızâ gül ile bülbül hikayesine telmihte bulunarak aşka düşmüş gönlünü bülbüle benzettir. Aşk ile dîvâne olmuş bülbülü ağlatan güldür. Şâirin gönlü de tıpkı bülbül gibi sevgilinin aşkıyla feryat etmektedir:

‘Aşk-ile dil ‘andelîb-âsâ ider feryâdını

Bülbül-i şûrîdeyi her gül gülistân ağladur

7/2

Aşk ile birlikte anılan unsurlardan biri de meydur. Âşığın hâli normal bir insanın hâlinden farklıdır. O, aşk şarabından içmiştir ve bu sebeple kendisinden geçmiş bir haldedir. Aşağıdaki beyitte şâir, aşk badesini içerek sarhoş olmak ister:

Ey dil hele gel ‘aşk-ile devrân olalum gel

‘Aşk bâdesini nûş-ile sekrân olalum gel

114/1

Aşk, gizli olmalıdır. Şâir şiirlerinde bu konuya da değinmiştir. Şâirin derdi aşktır ancak bunu kimse bilmez. Çünkü o derdini gizleme konusunda ustalaşmıştır:

Hep ʔabībān bilmiyor çün bu Rızā’nuñ derdini
Derdine çün hāzık olmuş var mı cānā ben gibi 62/5

O aşk sırrını gönlünde saklar. Aşkı, onun gönlünde bir misafir gibidir ve bu sırrı kimseler bilmez:

Dilde sırrum hıfz iderüm ‘ahd ü peymānum gibi
Kimse bilmez rāzumı hem dilde mihmānum gibi 87/1

2.2.3.1. Sevgili

Klâsik şiirin esas konusunun aşk olması dolayısıyla sevgili de klâsik şiirde en önemli kişidir. Şâirler şiirlerinde sevgiliyi farklı isim ve sıfatlarla nitelemişlerdir. Rızâ Dîvânı’nda sevgiliden “yâr, sanem, perî, perî-veş, mehveş-likâ, mehlîkâ, peyker, dilâ, dilber, dilrûbâ, dildâr, dilpesend” gibi çeşitli şekillerde bahsedilir.

Sevgili cefākârdır, âşığına dâima eziyet eder. Âşığın âhlarını asla işitmez, ona bir an olsun merhamet etmez. Rızâ sevgilinin merhametsiz olduğunu, âşığını gece gündüz ağlattığını söyler ve sevgilinin bundan niçin keyif aldığını, biraz olsun merhamet ve şefkatinin olup olmadığını sorgular:

Rûz u şeb sen ağladursun ‘âşıkun kâruñ nedür
Yok mı inşâf merhamet hîç kalb-i şefkat söyledür 17/5

Sevgili merhametsiz olduğu kadar vefasızdır da. Âşığın sevgili uğruna yaptığı güzellikleri görmezden gelir, hiçe sayar. Aşağıdaki beyitte şâir sevgilinin bu özelliğini dile getirir ve onun bu vefasızlığından dolayı gözlerinden yaş yerine kanlar aktığını söyler:

Ey Rızâ’î bî-vefâdur sevdüğün mehveş-likâ
Yaş yerine kan dökedur sen hemân şimdengirü 22/7

Sevgilinin güzelliği dillere destandır. Âşığın gözünde sevgili kusursuzdur. Sevgiliye dair her bir detay, âşık için ayrı manalar barındırır. Sevgili o kadar güzeldir ki şâir sevgiliden güzelliğinin zekâtını vermesini ister:

‘Âdet-i şehri-şâyāmuñ aġniyā i‘fā ider
Ey perī hüsñüñ zekātuñ virmesi elzem gerek 50/3

Bir başka beyitte ise şâir, onun güzelliğini tarif etmenin mümkün olmadığını söyleyerek sevgilinin güzelliğine dikkat çeker:

Vaşf-ı hüsñüñ mümkün olmaz verd-i ruhsārum benüm
Bülbül-āsā ‘aşıkuñ feryād ider ebrûlaruñ 9/2

2.2.3.2. Sevgilinin Güzellik Unsurları

2.2.3.2.1. Saç

Klâsik şiirde sevgilinin saçından sıkça söz edilir. Zülf, ğisû, mû gibi farklı isimlerle de anılmıştır. Sevgilinin saçını umumiyetle daġınık hâldedir ve bu hâliyle âşığın gönlünü daġıtır. Eğer sevgili saçını örmüşse, bu defa sevgilinin saçını zincire benzetilir ve âşığın gönlünü bu zincirle kendisine bağlar. Onun saçını öylesine güzel kokar ki bu koku hiçbir misk ve anberin kokusuna benzemez.

Sevgilinin saçını umumiyetle siyahtır. Rızâ da şiirlerinde sevgilinin saçlarından siyah olarak bahseder. Aşağıdaki beyitlerde sevgilinin siyah saçlarının şâir üzerindeki etkileri görülür. Şâirin başına bu kara sevdâyı getiren, sevgilinin siyah saçlarıdır. Ayrıca şâiri perişan edip aklını başından alan da sevgilinin siyah perçeminden başka bir şey değildir:

Şol siyāh zülfüñ getürdi başuma sevdā siyāh
Ol sebep alnuma giydüm hep siyāh cāme ben 94/2

Perçem-i mû-yı siyāhuñdur perişān eyleyen
‘Aqlumı başdan başa yağmā kıvırcuķ perçemüñ 128/4

Âşığın gönlü, sevgilinin aşk ateşiyle yanmış haldedir. Sevgilinin her hâli gibi saçları da âşığın gönlünü yakmaya yeter. Ancak sevgilinin saçı yalnızca âşığı değil bütün bir âlemi kendine hayran bırakacak güzellihtir:

Süz olup başdan başa dil bu senüñ eṭvâruna
Cümle ‘âlem yandılar hep ben de yandum zülfüne 76/2

Sevgilinin saçı genellikle fes yahut bir örtü ile saklanmış haldedir. Rızâ sevgilinin fes altından dökülen siyah saçlarının her bir telinin, canına kast ettiğini söyler. Çünkü âşık, sevgilinin saçlarının başkası tarafından görülmesini istemez:

Serpilüp fesden çıkınca ol siyâh gönül hemân
Her biri cānum alur ḳatlüme fermân yazdılar 91/2

Şâir sevgilinin kendisine acımasını ve saçlarını saklayarak kimseye göstermemesini ister:

Bu Rızâ’ya rahm idüp ferḥālünü hıfz-eyle gel
Yaḳdı yandurdı beni ġisû-yı eş’ârũñ senũñ 47/5

2.2.3.2.2. Kaş ve Kirpik

Kaşlar, sevgilinin önemli güzellik unsurlarındandır. Kaşın dikkat çeken özelliklerinden biri eğri olmasıdır. Sevgili âşığa kaşlarını çatarak bakar. Bu, bazen öfkeden bazen sitemden dolayıdır. Sevgilinin kaşı pek çok şeye teşbih olunur. Hilal, kavs, mihrap, rı veya nûn harfi bunlardan bazılarıdır.

Sevgilinin tâze güzelliği ve aydınlık yüzüyle birlikte, hilâli ve kemanı andıran kaşları da Rızâ’yı kendisine âşık etmiştir:

Benüm bu ‘aşḳ u şevḳüme ter-ü-tâze civân bâ’iş
Münevver cephesi zībâ hilâl ḳaşı kemân bâ’iş 136/1

Şâir, sevgilinin kaşını kavisli halinden dolayı gökkuşağına benzetir. Onun kaşları güzelliğiyle âşığa belâ olmuştur:

Dilberā her dem belādur ġālibā ebrūlaruñ
‘Āşıka kavs-ı kızağdur tālibā ebrūlaruñ 10/1

Aşağıdaki beyitte ise şâir sevgilinin kaşlarını, ay gibi parlak ve beyaz alnı üzerine yazılmış bir besmele olarak tasvir eder:

Māh cebīne şaṭr-ı bismillāh-āsā kaşlaruñ
Secde iden şıdık-ile hep ehl-i ĩmān oldı gel 35/3

Ayrıca sevgilinin kaşlarını, alnı üzerine yazılmış bir beyit olarak da görür ve sevgilinin iki kaşını bu beytin iki mısraına benzetir:

Māh cebīne iki mışra‘ hem yazılmış kaşlaruñ
Gösterür bir başka ma‘nā perçem-i müyuñ senüñ 49/2

Dîvânda şâir, sevgilinin kirpiklerinden de bahseder. Sevgilinin kirpiklerinin siyah olduğunu ve onun siyah beni, siyah kaşlarıyla birlikte siyah kirpiklerini gören herkesin kara sevdaya düşeceğini ifade eder:

Kaş siyāh müjgān siyāh ruḥlardaki ḥālüñ siyāh
Kim siyāh sevdāya düşmez görse dīdāruñ senüñ 47/2

Sevgilinin kirpiklerini oka benzetir. O, bir bakışıyla ok gibi kirpiklerini âşığın gönlüne saplar. Âşık, kirpiklerinin kanını dökmemesi ve canını almaması için sevgiliye yalvarır:

Dilberā gel tır-i müjgān dökmesün ḳanum benüm
Güft-ü-gü-yı nā-sezālar çıkmasun cānum benüm 113/1

Aşağıdaki beyitte ise şâir, sevgilinin kirpiklerini hançere benzetir. Sevgili, hançer gibi kirpikleriyle şâirin ölüm fermanını vermiştir:

Olmuşam meftûn herbâr kıtlûme fermân ider
Hâşılı müjgân-ı hançer bir Yahûdî Şâmlıdur 105/5

2.2.3.2.3. Göz

Çeşm olarak da bilinir. Klâsik şiirde sevgilinin gözleri genellikle siyah yahut elâdır. Şehlâ ve mahmur olması onun özelliklerindendir. Bu mahmur halinden dolayı sarhoş bir kimseyi andırır. Âşığı en çok etkileyen unsurlardandır. Bir bakışıyla âşığı kendine hayran bırakır. Bu sebeple cadı ve büyücüye de benzetilmiştir.

Aşağıdaki beyitte şâir, sevgilinin gözünü cadıya benzetmiş ve fitneye sebep olduğundan söz etmiştir. Çünkü onun gözleri yarım bakışla dahi bütün âşıkların akıllarını başından alır:

Nîm-nigâhuñ 'âşıkânuñ 'aqlını yağmâ ider
Fitne-i cādûlaruñ şarmaş dolaş şalkum şaçak 102/2

Şâir, sevgilinin gözlerinin fitneci oluşuna dikkat çeker. Kendisini hayran bırakan gözlerini süzmesini istemez çünkü sevgilinin büyüğü gözlerinin ölümüne sebep olacağını söyler:

Dîde-i fettânunı ey dil-pesendüm süzme çok
Bend ü kıtl edeceksün çeşm-i cādûlarla sen 118/4

Rızâ, sevgilinin gözlerini şehla olarak tasvir eder. Gönlünün şehlâ gözlü bir güzele düştüğünden bahseder:

Bir perî peyker melek seyḥâna düşdi gönlümüz
Çeşm-i şehlâ diber-i ra'nâya düşdi gönlümüz 124/1

Klâsik şiirde sevgilinin gözü, âşığı görmez. Aşağıdaki beyitte ise şâir, göz ucuyla dahi olsa, sevgilinin gözlerinin kendisini görmesini arzulamaktadır:

Mâh u hürşîd encüm ahter ol Mesîhâ Hâk-içün
Bu Rızâ'ya nîm-nigâh it çeşm-i mestân şapkalı 84/7

2.2.3.2.4. *Ağız ve Dudak*

Sevgilinin ağızı umumiyetle küçük ve yuvarlak olarak tabir olunur. Bu sebeple noktaya ve mim harfine benzetilir. Sevgilinin ağızı bir hazinedir ve içerisinde inci dişleri barındırır. İnci dişlerini göstermemek için kapalı oluşundan dolayı açılmamış bir goncaya benzetilir.

Rızâ da sevgilinin ağızını gül ve goncaya benzetmiştir. Sevgilinin dudakları tıpkı bir gül gibi kırmızıdır ve ağızı açılmamış bir gonca gibidir. Onun ağızının güzelliği karşısında şâirin aklı başından gitmiş, hayran kalmıştır:

Sitâyiş vâşıfuñ vaşfın Rızâ cānuñ fedâ eyler
Dilâ hayrân u mest olduk gül ü gonca dehân bâ'îş 136/5

Sevgilinin ağızından çıkan her söz bir şarkı gibidir ve sevgili konuştuğu her an ortaya çıkan dişleriyle etrafa inciler saçır:

Tekellümler terennümler dür-feşāndur zebānundan
Feşāhat nağmesüñ bülbul gibi söyler dehân olmış 138/2

Şâir, sevgilinin dudaklarından da söz eder. Sevgilinin dudaklarını kırmızı oluşuyla ele almıştır. Siyah gözleri, kirpikleri, kâkülleri, kaşları ve kırmızı dudakları ile öylesine güzeldir ki kıskançlıktan dolayı ona düşman olan çoktur:

Çeşm ü müjgān kākül ebrûlar siyâh lebler kızıl
Bu hüsünle şanma cānâ yokdur ağıyārun senüñ 127/6

Aşağıdaki beyitte de sevgilinin kırmızı dudakları söz konusudur. Şâir, sevgiliyi gördüğü zaman onun henüz küçük olduğundan bahsetmiş ve o kırmızı dudaklı sevgiliyi tekrar görmek istediğini dile getirmiştir:

Pek tıfl idi hem körpecük nâzûk vü edālı
Görsem hele bir lebleri hāmṛā' büyümiş mi 89/2

Bir başka beyitte ise sevgilinin dudakları mercana benzetilmiştir. Onun mercan dudakları ve güzelliği eşsizdir:

Dilberā şol lebleri mercānuna beñzer mi var
Çeşm-i āhū nergis-i mestānuna beñzer mi var 104/1

2.2.3.2.5. Sevgilinin Diğer Güzellik Unsurları

Şâir dîvânda sevgilinin alnından, yanaklarından ve dişlerinden de söz eder. Yanaklarının gül rengi gibi canlı oluşuna değinmiş ve dişlerini inciye benzetmiştir. Alnını ise geniş ve beyaz olmasından dolayı aya benzetir:

Tîr-i müjgān kavṣ-i ebrū māh cebîni pür-ziyā
Penbe ruḥlar lü'lü' dendān ḥāşılı ra'nā (şerer) güzel 31/4

Onun nur gibi aydınlık güzelliği karşısında bütün âşıkların gönlü yanmıştır çünkü sevgilinin güle benzer kırmızı yanakları tıpkı bir güneş gibi ışıklar saçmaktadır:

Enver-i ḥüsnüñle cānā cümle 'uşşāk yandılar
Pertev-i ḥurşīd-āsā verd-i ruḥsāruñ senüñ 47/3

Şâir, sevgilinin yanaklarını kırmızı bir elmaya benzetir. Ayrıca inci gibi dişlerinden de bahsetmiş ve bu haliyle sevgilinin güzelliğinin övülmeye lâyık olduğundan söz etmiştir:

Sīb-veş ruḥlar kızarmış dürr-i dendān dilrubā
Medḥe şāyestem civāndur ḥāşılı zībā güzel 33/6

Aşağıdaki beyitte ise şâir sevgilinin benlerini tasvir eder. Onun benleri, yüzüne saf saf dizilmiş askerlere benzemektedir:

Şâf şâf olmuş dizilmiş vechüne dilber senün
'Asker-i hindûlaruñ şarmaş dolaş şalkum şaçak 102/4

Dîvânda, sevgilinin boyu da şâir tarafından ele alınmıştır. Sevgilinin boyundan bahsederken onun boyunun uzun ve düzgün oluşuna dikkat çeker:

Bir kâmet-i bālâ perîdür serv-i bülendüm
Hem kendi beyâz lebleri mercân ele girdi 86/3

Aşağıdaki beyitte ise sevgilinin boyu uzun oluşundan dolayı 'ar'ar ağacına benzetilmiştir:

Qadd-i 'ar'ar bû-yı 'anber kâkül-i şırmâ gibi
Mâh cebîn ü kaşlar[1] tuğrâya düşdi gönlümüz 124/2

2.2.3.3. Âşık

Klâsik edebiyatta âşık sevgiliye samimiyetle bağlıdır. Sevgiliden gelecek bir güzel söz için canını vermeye hazır haldedir. Onun bir bakışı âşığı sarhoş etmeye yeter. Sevgili âşık dışında herkese iyi davranır ancak âşığa yüz vermez. Onun bu hâli âşığın aşkını daha da arttırır. Âşık, sevgiliden gelen her türlü cefaya katlanır. Sevgiliyle birlikte kötü talihi ve rakip de âşığın derdine dert katar.

Aşağıdaki beyitte âşık talihinden yakınır. Yaşadığı tüm sıkıntıların sebebi kötü talihidir. O kadar bahtsızdır ki gönlünü merhametsiz ve insafsız bir güzele kaptırmıştır:

Ṭâli'-i naḥsum getürdi başuma qarğaşaluk
Merḥamet inşâf yok zîbâya düşdi gönlümüz 124/6

Pervânenin, mumun ışığı etrafında dönüp durması gibi âşığın gönlü de sevgilinin güzellik mumu etrafında hiç durmadan dönüp durur, bir an olsun dönmeyi bırakmaz. Âşık, sevgiliye sâdıktır. Daha elest bezminde sevgilinin ruhuna âşık olmuştur ve o zamandan beri sevgilinin aşkıyla dîvâne hâldedir:

Şem‘-i hüsnüñ enver-i pervânesidür göñlümüz

Tâ ezelden ‘âşık-ı dîvânesidür göñlümüz 123/1

Âşık, gönlünü kaptırdığı dilberin meclisinde bulunmak için her an hazır haldedir. Âşığı, sevgiliye giden yoldan döndürmeye kimsenin gücü yetmez:

Dilrubâ bezminde her dem hâzır olur ehl-i ‘aşk

Men‘ine kâdir degüldür ‘âşıkānuñ hîç kes 108/6

Âşığın yegâne arzusu sevgiliye kavuşmaktır. Âşık, sevgiliye kavuşma hayaliyle yaşar ve bu uğurda göz yaşları döker. Sevgiliden ayrı geçirdiği her an ona kavuşma arzusu daha da artar ve dayanılmaz bir hâl alır. Bu yüzden bu arzunun kendi ölümüne sebep olacağını söyler:

Yâre vuşlat arzûsı kıydı kıyardı cānuma

Virmedi bir dem tesellî vaqt-i merhūnum gibi 59/2

2.2.3.4. Rakip

Sevgili için âşık ile rekâbet hâlinde olan kişidir. Âşığın düşmanıdır, sevgiliye kavuşmaması için elinden geleni yapar. Onu sevgiliye karşı küçük düşürür. Sevgili, âşığı kışkandırmak ve ona eziyet etmek için rakip ile yakın görünür. Böyle olduğunda âşığın üzüntüsü artar.

Aşağıdaki beyitte şâir, ne zaman sevgiliye kavuşacak olsa rakibin ortaya çıkarak vuslata engel olduğundan bahseder

Her zamān vuşlat irerken köşeden ağıyār çıkar

Def ü zūrnā ṭabl-ı Rūmī çaldurur cāh fırtına 97/6

Rakip alaycıdır, âşığın yaşadığı sıkıntılardan keyif duyar. Sevgili âşığa yüz vermediği zaman rakip, âşığın karşısına geçip ona güler. Aşağıdaki beyit, rakibin bu alaycı tavrına dikkat çeker:

Şerh-i gülfem cāna kıyma kıan olur ağıyār güler
Kıl teraḥḥum sāye şāl sen zıll-ı meftūnum gibi 59/3

2.2.4. Şahıslar

2.2.4.1. Din Büyükleri

2.2.4.1.1. Hz. Ali

Hz. Muhammed'in amcası Ebû Tâlib'in oğludur ve Hz. Muhammed'in damadıdır. Hulefâ-yı raşidînin yani Hz. Muhammed'den sonraki halifelerin ve cennet ile müjdelenen on kişinin dördüncüsüdür. Ehl-i abâdır, Ehl-i beyttir. Hz. Muhammed'in kızı Fâtıma'dan Hasan, Hüseyin ve Zeynep olmak üzere üç çocuğu vardır. Erken yaşta İslâmiyeti kabul ettiği ve yüzünü hiç puta dönmediği için "keremullahu veche" olarak anılmıştır. Ayrıca çeşitli lâkapları da vardır. "Murtazâ, Esedullah, el-Galib, Haydar, Şâh-ı Merdân, Merd-i Hudâ, Şîr-i Yezdan ve Haydar-ı Kerrâr" bunlardan bazılarıdır.⁸⁶

Edebiyatımızda özellikle kahramanlık, yiğitlik ve velilik özellikleriyle farklı teşbihlere konu olmuştur. Âl-i abâ, on iki imam, on dört masum düşünceleriyle anılır. Onunla ilgili pek çok rivâyet vardır. Özellikle Alevî-Bektâşî şâirler bu rivayetlere sıkça yer vermiştir.

Hz. Ali dîvânda geniş bir yer tutar. Ali ismi sekiz gazelde geçer bunlardan 131. ve 132. gazeller Ali rediflidir.⁸⁷ Dîvânda Ali isminin dışında, Murtazâ, Haydar-ı Kerrâr, Haydar, Şâh-ı Merdân, Şâh-ı velâyet, Esedullah gibi lâkaplarıyla da anılır. Alevîler arasındaki bir inanişâ göre, Hz. Muhammed Mi'râc yolunda iken önünü bir aslan keser. Bunun üzerine Hz. Muhammed parmağındaki yüzüğü çıkarıp aslana atar ve aslan yüzüğü ağzına alıp yoldan çekilir. Ertesi gün Hz. Muhammed Mi'râc'ı

⁸⁶ Rıdvan Canım, *Divan Edebiyatının Kaynakları*, Akıl Fikir Yay., İstanbul 2018, s.239.

⁸⁷ G.9/4, G.10/6, G.45/4, G.54/2, G.55/1, G.115/6, G.131, G.132.

anlatırken Hz. Ali ağzından yüzüğü çıkarıp Hz. Muhammed’e verir.⁸⁸ “Esedullah” yani Allah’ın aslanı olarak anılmasının sebebi budur.

Âl-i abâ düşüncesi, Ahzâb sûresi 33. âyete dayanır ve Hz. Muhammed’in abası altına aldığı rivâyet olunan Hz. Ali, Fatıma, Hasan ve Hüseyin’i ifade eder. Dîvânda Hz. Ali ile birlikte bahsi geçmektedir:

Arş-ile şâyeste olmuş cevrine her dem Rızâ
Kemter-i Âl-i ‘abāyam Şâh-ı Merdân ağladur 7/7

Hz. Ali, Hz. Muhammed’in velâyet ile ilgili sırlarını bilen tek kişi olarak bilinir. Bu yüzden Şâh-ı velâyet olarak da anılmıştır. Şâir, Hz. Ali’yi tüm bu sırları kendisinde barındıran bir kuyu olarak tasvir eder. Dünya fânîdir ve yaşadığımız bu hayat yalandır. İnsanı canlandıracak ve hakîkati görmesini sağlayacak can suyu ise bu kuyudadır. Şâir bu suyu içmek gerektiğini söyler. Yani Hz. Ali’nin yolundan gitmek ve onun sözlerine kulak vermek lazımdır:

Âbyâr-ı ‘Alî Şâh-ı velâyet kıuyusıdur
Nûş eyle mey-i mürde-i ihyâ budur işte 45/4

2.2.4.1.2. Hz. Hüseyin

Hz. Ali’nin oğlu ve Hz. Muhammed’in torunudur. Ehl-i beytin beşincisi ve on iki imamın üçüncüsüdür. Kerbelâ’da şehit edilmiştir.⁸⁹

Cevâbî’ye ait 54. gazelde Yezîd ve Kerbelâ hadisesi ile birlikte anılır. Hz. Hüseyin, Yezîd’e biat etmemiştir. Kerbelâ hadisesi onun zamanında yaşanmış, Hz. Hüseyin Kerbelâ’da susuz bırakılarak şehit edilmiştir. Şâir, Yezîd’e lanet eder ve Hz. Hüseyin’in şehit edilmesi üzerine duyduğu hüznü dile getirir:

Kim ‘Alî evlâdıdur kılsun Yezîd’e la‘neti
Şâh Hüseyinî Kerbelâ’da çünkü kan ağlar bugün 54/2

⁸⁸ Rıdvan Canım, *a.g.e.*, s.240.

⁸⁹ İskender Pala, *a.g.e.*, s.218.

2.2.4.1.3. *Ebû Tâlib*

Hız. Ali'nin babası, Hız. Muhammed'in amcasıdır. Hız. Muhammed'in bakımını ve korunmasını üstlenmiş, onu himayesi altına almıştır. İslâm'ı kabul edip etmediği belirsizdir. Ancak Hız. Muhammed'in, cehennem ateşinde yanmaması için vücudunu mübarek elleriyle mesh ettiği bilinir.⁹⁰

Rızâ Dîvânı'nda, Hız. Ali'nin babası olarak bir beyitte anılır:

Hâkkuñ sũ'-yı edebden Hâcî Bektâş-ı Velî'dür bu
Ebû Tâlib Esedullâh 'Alî ibni 'Alî'dür bu 55/1

2.2.4.1.4. *İbrâhîm b. Edhem*

Tasavvuf erbâbının büyüklerindendir. Belh hükümdarı iken sahip olduğu bütün unvan ve imkanları terk etmiş ve kendisini tasavvuf yoluna adanmıştır. Mal ve mülk kaygısından uzak olarak ömrünü çöllerde ve mağaralarda geçirmiştir. Onunla ilgili pek çok rivâyet söz konusudur. Klâsik şiirde rivâyetleri ve dünya nimetlerinden yüz çevirmesi, ibadet ve riyâzetle meşgul olması ile anılır. Onun vesilesiyle dünya hayatının, mal-mülk ve şöhretin boş oluşuna atıfta bulunulur.⁹¹

Dîvânda iki yerde ismi geçer.⁹² Şâir onu, malını ve saltanatını Allah için terk etmiş olmasıyla anar. Her şeyden vaz geçip kendisini Allah yoluna adayan İbrâhîm Edhem gibi olmak gerektiğini söyler:

Mâcerâ-yı aşk ucından saltanat terkin idüp
Pâdişâh-ı Belh iken Edhem gibi sulţâna bak 101/3

2.2.4.1.5. *Hacı Bektâş-ı Velî*

Hacı Bektâş-ı Velî hakkındaki bilgiler menkıbevî bilgilere dayanır. *Velayetnâme*'ye göre Horasan'dan gelmiştir ve Babaî halifelerindendir. Bektâşî tarikatının kurucusudur.⁹³

⁹⁰ İskender Pala, *a.g.e.*, s.132.

⁹¹ Rıdvan Canım, *a.g.e.*, s.295.

⁹² G.42/1, G.101/3.

⁹³ İskender Pala, *a.g.e.*, s.63.

Rızâ'nın dîvânda Bektâşîlik ile ilgili düşüncelerinden sıkça bahsettiği görülür. Şiirlerinde Bektâşîliği ele almış ve onun esaslarını ortaya koymayı amaçlamıştır. Alevî-Bektâşî geleneğinde önemli bir yere sahip olan Hacı Bektâş-ı Velî'ye de şiirlerinde yer vermiştir.⁹⁴ Şâir, derdine derman arayan kimsenin Hacı Bektâş-ı Velî'nin yolunu tutmasını söyler. Onun yolunun doğru yol olduğu ve bu yolu takip eden kimsenin derdine derman bulacağı görüşündedir:

Kaç şofiden olma zâhid ey Rızâ'î şıdık-ile
Hâcî Bektâş bendesi ol derdüne dermâna bak 101/12

2.2.4.1.6. Balım Sultan

Hakkındaki bilgiler yazılı ve sözlü Bektâşî geleneğine dayanır. Bektâşîlerin ikinci pîri olarak bilinir. Hacı Bektâş Dergâhı'nın başına II. Bâyezid tarafından getirildiği rivâyet olunur. Bektâşîliği kurumsallaştıran, Hacı Bektâş-ı Velî'den sonra Bektâşîlik erkanı üzerinde değişiklikler yapan kişidir.⁹⁵

Dîvânda adının geçtiği aşağıdaki beyitte şâir kendisini, Sultan Balım'ın yolunda hizmete adadığını söyler:

Hîdmet-i Sulţân Bâlım'da cân u baş terk itmişüz
Giydiren hırka melâmet Muştafâ abdâl bize 44/6

2.2.4.2. Tarihî, Efsânevî ve Sembolik Şahıslar

2.2.4.2.1. Ebû Süfyân

Kureyş kabilesinin reislerindendir. Hz. Muhammed peygamberliğini ilân ettikten sonra İslâm'ın karşısında olmuştur. İslâm dininin hızla yayılmasıyla Hz. Muhammed'in öldürülmesini emreden müşrikler arasında yer almıştır. Ancak Hz. Muhammed'e ve Müslümanlara eziyet edenlerden olmamıştır. Daha sonra Müslüman olmuş olsa da İslâmiyeti gönülden kabul edip etmediğine dair farklı görüşler vardır.⁹⁶ Dîvânda ismi geçen kişilerden biridir.⁹⁷

⁹⁴ G.55/1, G.101/12.

⁹⁵ Ahmet Yaşar Ocak, "Balım Sultan", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, 1992, c.5, s.17-18.

⁹⁶ İrfan Aycan, "Ebû Süfyân", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, 1994, c.10, s.230-232.

⁹⁷ G.41/6, G.43/5.

2.2.4.2.2. *Yezîd*

Emevîlerin ikinci halifesidir. Kerbelâ hadisesi onun döneminde gerçekleştiği için özellikle Alevî-Bektâşîler tarafından hoş görülmez. “Yezîd” kelimesi kötü bir manada, bir küfür niyetiyle kullanılır.⁹⁸

Rızâ Dîvânı’nda dört yerde ismen geçer.⁹⁹ Yezîd, beyitlerde iyi anılmamıştır.

2.2.4.2.3. *Mervân*

Emevî devleti halifelerindendir. Hz. Osman’ın amcası olan Hakem b. Ebü’l-Âs b. Ümeyye’nin oğludur. Hz. Osman öldükten sonra Hz. Ali’nin hilafetini kabul etmemiş ve ona tabi olmamıştır.¹⁰⁰

Dîvânda üç yerde ismi geçer.¹⁰¹ Bunların ikisinde Yezîd ile birlikte anılmıştır. Aşağıdaki beyitte, Hz. Hüseyin’in Kerbelâ’da susuz bırakılarak şehit edilmesi hadisesine değinilmiştir:

Tutdı Mervân Kibriyâ’yı eyledi şusuz şehîd
Çatre çatre nem döker gör âsumân ağlar bugün 54/7

2.2.4.2.4. *Şimr b. Zi’l-Cevşen*

Kerbelâ’da Hz. Hüseyin’in başını kesen kişidir. Önceleri Hz. Ali’nin yanında yer alsa da daha sonra ona ve ailesine düşman olmuştur. Dîvânda ismi bir beyitte, Mervân ve Yezîd ile birlikte zikredilir:

Hubb-ı evlâd-ı ‘Alî’dür taht-gâh-ı salţanat
Şimr ü Mervân ol Yezîdî hâdiyâ ebrûlaruñ 10/6

2.2.4.2.5. *Firavun ve Hamân*

Eski mısır krallarına Firavun denir. Ancak şiirlere konu olan ve en bilinen Firavun, Hz. Mûsâ zamanında yaşamış olandır. Zalim, inatçı ve kibirli biridir. Kibri öyle fazladır ki Tanrılık iddiasında bulunmuştur. Hz. Mûsâ’nın uyarılarını ve doğru

⁹⁸ İskender Pala, *a.g.e.*, s.482.

⁹⁹ G.9/4, G.10/6, 54/2, 54/6.

¹⁰⁰ İrfan Aycan, “Mervân I”, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, 2004, c.29, s.225.

¹⁰¹ G.9/4, G.10/6, G.54/7.

yola davetini görmezden gelerek mucizelerine inanmamış, küfür ve şirkinde ısrar etmiştir. Nitekim akıbeti, boğularak ölmek olmuştur.¹⁰²

Rızâ üç beyitte Firavun'dan bahsetmiştir.¹⁰³ Firavun edebiyatımızda bütün kötü huylarıyla birlikte nefsi temsil eder. Şiirlerde umumiyetle Kızıldeniz, Nil nehri ve sarayı ile birlikte anılmıştır. Rızâ Dîvânı'nda da bu yönleriyle yer alır.

Mâcerâ-yı mâsebak Fir'avn u Mûsâ kışşası

Baħr-ı Nîl hem Tūr-i Sînâ Mûsâ-yı 'İmrâna bak 101/5

Hâmân ise, Hz. Mûsâ zamanında Firavun'un veziri olan kişidir. Firavun'un iman etmesine engel olan, İsrailoğullarına zulmetmesine sebep olan ve Hz. Mûsâ ile ilgili onu dolduruşa getiren kişi olarak bilinir.¹⁰⁴ Dîvânda bir yerde, Firavun ile birlikte ismi zikredilir.

Nefs-i şūmuñ kışşasuñ Fir'avn u Hâmân bilmedi

Mûsâ-yı 'İmrân gibi tefsîre ey dil çâre ne 11/3

2.2.4.2.6. Zülkarneyn, İskender, Eflâtun ve Hipokrat

Zülkarneyn Kur'ân'da, Allah'ın kendisine büyük bir güç verdiği kişi olarak geçer. Böylece dünyanın doğusuna ve batısına iki sefer düzenlemiştir. Batı seferinde karşılaştığı halka dini tebliğ etmiştir. Ayrıca Ye'cûc ve Me'cûc kavminin saldırılarından şikayetçi olan bir halkla yardım etmesi ve onları korumak için setler yapmasıyla bilinir.¹⁰⁵

İskender ise efsâneî bir şahsiyettir ve Makedonya kralı olarak bilinir. Zülkarneyn ile yaşadıkları bölge ve maceraları benzerlik gösterdiği için aynı kişi olduklarına dair görüşler vardır. Makedonyalı İskender, tarihi eserler ve tefsirlerde genellikle İskender-i Rûmî ve İskender-i Yunânî şeklinde, Zülkarneyn ise İskender-i Kebîr, İskender-i Ekber, İskender-i Himyerî şeklinde anılmaktadır. Ancak edebi

¹⁰² Rıdvan Canım, *a.g.e.*, s.272

¹⁰³ G.11/3, G.67/6, G.101/5

¹⁰⁴ Rıdvan Canım, *a.g.e.*, s.277

¹⁰⁵ Mustafa Öztürk, "Zülkarneyn", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, 2013, c.44, s.564

eserlerde bu isimler birbirine karıştırılmış, İskender ve Zülkarneyn neredeyse tamamen aynı kişi olarak görülmüştür.¹⁰⁶

Platon, Yunanlı bir filozoftur. Aristo'nun hocası, Sokrat'ın öğrencisidir. Eflatun olarak da bilinir. Tercümelerle birlikte İslâm kültür ve ilim sahasına girmiştir. Simya ilmi gibi bazı gizli ilimlere dair bilgilere sahip olduğuna inanılır. Klâsik şiirde aklın ve düşüncenin sembolüdür. Şiirlerde vezin gereği Felâtun şeklinde de anılmıştır.

Hipokrat modern tıbbın babası olarak bilinir. Geleneksel dinî ve sihrî metotların karşısına akla ve tecrübeye yer veren tıp anlayışını koyuştur. İslâm kaynaklarında ismi Bukrat olarak geçer.¹⁰⁷

Bahsi geçen şahısların pek çok meziyeti vardır. Ancak her türlü imkan ve güce sahip olmalarına ve her türlü ilme vakıf olmalarına rağmen, aşk hastalığına çare bulma konusunda aciz kalmışlardır:

Çün bilmediler 'illet-i 'aşkuñda devâ'sın

İskender ü Zülkarneyn Felâtûn-ile Bukrât

120/1

2.2.4.2.7. Hüsrev, Dârû, Cemşîd ve Keykûbâd

Hüsrev, İran padişahıdır. Aynı zamanda *Hüsrev ü Şîrîn* mesnevisinin kahramanıdır ve sevgilisine kavuşan bir âşık olarak ele alınır. “Perviz” olarak da bilinir. Şîrîn'e duyduğu aşkıyla dillere destan olmuş, tarihî kişiliğinden çok efsânevî kişiliğiyle anılır hâle gelmiştir. Sevgilisi için yaptırdığı saray (kasr-ı Şîrîn) ve hazineleri meşhurdur.¹⁰⁸

Cemşîd ise Pîşdâdiyân sülalesinin dördüncü hükümdarıdır. Zekasıyla öne çıkar. Pek çok şey icat etmesiyle bilinir. Demiri eritip silahlar yapmış, kıymetli taşları işlemiş, ipliklerden değerli kumaşlar üretmiştir. Cinlere saraylar yaptırmıştır. Güzel kokuları keşfetmiş, hastalıkların şifasını bulmuştur. Hükümdarlığı boyunca halkına hizmet etmiş ancak bu sürede mazhar olduğu ilâhî güçler sonucu zamanla kibre kapılarak Tanrılığını iddia etmeye başlamıştır. Kibri ve zulümleri sonucu halk

¹⁰⁶ İsmail Ünver, “İskender”, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, 2000, c.22, s.557.

¹⁰⁷ Esin Kahya, “Hipokrat”, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, 1998, c.18, s.119-120.

¹⁰⁸ İskender Pala, *a.g.e.*, s.220.

kendisinden yüz çevirmiştir ve daha sonra Dahhâk tarafından öldürülmüştür.¹⁰⁹ Şarabı bulduğu düşünülen kişi olması sebebiyle edebiyatta zevk ve eğlence sembolü olmuştur. Ayrıca ululuk ve güç sembolüdür.

Dârâ, *Şehnâme*'nin kahramanlarından biridir. Pers İmparatorluğunun son hükümdarıdır. İskender ile yaptığı savaş sonucu İskender tarafından öldürülmüştür. Klâsik şiirde azamet ve gösteriş sembolüdür.¹¹⁰

Keykûbâd da *Şehnâme*'de ismi geçen hükümdarlardandır. *Şehnâme*'de adaletli oluşuyla övülür. Onun hükümdarlığında ülkesi huzur içinde ve adalet ile yönetilmiştir. O da diğerleri gibi ululuk ve ihtişam sembolüdür. Şâirler umumiyetle birini övmek istedikleri zaman Keykûbâd ile kıyaslamış ve övdükleri kişileri ondan üstün tutmuşlardır.¹¹¹

Dîvânda Hüsrev, Dârâ Cemşîd ve Keykûbâd iki beyitte geçer ve bir arada anılmışlardır.¹¹² Sahip oldukları saltanat, güç, ilim ve hazinelerin aşk derdi karşısında kıymetsiz ve işlevsiz kalışı ile konu edilmişlerdir. Bu denli ulu ve ihtişamlı olmalarına rağmen bu dünyada mutlu olmaya güçleri yetmemiştir:

Kaḡı ḡākān bu denî dünyâda şādān oldılar

Hüsrev ü İskender ü Dārâ vü Cemşîd Keykubād 117/5

2.2.4.2.8. *Ferhâd*

Hüsrev ü Şîrîn mesnevisinin kahramanlarından. Şîrîn'e olan aşkıdan dolayı dağları delmesi ile meşhurdur. Hüsrev, rakibi olmasından dolayı, onu ortadan kaldırmak ister ve türlü eziyetler verir. Klâsik şiirde sevgiliye kavuşma uğruna imkansız görünen işleri gerçekleştirmesiyle anılır. Sevgiliye kavuşamayan âşığı temsil eder. Klâsik şiirde Mecnûn ve Vâmık gibi büyük aşka tutulmuş isimlerin yanında *Hüsrev ü Şîrîn* mesnevisindeki diğer kahramanlarla birlikte de anılmıştır.¹¹³

¹⁰⁹ Rıdvan Canım, *a.e.g.*, 2018, s.255.

¹¹⁰ İskender Pala, *a.g.e.*, s.106.

¹¹¹ Rıdvan Canım, *a.g.e.*, s.309.

¹¹² G.10/2, G.117/5.

¹¹³ Cemal Kurnaz, "Ferhad", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, 1995, c.12, s.383.

Rızâ Dîvânı'nda bir beyitte ismi zikredilir. Şâir kendi aşkı ile Ferhâd'ın aşkını kıyaslar ve kendi aşkını onunkinden üstün görür. Ferhad henüz aşk nedir bilmezken şâir, aşkı ezelde tanımış ve aşk yoluna çoktan varmıştır:

Tâ ezel takṣīm olındı bu maḥabbet bizlere

Ol sebebdan rāh-ı 'aşkı şormazam Ferhād'a ben 95/6

2.2.4.2.9. *Mecnûn*

Leylâ ile Mecnûn mesnevisinin kahramanıdır. İsminin Kays olduğu rivâyet edilir. Gerçekte yaşamış bir şahsiyet olup olmadığına dair çeşitli görüşler vardır.¹¹⁴ Edebiyatımızda Leylâ'ya duyduğu büyük aşk ile konu edilmiştir. Kays, Leylâ'nın aşkıyla çöllere düşer, mecnûna döner. Leylâ'ya duyduğu bu büyük aşk, onu ilâhî aşka götüren bir köprü olur. Öyle ki zamanla, aşkından dîvâne olduğu Leylâ'yı dahi tanımaz hâle gelir. Edebiyatımızda sevgiliye kavuşamamanın, beşeri aşktan ilâhî aşka giden yolun sembolü olmuştur.

Dîvânda, Mecnûn ve Kays şeklinde olmak üzere altı yerde ismi zikredilir. Şâir, duyduğu aşkın şiddetini ifade etmek için Mecnûn'dan faydalanır. Aşkından Mecnûn gibi çöllere düşmüş ve sevgiliye kavuşamadığı için yanıp tutuşan gönlünün ateşiyle, tıpkı onun gibi çok âhlar etmiş, eziyetler çekmiştir:

Oluḡ Mecnûn mişālî ṭāḡ u şaḥrâda güzâr itdüm

Firāk-ı nâle-i dil-süz ile çok âh u zâr itdüm 74/1

2.2.4.2.10. *Leylâ*

Leylâ ile Mecnûn mesnevisinin kadın kahramanıdır. Kays ile birbirlerini sevmiş ancak kavuşamamışlardır. Onunla evlenmesine müsaade edilmemiş ve başka biriyle evlenmeye zorlanmıştır. Türlü sıkıntılardan sonra nitekim kavuşma fırsatı bulduklarında ise, maddî her şeye karşı ilgisini yitiren ve ilâhî aşk mertebesine ulaşan Mecnûn artık onu tanımaz hâle gelmiştir. Bu duruma çok üzülen Leylâ ise kısa bir süre sonra üzüntüsünden ölmüştür.

¹¹⁴ Rıdvan Canım, *a.g.e.*, s.314.

Leylâ dîvânda, Mecnûn'un ismini dilinden düşürmeşiyle anılmıştır. Şâir Mecnûn'un Leylâ için okuduğu gazellere telmihte bulunur ve sevdiğinin adını dilinden bir an olsun düşürmeyen Kays gibi bir mecnûnun, bu dünyaya bir daha gelmeyeceğini söyler:

‘Aşk-ile Leylâ okurdı rûz u şeb şubh u mesâ’
Gelmedi gelmez cihâna Kays-ı mecnûnum gibi 59/4

2.2.5. Ülkeler, Şehirler

2.2.5.1. Hicâz, Mekke, Ka‘be

Arap yarımadasında, Mekke ve Medîne'nin yer aldığı bölge Hicâz bölgesidir. Özellikle Mekke'den dolayı kutsal bir bölge olarak görülür. Şâir iki beyitte Hicâz'dan bahseder¹¹⁵ Ayrıca Mekke de dîvânda şâir tarafından anılmıştır. Mekke, Hz. Muhammed'in doğduğu ve İslâmiyet'in ilk kez ortaya çıktığı şehir olmasının yanı sıra, Ka‘be'ye ev sahipliği yapması bakımından önem taşır. Dolayısıyla Hicâz ve Mekke şiirlerde umumiyetle Ka‘be ile ilişkileri bakımından ele alınmıştır. Klâsik edebiyatta sevgilinin mahallesi Hicâz'a benzetilir. Sevgilinin bulunduğu yer âşığın Ka‘be'sidir ve âşık orayı tavaf eder.¹¹⁶ Rızâ'nın Hicâz ve Mekke'yi zikrettiği bazı beyitleri aşağıdaki gibidir:

Akşâr-ı Hicâz ey dil-i şeydâ budur işte
Hem bedr-i hanîñ evsaṭ-ı şafrâ budur işte 45/1

Ceyş-i hicrûñ şaf-be-şaf ib‘âsına sa‘îk nedür
Zîr ü bâlâ işbu remzi Mekke-i îmâ'da bul 32/5

Rızâ şiirlerinde Ka‘be'den de söz eder.¹¹⁷ Şâir sevgilinin gül renkli yüzünü över ve sevgilinin güzel yüzünü, âşıkların tavaf ettikleri Ka‘be'ye benzetir. Böylece âşıklarının onun etrafından ayrılmadığını, sevgilinin etrafında dönüp durduklarını ifade eder:

¹¹⁵ G.45/1, G.69/6.

¹¹⁶ İskender Pala, *a.g.e.*, s.206,302.

¹¹⁷ G.33/5, 40/3, G.52/7, G.68/4, G.94/8 G.129/3.

Çehre-i gül rengüñe şad âferîn mehveş-likâ
Çün meţâf-ı ‘âşıkândur Ka‘be-i ‘ulyâ güzel 33/5

Aşağıdaki beyitte de şâir, Ka‘be’yi tavâf eder gibi sevgilinin etrafını tavâf ettiğini söyler:

Mescid-i Akşâ mıdır bilmem Rızâ Beytü’l-Ḥarâm
Dil-pesendüm çâr tarafından Ka‘be-veş itdüm tavâf 52/7

2.2.5.2. Bağdat, Kerbelâ

Bağdat, günümüzde Irak’ın başkentidir. 16. yüzyılın başında Osmanlı idaresine girmiştir ve Osmanlı kültüründe önemli bir yeri vardır. Medrese ve kumaşları ile meşhurdur. Çeşitli atasözlerine konu olmuş, klâsik edebiyatta adı sıkça anılmıştır.¹¹⁸

Dîvânda iki yerde geçer.¹¹⁹ Aşağıdaki beyitte şâir daha önce Bağdat’ta bulunduğunu ifade etmiştir. Bütün dünyayı dolaştığını ve Allah’ın izniyle Bağdat’a da vardığını söyler:

Ser-te-ser gezdüm cihânı itmedüm aşlâ firâr
Ey Rızâ’î ‘avn-i Ḥaḡ’la gelmişem Bağdâd’a ben 95/7

Kerbelâ, dîvânda en çok zikredilen şehirdir.¹²⁰ Kerbelâ’nın geçtiği beyitler, Kerbelâ’da şehit edilen Hz. Hüseyin’den, Muharrem ayından ve yastan bahseder:

Hüseyinî Kerbelâ’nuñ biz kûlî kurbānyuz el-Ḥaḡ
Bu ‘âlemde dırâz ‘aduñ Rızâ’î nām içün şaḡlar 13/7

‘Askerî’ye ‘asker olmuş Ehl-i beytüñ ‘aşḡ-ile
Kerbelâ-yı şevḡ-ile şâh-ı levendüm gidecek 19/6

¹¹⁸ Rıdvan Canım, *a.e.g.*, s.574.

¹¹⁹ G.95/7, G.94/5.

¹²⁰ G.5/7, G.13/7, Mûs.16/1, G.19/5, G.54/2, G.101/11.

2.2.5.3. Şam, Belh

Rızâ'nın şiirlerinde andığı şehirlerden biri de Şam'dır.¹²¹ Şam, günümüzde Suriye'nin başkentidir. 105. gazelin redifi "bir Yahûdî Şamlıdır" şeklindedir. Şâir, sevdiği güzelin Şam'da gördüğü bir Yahudi olduğundan bahseder ve onun güzelliğini, çeşitli özelliklerini anlatır:

Düşdi gönlüm kıdd-i 'ar'ar bir Yahûdî Şamlıdur
Gonca zîbâ verd-i ahmer bir Yahûdî Şamlıdur 105/1

Belh hükümdarı İbrâhîm Edhem'in, bütün maddi varlığını ve saltanatını terk ederek kendisini tamamen Allah yoluna adanmasından, çalışmamızın önceki kısımlarında bahsetmiştik. Şâir, bu olaya telmihte bulunduğu aşağıdaki beyitte, Belh şehrini zikreder:

Mâcerâ-yı aşk ucından saltanat terkin idüp
Pâdişâh-ı Belh iken Edhem gibi sultâna bak 101/3

2.2.5.4. Mısır

Mısır, halkının çoğunluğu Müslümanlardan oluşan bir Arap ülkesidir. Hz. Yûsuf ile Züleyhâ'nın macerasına mekan olması bakımından şiirlere konu olmuştur. Umumiyetle Şam, Bağdat, Habeş gibi diğer şehir ve ülkelerle birlikte anılmıştır.¹²² Dîvânda Mısır'ın geçtiği tek dördlük aşağıda verilmiştir:

Biñ bir budak üzre bir yaprak tuttum
Murâdum hâk idi yorulup yatdum
Mısır'dan Frengistâna hükûmet itdüm
Menüm işim ne idi bu berât-ile 40/4

¹²¹ G.94/5, G.105/1.

¹²² Rıdvan Canım, *a.e.g.*, s.604.

2.2.5.5. Niğde, Fertek

Dîvânda Niğde şehri de karşımıza çıkar. Niğde, 119. gazelin redifini oluşturur. Şâir Niğde'nin güzelliklerinden ve özelliklerinden bahseder:

Nev-bahârda çok olurmuş hûb şadâsı Nigde'nün
'Aşk yolında bulunur hem cân fedâsı Nigde'nün 119/1

Şâir ayrıca Niğde ile birlikte, Niğde'nin bir ilçesi olan Fertek'i de şiirlerinde anmıştır.¹²³ Aşağıdaki beyitte gönlünü kaptırdığı kişinin Fertekli olma ihtimalinden söz eder:

Bir şanem sevdâsına düşdi gönül hem şimdilik
Nigde'ye bir iki sâ'at kuy-ı Fertekli midür 15/2

2.2.5.6. Kıbrıs

Şâirin Kıbrıs'tan bahsettiği beyitleriyle, daha önce Kıbrıs'ta bulunduğu anlaşılır.¹²⁴ Aşağıdaki beyit şâirin Kıbrıs'ta geçirdiği zamanlar ile ilgilidir:

Şehr-i Kıbrıs'da Rızâ'î şanmañuz eglencesüz
Yok degüldür gönlümüñ elbet var eglencesi 98/7

2.2.5.7. Bedehşân

Günümüzde bir kısmı Afganistan, bir kısmı Rusya sınırları içinde kalan dağlık bir vilayettir. Yakut madeninin buradan çıkarılmasıyla bilinir. Klâsik edebiyatta da bu yönüyle ele alınmıştır. Umumiyetle, bir yakut cinsi olan la'l taşı ile birlikte kullanılmış ve sevgilinin dudağı bu taşla benzetilmiştir.¹²⁵

Şâir dîvânda kırmızı olması dolayısıyla Bedehşân taşından bahseder ve sözlerini la'l-i Bedehşân ile yazdığını söyler. Böylece söylediklerinin ve yazdıklarının önemini vurgular:

'Aşık bu ya ma'sûm gibidür her söz[i] diñler
Sürh ile Rızâ la'l-i Bedehşân ile yazdum 6/5

¹²³ G.15/2, G.84/2, G.119/6.

¹²⁴ G.97/7, G.98/7.

¹²⁵ İskender Pala, *a.g.e.*, s.61.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. RIZÂ DÎVÂNÎ'NİN METNİ

3.1. NÜSHANIN TANITIMI

Rızâ'nın çalışmamıza konu olan dîvânı tespit edebildiğimiz kadarıyla tek nüshadır. İstanbul Büyükşehir Belediyesi Atatürk Kitaplığı'nda kayıtlı Bel_Yz_K_0325 numaralı bu nüsha cönk şeklindedir. Eser 195x125 boyutundadır ve sayfalar cönk sistemine göre aşağıdan yukarıya doğru açılmaktadır. Dîvân metni rika ile ve siyah mürekkeple yazılmıştır. Bazı sayfalarda kırmızı mürekkeple düzeltmeler yapılmış ve bir yerde mahlas kırmızı mürekkep ile yazılmıştır.

Eser 1b sayfasından başlamaktadır. 1b'de eserin Ali Ulvi Ermiş tarafından 14.07.1956 tarihinde verildiği kaydı mevcuttur. Eserin tamamı 44 varaktır. Her varakta bulunan satır sayısı değişiklik göstermektedir. Sayfa sonuna denk gelen bazı şiirlerin devamı, beyitleri yan yatırmak suretiyle sayfanın soluna yazılmış ve dîvânın cönk şeklinde olmasından dolayı bu beyitler zaman zaman bir önceki varakta devam ettirilmiştir.

Eser sonradan numaralandırılmıştır. Çalışmayı gerçekleştirdiğimiz dijital kopyada 23b sayfası eksik görünmektedir. Nüshanın orijinalini incelediğimizde sayfaların eksik olmadığı anlaşılmıştır. Dijital kopyada sayfa yönünün yanlış yüklenmesinden kaynaklı olarak böyle bir durum ortaya çıkmaktadır. Eserin tam ortasına denk gelen 23a sayfasına kadar numaralandırmada herhangi bir aksaklık yoktur. 23a'dan itibaren eser tersten yazılmaya başlanmıştır. Dijital kopyada 23a dışındaki ters yazılmış diğer sayfaların görüntüleri, döndürülerek düz bir şekilde yüklenmiştir. Bu haliyle 23a'dan sonra 24a sayfası gelmekte ve bu durum 23b sayfasının eksik görünmesine yol açmaktadır. Orta sayfasından itibaren tersten yazılmaya başlanmış olan eserin sayfalarının dijital kopyada döndürülerek düz bir şekilde yüklenmiş olması, 23b sayfasının aşağıda kalarak 24a'dan sonra gelmesine

sebepe olmuştur. Bu gibi hatalar cönklerde sıkça karşılaşılan bir sorundur. Sayfa sayısı ile ilgili herhangi bir karışıklığa sebebiyet vermemek için sayfa yönü ve numaralandırma ile ilgili değişiklik yapılmamış, eserin dijital kopyasındaki numaralandırma ve sayfa yönü korunmuştur.

Metinlerin başında besmele manzumesini ifade eden bir işaret bulunmaktadır. Metinlerin sonunda ise şiirin bittiğini belirten bir işaret yer alır. Bazılarının sonuna ise aynı amaçla “Tamâm şod” yazılmıştır. Umumiyetle metinlerin başında olmak üzere nüshanın çeşitli yerlerinde sayılar bulunur. Bu sayılar, her zaman doğru sonucu vermemekle birlikte, gazelin mevcut kafiye harfiyle yazılmış kaçınıcı gazel olduğunu ifade etmektedir.

Eserde 61. şiirin başında “Gazel” yazar. 17. şiirin başında “Destûr der-Hak” ve 68, 131, 132 ve 135. şiirlerin başında ise “Destûr” yazmaktadır. 94. şiirin başında nazire olduğu, 137. şiirin başında ise tarih olduğu belirtilmiştir. Bu şiirler dışındaki metinlerin başlığı bulunmamaktadır.

Mahlasların üzeri, mahlas olduğunu belirtmek maksadıyla çizilmiştir. 16, 19, 40, 53, 54, 61, 66. şiirler farklı şâirlere aittir. 51. gazelde ise mahlas bulunmamaktadır.

Dîvânda yer yer metinler üzerinde tashih yapılmıştır. Bazı kelimelerin ve mısraların üzeri çizilerek yerine yenisi yazılmıştır. Bazen de kelimelerin üzeri çizilmeden eklemeler ve değişiklikler yapılmıştır. Böyle durumlarda umumiyetle sonradan yazılmış olan sözcükler ile metin oluşturulmuş, bazı istisnai durumlarda ise vezin ve anlam bakımından en uygun görülen sözcükler tercih edilmiştir. 38a’da yer alan 120. şiirin ilk beyti karalanmıştır. Ayrıca son beyitte redifi oluşturan kelime ile ilgili farklı denemeler yapıldığı görülür. Bu gibi değişiklikler ve denemeler eserin müellif hattı olabileceğini düşündürmektedir. Ancak yine de kesin bir şey söylemek doğru değildir. 17b’de yer alan bazı beyitlerin daha sonra tamamen silindiği anlaşılmaktadır. Sayfanın yıpranmış olması sebebiyle 44a’da yer alan 137. şiirin tamamını okumak mümkün olmamaktadır. Bu sebeple 137. şiirin transkripsiyon alfabeli metni verilmemiştir.

3.2. METİN KURULURKEN TAKİP EDİLEN YOL

Fonoloji esaslarına göre, 13. yüzyıldan itibaren 15. yüzyılın sonu ve 16. yüzyılın ortalarına kadarki devre Eski Anadolu Türkçesi devri olarak geçer. Eski Anadolu Türkçesinin en önemli özelliklerinden biri dudak uyumunun bulunmamasıdır. 17. yüzyıl ise dudak uyumunun gerçekleşmeye başladığı bir geçiş dönemi olmuştur ve Orta Türkiye Türkçesi devridir. 17. yüzyılın ortaları ile 18. yüzyıldan başlayıp günümüze kadar olan kısım ise Yeni Türkiye Türkçesi devri olarak kabul edilmektedir. 18. yüzyılda dudak uyumun artık tamamen gerçekleştiği varsayılır. Ancak Arap harfli metinlerden bu durumun tam olarak tespit edilmesi mümkün değildir. Zaman zaman halk diliyle yazılmış yahut eğitim seviyesi daha az müstensihlerin istinsah ettiği metinlerde bu uyum görülebilmektedir ancak bu durumlarda dahi standart imlânın baskın gelmesi sonucu kelimelerin yazımı değişebilmektedir.¹²⁶ Çalışmamıza konu olan dîvân 19. yüzyıla ait bir eserdir. Dildeki bu değişim nüshada bulunan metinlerdeki kelimelerin yazımında kendisini göstermektedir. Örneğin ikinci tekil şahıs iyelik ekleri metinde zaman zaman “vechine (G.8/3), yüzine (62/1)” şeklinde yazılmışken zaman zaman “hüsnüñ (G.8/2), ‘aşkuñla (G.58/3)” şeklinde yazılmıştır. İlk örneklerde hem -i sesini karşılayan -y’ nin yazılması hem de 18. yüzyılda bazı eklerde görülen ñ>n gelişmesi söz konusudur. Ayrıca bazı kelimeler “şüphesiz (G.8/3)” şeklinde yine ses uyumu dikkate alınarak yazılmışken bazı kelimeler ise “karşu (G.8/4), çeküp (G.58/6)” şeklinde standart imlâ ile yazılmıştır. Bununla birlikte “vermek” kelimesinin “virmek” şeklinde ve soru ekinin “-mı, -mi” şeklinde yazıldığı görülmektedir. Metindeki bu durumu eski alışkanlıkların devam ettirilmesi olarak değerlendirmek mümkündür. Eserin dîvân olması, kelimelerin yazımında belirli bir standardın bulunmaması sebebiyle ve eserin genelinde bütünlük oluşturmak amacıyla metin kurulurken eklerin yazımında Eski Anadolu Türkçesi özellikleri dikkate alınmıştır. Bununla birlikte metne fazla müdahaleyi önlemek maksadıyla ñ>n gelişiminin söz konusu olduğu durumlarda n’ nin yazımına müdahale edilmemiş, metindeki şekli korunmuştur. Kelimelerin yazımında ise orijinal imlâları dikkate alınmıştır.

¹²⁶ Hayati Develi, “18. Yüzyıl Türkiye Türkçesi Üzerine”, *Doğu Akdeniz Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Dergisi I*, sy.1 (1998): 27-36.

a) Nazal n'nin etkisi ile yuvarlak sesler -uñ, -üñ, -nuñ, -nüñ şeklinde yazılmıştır:

‘aşkuñ (3/1)

miñnetüñ (37/7)

enverinüñ (82/5)

b) Soru eki daima düz dar ünlü ile -mı, -mi şeklinde yazılmıştır:

yok mı (12/3)

Ṭāli‘-i naḥsum mı (56/5)

ğam mı (42/5)

c) Duyulan geçmiş zaman kipi daima düz dar ünlü ile -mış, -miş şeklinde yazılmıştır:

kılmış (5/5)

olmuş (27/1)

tuışmış (36/1)

d) Bildirme eki daima yuvarlak vokal ile yazılmıştır:

nedür (8/1)

‘aşkdur (23/1)

bulmuşdur (26/5)

e) 3. tekil şahıs emir kipi yuvarlak vokal ile -sun, -sün şeklinde yazılmıştır:

kılsun (3/1)

alsun (18/2)

yıkılsun (22/5)

f) Farsça eklerle yapılan kelimeler tire ile yazılmıştır:

Sīb-veş (33/6)

nev-cüvān (103/5)

nā-sezā (106/4)

g) Günümüz Türkçesinde sıkça kullanılmasından dolayı kalıplaşan kelimeler tiresiz yazılmıştır:

dilrubā (59/5)

dilber (89/1)

gölşen (110/5)

h) Farsça aynı iki kelime arasına edat gelmesi durumunda araya tire konularak yazılmıştır:

nev-be-nev (96/4)

ser-te-ser (110/8)

i) Arapça tamlamalar şu şekilde yazılmıştır:

Seydü'l-enām (2/6)

Ümmü'l-Kitāp (77/4)

Settārü'l-ʿuyūb (109/2)

j) Metinde veznin aksamasına sebep olan fazlalıklar yay parantez ile “()” şeklinde, eksiklikler köşeli parantez ile “[]” şeklinde ve okunamayan kelimeler “[...]” şeklinde gösterilmiştir.

3.3. TRANSKRİPSİYON ALFABESİ

ء : ‘A, a

ا : E, e

آ : Ā, ā

ب : B, b; P, p

پ : P, p

ت : T, t

ث : Ṭ, ṭ

ج : C, c; Ć, ċ

چ : Ć, ċ

ح : Ĥ, ĥ

خ : Ĥ, ĥ

د : D, d

ذ : Ḍ, ḏ

ر : R, r

ز : Z, z

ژ : J, j

س : S, s

ش : Š, š

ص : Š, š

ض : Ḍ, ḏ; Ž, ž

ط : Ṭ, ṭ

ظ : Ṭ, ṭ

ع : ‘

غ : Ġ, ġ

ف : F, f

ق : K, k

ك : K, k; G, g; Ñ, ñ

ل : L, l

م : M, m

ن : N, n

و : V, v; O, o; Ö, ö; U, u; Ü, ü

ه : H, h; A, a, E, e

ی : Y, y; I, i; Ĭ, ĭ

3.4. RIZÂ DÎVÂNÎ'NİN TRANSKRİPSİYONLU METNİ

1.

fā'īlātün / fā'īlātün / fā'īlātün / fā'īlün

Remel - . - - / - . - - / - . - - / - . -

[1^b]

1. Cümleñüz emn ü emāndan merhabā hoş geldüñüz
Muntazırduķ çok zamāndan merhabā hoş geldüñüz
2. 'Ayn-ı vāhid yek çeşim hem-tek göz oğlı ıağları
Ol bilād-ı ıahramāndan merhabā hoş geldüñüz
3. Muştatīl-i ezminedir eşk-i dīdem hūn-feşān
Şevķ-ile 'ālī mekāndan merhabā hoş geldüñüz
4. Kārbān-ı ehl-i 'aşķla berr ü bahren gelmeñüz
Āsumān-ı kehkeşāndan merhabā hoş geldüñüz
5. Vaşfuñuza bir sitāyiş yazması mümkün degül
Kangı iķlīm 'ākılāndan merhabā hoş geldüñüz
6. Hāşılı çok nā-mizāc ihyā ider teşrifüñüz
Pāk-dāmān dūd-māndan merhabā hoş geldüñüz
7. Derd-i ğam me'lūf olubdur bu Rızā'ı kemtere
Siz nebī-i 'ārifāndan merhabā hoş geldüñüz

2.

fā'ilātün / fā'ilātün / fā'ilātün / fā'ilün

Remel - . - - / - . - - / - . - - / - . -

[2^a]

1. Hamdülillāh görmüşem ben lü'lü'-veş aşdef yüzüñ
Nesl-i pākün perveriş biñ nāz-ile azref yüzüñ
2. Levh-i dilde hakk olunmuş naşr-ı Qur'ân beyyināt
Sûre-i "seb'al meşânî"¹²⁷ okudum muşhaf yüzüñ
3. Meclis-i 'uşşāka bir lahza kadem başsa şehā
Rü'yet-i müştākıyam ben ¹²⁸ harf harf yüzüñ
4. Kudret-i aqlām çekilmiş vech-ile mehveş-liķā
Rûz u şeb eyler tavāf ins ü melek şaf şaf yüzüñ
5. İncil ü Tevrât Zebûr Furķân-ile yüz dört kitāp
 harfûñ mütünü "men 'aref"¹²⁹ a'rāf yüzüñ
6. şāh-rāhına cānum fedā
Hāfizü "Seydû'l-enām" Hāk şaklasun elţaf yüzüñ
7. Heft-kışver māh u mihr ü encüm ahter kehkeşān
Cümle 'uşşāk görmek ister ey Rızā eşref yüzüñ

¹²⁷ Ve lekad âteynāke seb'ân mine'l-meşânî ve'l-kur'âne'l-'azîm: "Ant olsun, biz sana tekrarlanan yedi âyeti ve büyük Kur'ân'ı verdik." Hicr 15/87 (*Diyanet İşleri Başkanlığı Kur'ân-ı Kerîm Meâlî*, Haz.: Doç. Dr. Halil Altuntaş v.d., Ankara 2011).

¹²⁸ Bu semboller ve ifade edebilecekleri manalar ile ilgili görüşümüz "Şâir Rızâ'nın Edebî Kişiliği" başlığı altında açıklanmıştır.

¹²⁹ Men 'arefe nefsehü fe-ķad arefe rabbehü: "Kendini bilen, kuşkusuz Rabbini de bilir." (*Kültürümüzde Ayet ve Hadisler (Ansiklopedik sözlük)*, Haz.: Mehmet Yılmaz, İstanbul 2013).

fā'īlātün / fā'īlātün / fā'īlātün / fā'īlün

Remel - . - - / - . - - / - . - - / - . -

[2^b]

1. Dil taḥammül nīce kılsun seng-i sitem acıya
Hāne-i dilde münevver mihr-i 'aşkuñ rācīye
2. 'Aşk ucından giymişem ben şol melāmet hırkasın
Hırka-i peşmīne tende serde devlet nāciye
3. Cān feda olsun saña ey şāh levendüm nev-cüvān
Yalın ayak ser açık hep hizmet iden bāciya
4. Kendü hālümde gezerken bir şanem sevdāsi-le
Uğradum ben [...] ¹³⁰ züllī böyle zirzop ḥāciya
5. Ey perī-veş vaşluna irmek senüñ emr-i muḥāl
Ben yeñi çatdum Rızā'ı tāze nevres nāciye

¹³⁰ Burada bulunan ve

harflerinden oluşan kısım tarafımızdan anlamlı bir şekilde

okunamamıştır.

fā'īlātün / fā'īlātün / fā'īlātün / fā'īlün

Remel - . - - / - . - - / - . - - / - . -

1. Hüsni dilkeş bir perīsüñ ey civān maḥzūnunam
Gülşen-i ḥüsnüñde ben dīlā gibi mecnūnunam
2. Cüst-ü-cū itseñ bulunmaz 'ālem-i şābit kadem
'Āşık-ı şādık benem kim bārınuñ meşḥūnunam
3. Devlet-i 'uzmā gerekmez çāresüz üftādeyüz
Bağrı yanuk çeşmi giryān şöyle bir ceyḥūnunam
4. Nesl-i pāk pākīze sensün medḥe şāyān zü'l-vaḳār
Ey şanem ḥüsnüne ḥāyrān ben senüñ meftūnunam
5. Bu Rızā'ī ḥasbiḥālüñ 'arz idince dil-güşā
'Āşık u ma'sūka besdür şād-ile meymūnunam

mefā'īlün / mefā'īlün / mefā'īlün / mefā'īlün

Hezec . - - - / . - - - / . - - - / . - - -

[3^a]

1. Dilā şem'-i münevverdür ziyāsı artar eksilmez
Şarāb-ı 'aşk-ı şevkünden cilāsı artar eksilmez
2. Nüvīd-i vuşlat-ı cānān ile iḥyā olur 'āşık
Şadākatle şeb-i vaşla şenāsı artar eksilmez

3. Maḥabbet bezmine şāhum ḳadem başsa felā māni‘
Leb-i ḥandānumuñ ol dem şafāsı artar eksilmez
4. Bahāristān-ı gülşende ider zevḳ-i maḥabbetler
Fiḡān u bülbul-i şeydā şadāsı artar eksilmez
5. Ten ü cān Ehl-i beytüñ rāhına ḳılmış ‘aṭā’ lā-šek
Ḳul u ḳurbān fedākār cān fedāsı artar eksilmez
6. “Ḳasemnā”¹³¹ bezmini taşdıḳ ider ‘āşık ile ma‘şūk
Bu şevḳ-ile meveddet “lā fetā”¹³² sı artar eksilmez
7. Tūrābīyem Hüseyñiyem beni ṭa‘n eylemiş ‘ālem
Rızā oldum maḥabbet Kerbelā’ sı artar eksilmez
8. Mefā‘ilün mefā‘ilün budur baḥri hezec sālīm
Bu ‘ālemde Rızā gerḳek du‘āsı artar eksilmez

¹³¹ Ehüm yaḳsimüne raḥmete rabbike naḥnu ḳasemnā beynehüm ma‘işetehüm fi’l-ḥayātī’d-dünyā ve rafa’nā ba‘dahüm fevḳa ba’din deracātın liyettehīze ba‘dühüm ba‘den suḥriyyā ve raḥmetü rabbike ḥayrun mim mā yecme‘ün: “Rabbinin rahmetini onlar mı bölüştürüyorlar? Dünya hayatında onların geçimliklerini aralarında biz paylaştırdık. Birbirlerine iş gördürmeleri için, (çeşitli alanlarda) kimini kimine, derece derece üstün kıldık. Rabbinin rahmeti, onların biriktirdikleri (dünyalık) şeylerden daha hayırlıdır.” Zuhuf 43/32 (*Diyanet İşleri Başkanlığı Kur’ân-ı Kerîm Meâli*, Haz.: Doç. Dr. Halil Altuntaş v.d., Ankara 2011).

¹³² Lā-fetā illa ‘aliyyün lā-seyfe illa zü’l-fikârı: “Ali’den başka genç (yiğit), Zü’lfikâr’dan başka (keskin) kılıç yoktur. (*Kültürümüzde Ayet ve Hadisler (Ansiklopedik sözlük)*, Haz.: Mehmet Yılmaz, İstanbul 2013).

mef'ülü / mefā'îlü / mefā'îlü / fe'ülün

Hezec - - . / . - - . / . - - . / . - -

[3^b]

1. Ey kıadd-i sehî derdüm[i] dermân ile yazdum
Hicrûñ ile dîdemden akan kıan ile yazdum
2. Dil-i tâbe sihır itmede feryâd-ile zârı
Cevrûñ çekerek hep n'ola giryân ile yazdum
3. 'Aşkıñla senüñ kıalmada göñlüm tek ü tenhâ
Sen şanma tehî dil gibi sulţân ile yazdum
4. Ya'kıb nebî beytü'l-hazeniyle mütesellî
Bir çâh[a] düşüp Yüsuf-ı Ken'an ile yazdum
5. 'Âşık bu ya ma'sûm gibidür her söz[i] diñler
Sürh ile Rızâ la'l-i Bedehşân ile yazdum

fā'ilātün / fā'ilātün / fā'ilātün / fā'ilün

Remel - . - - / - . - - / - . - - / - . -

1. Ey dilā sen şıdķ-ile bil şan cānān ağladur
Nīm-nigāh nergis-veş-i dīde-i giryān ağladur
2. 'Aşķ-ile dil 'andelīb-āsā ider feryādını
Bülbül-i şūrīdeyi her gül gülistān ağladur
3. Mihr-i şevķüñ bādesin nüş eyleyüp mestān gezer
Gāh sûret gösterür geh şāh-ı devrān ağladur
4. Cevr-i bī-ḥadd eyler ise şabr-ı miftāḥü'l-ferec
Raḥm kılmaz bī-mürüvvet böyle her ān ağladur
5. Dil-i neccār nīce kılsun semt-i yāra kim nazar
Şerḥ olunmaz vaşf-ı ḥüsnüñ pāk-dāmān ağladur
6. Ṭālī'-i naḥs-ı siyāhumdan gelür bu giryeler
Ağlamazdum dil-sitānum 'aşķ-ı zīşān ağladur
7. 'Arş-ile şāyeste olmuş cevrine her dem Rızā
Kemter-i Āl-i 'abāyam Şāh-ı Merdān ağladur

fā'īlātün / fā'īlātün / fā'īlātün / fā'īlün

Remel - . - - / - . - - / - . - - / - . -

[4^a]

1. Cephesinde şırma mı kākül midür āyā nedür
Serpilen şalkum şaçak püskül midür āyā nedür
2. 'Andelib-veş bāğ-ı hüsnüñ çevresinde dīdebān
Kimse cānā bilmedi sünbül midür āyā nedür
3. Şüphesüzdür verd-i ruhsār vechüne zīnet virür
Haddüñ üzre gonca-i ter gül midür āyā nedür
4. 'Āşıkān ma'sūka karşı 'aşk-ile āh u enīn
Rüz u şeb feryād ider bülbül midür āyā nedür
5. Meclis-i 'irfān içinde rüyını āhar iden
Fehm olunmaz bāde mey mi mül midür āyā nedür
6. Medhe şâyeste şanem sevdāsi-le almış kalem
Ger yazarsam vaşfını müşkül midür āyā nedür
7. Bārekallāh lafzını söyler Rızā'ī şānına
Cin midür yoḥsa melā'ik kûl mıdur āyā nedür

fā'ilātün / fā'ilātün / fā'ilātün / fā'ilün

Remel - . - - / - . - - / - . - - / - . -

[4^b]

1. Dilberā hālūme her dem dād ider ebrūlaruñ
Nīm-nigāhuñ dilümi berbād ider ebrūlaruñ
2. Vaşf-ı hüsnuñ mümkün olmaz verd-i ruhsārum benüm
Bülbül-āsā 'aşıkuñ feryād ider ebrūlaruñ
3. Dil-pesendüm sāde rūdur bilmiş ol sen ey gönül
'Aşık-ı bî-çāreyi dilşād ider ebrūlaruñ
4. Sevdüğim ta'n itme kim Bektāşīler hubb-ı 'Alī
Ol Yezīd ü Mervān[1] ib'ād ider ebrūlaruñ
5. Kudret-i Haq şeş-cihet eyler temāşā 'ārifān
Kanda baksam nev-zuhūr icād ider ebrūlaruñ
6. Mest olup meydāna geldüm dilberā sen bilmiş ol
'Aşık u şevküm 'aqlumı ābād ider ebrūlaruñ
7. Ey Rızā maḥbūb iken maḥbūb sevmek hoş olur

¹³³ esrārını irşād ider ebrūlaruñ

¹³³ Bu semboller ve ifade edebilecekleri manalar ile ilgili görüşümüz “Şâir Rızâ’nın Edebî Kişiliği” başlığı altında açıklanmıştır.

fā'īlātūn / fā'īlātūn / fā'īlātūn / fā'īlūn

Remel - . - - / - . - - / - . - - / - . -

[5^a]

1. Dilberā her dem belādur ġālibā ebrūlaruñ
‘Āşıķa ķavs-ı ķuzaķdur tālibā ebrūlaruñ
2. Künc-i Dārā Hüsrev ü Cemşīd midür bilmem nedür
Neyledi kıymet bahāsın rāġibā ebrūlaruñ
3. Serde devlet dilde ni‘met ķalmadı ķaşı kemān
‘Aķlumı yaġma ider hep zāhibā ebrūlaruñ
4. Çifte bismillāh olmuş māh cebīn üzre şanem
Āb-ı hayvān mişlidür hem şāribā ebrūlaruñ
5. ¹³⁴ esrārına ķıl sen nażar
Şüveridür heft-eflāk sābī‘a ebrūlaruñ
6. Hıbb-ı evlād-ı ‘Alī’dür taķt-gāh-ı salţanat
Şimr ü Mervān ol Yezīdi hādiyā ebrūlaruñ
7. Vech-i hüsnuñ süsen-i dilde hemān müzdād olur
Farz mıdur bilmem Rızā’ı vācibā ebrūlaruñ

¹³⁴ Bu semboller ve ifade edebilecekleri manalar ile ilgili görüşümüz “Şâir Rızâ’nın Edebî Kişiliği” başlığı altında açıklanmıştır.

11.

fā'īlātün / fā'īlātün / fā'īlatün / fā'īlün

Remel - . - - / - . - - / - . - - / - . -

[5^b]

1. Devr-i 'aksündür felek tezvîre ey dil çäre ne
Hâme-i kudret kalem-takdîre ey dil çäre ne
2. Bâ-Yezîd'üñ cephesinde yazdı "nûn ve'l-kâlem"¹³⁵
Ol sebebdan söylüyor tedbîre ey dil çäre ne
3. Nefs-i şūmuñ kışşasuñ Fir'avn u Hāmān bilmedi
Mūsā-yı 'İmrān gibi tefsîre ey dil çäre ne
4. Kāl'a-bendi çok 'anāşır oldıg-ıçün zūlm-ile
Hicr ü firkat hasret-i tenvîre ey dil çäre ne
5. Gā'ibāne nakş olunmuş şafha-i şadruñ senüñ
Hakk olunmaz bir nakşdur taşvîre ey dil çäre ne
6. Rāfizîdür qorisunlar Ehl-i beytüñ kemteri
Bende-i Āl-i 'abā takşîre ey dil çäre ne
7. Hānedānuñ mihr-ile her dem Rızā sersem olur
Bu gedā oldı harāb ta'mîre ey dil çäre ne

¹³⁵ Nûn ve'l-kâlemi ve mâ yestürün: "Nûn. (Ey Muhammed) Ant olsun kaleme ve satır satır yazdıklarına ki, sen Rabbinin nimeti sayesinde, bir deli değilsin." Kalem 68/1-2 (*Diyanet İşleri Başkanlığı Kur'an-ı Kerim Meâli*, Haz.: Doç. Dr. Halil Altuntaş v.d., Ankara 2011).

12.

fā'īlātün / fā'īlātün / fā'īlātün / fā'īlün

Remel - . - - / - . - - / - . - - / - . -

[6^a]

1. Nev-be-nev eyler ziyāde bu fiğānum iftirāk
Çeşm-i giryān ḥasretiyle ḥūn-feşānum iftirāk
2. 'Āşık-ı bī-çāreyem ben derd-i şīven bir gedā
Belde-i uḥrāya şaldı cism ü cānum iftirāk
3. Yok mı āyā merḥamet şevkat cihānda ey göñül
Ḥaşre dek tā görmeyeli nev-cüvānum iftirāk
4. Deste aldum kill-i miḥnet vaşfını yazmak için
Hicr-i yārla lāl gibi şīrīn-zebānum iftirāk
5. Ğam-ı mülke bir ḥüzün çökmüş bugün bilmem neden
Hep ḥarāb itdün vücūd-ı ḥānümānum iftirāk
6. Kahr-ile zehr-i helāhil virdi ol kec-rev felek
Bāde-i vuşlat yerine gül-fidānum iftirāk
7. Böyle hicri ḥasretiyle çekdüğim-çün ey Rızā
Bu cihānda kalmasun hiçbir nişānum iftirāk

mefā'īlün / mefā'īlün / mefā'īlün / mefā'īlün

Hezec . - - - / . - - - / . - - - / . - - -

[6^b]

1. Maḥabbet zevk̄ini kaşı kemān şun cām için şaḳlar
Şīrīn güftārını dilber baña encām için şaḳlar
2. Geçüp ezmān u evḳātler çıka geldi vedā' vaḳti
Tebessüm serzenişler nev-reviş hengām için şaḳlar
3. Nedür cānā sükūt-ı ḥāl-ile geçdi nice demler
Tekellümler tevāzu'lar vedā' aḥşām için şaḳlar
4. Çekilmez ḳavs u āhun iftirāḳuñ ey şeh-i ḥübān
Bu hicrānı didiler vaşlına peygām için şaḳlar
5. Muḥibb-i Āl-i Tahā'dan şorarlarsa cihān içre
Fedā-yı cān ü ten baḥşüñ kişi hoş-kām için şaḳlar
6. Taşavvuf 'ālemi zāhir ü bātındur bilen bilsün
Geçer nāz-ı niyāzı gül-fidān aḥkām için şaḳlar
7. Hüseyñi Kerbelā'nuñ biz ḳulı ḳurbānıyuz el-Ḥaḳ
Bu 'ālemde dırāz 'aduñ Rızā'ı nām için şaḳlar
8. Mefā'īlün mefā'īlün ḳamu 'uşşāḳ kelāmıdur
Bu 'ālemde kişi çirkīn sözün şom şām için şaḳlar

fā'ilātün / fā'ilātün / fā'ilātün / fā'ilün

Remel - . - - / - . - - / - . - - / - . -

[7^a]

1. Ey birāder Nigdeliye āb-ı rüyuñ tırma şaç
Şaçamazsan bu diyārdan çar çabuk ol sen ko kaç
2. Gerçi tuffāḥ nām-iledür hem nebātuñ ismini
Cīrīt atan bitmiş hele tavşan başı elma ağaç
3. İnce elfāḫ bu añladur¹³⁷ hem ne bilem şol sözleri
Fehm ü idrāk itmedüm maḡalda ḡam kırı kaçaç
4. Nev-cüvān ruḡsārına beñzer güle ḡoll dirler
Ol siyāḥ ḡīsūlara bāḫ ne gözeldür sırma şaç
5. Kimisi dir ol işi ben kıvıramam n'itmeli
Sözlerüm dos-çoḡrı oldı qalmadı topāk topaç
6. Kaḡı ev yurd ağacını qodı gitdi yola
Sen kıma bir de anı hep dışlarına ihtiyāç
7. Hem kebelik ile çubuñ yarpaḡı torpaḫ pūlād
Körpüye elzem bulardur ister-iseñ al ḡarāc
8. Qāfiye neng oldı zīrā ey Rızā'ī epsem ol
Qarḡaşaluk şöyle dursun çoḡlarınıñ baḫın aç

¹³⁶ Bu şiirin bazı beyitlerinde vezin aksamaktadır.

¹³⁷ Kelime şeklindedir.

fā'īlātün / fā'īlātün / fā'īlātün / fā'īlün

Remel - . - - / - . - - / - . - - / - . -

[7^b]

1. Nüş-ı bâde bende-i pejmürde istekli midür
Kesret -i şürbinden āyā böyle destekli midür
2. Bir şanem sevdāsına düşdi gönül hem şimdilik
Nigde'ye bir iki sâ'at kuy-ı Fertekli midür
3. 'İyş ü 'işret dil-pesendüm zevk-ile olmuş nişîn
Tāk-ı eyvân yoḥsa bilmem ḥāne mertekli midür
4. Ḥoḳḳabāz canbāzlar kûmār-cebāndan it su'āl
Şol perī-veş lu'ba virmiş gönül çift tekli midür
5. Bilmezem kim vādī-i ḥizlāna düşmiş çıkmıyor
Nigde'den hîç bu Rızā'î şanki köstekli midür

mefā'īlün / mefā'īlün / mefā'īlün / mefā'īlün

Hezec . - - - / . - - - / . - - - / . - - -

1. Fedā kıldum şehīd-i Kerbelā rāhında cān virmek
 Göñül 'abdāl-ı 'aşk oldu diler menzil[ine] irmek
 Münācātum budur yā Rab cemālūñ vechini görmek
 Ḥabībūñ 'aşkına her dem murādum bu(dur) 'azīz itmek
 Ḥarām itdūñ bana leyl-i nehār-ı mülki göstermek
 Düşer mi şānuna şāhum beni böyle süründürmek
2. Ṭarīk-i müstaķīm üzre ki bildük reh-i erkānı
 Kamudan geçmeyen kimse ne bilsün sırr-ı Yezdānı
 Ferāğat eyledüm şimdengirü bu köşk-i vīrānı
 Ğam u endīşeden yok mı ḥalāsā bilmem imkānı
 Ḥarām itdūñ bana leyl-ü nehār-ı mülki göstermek
 Düşer mi şānuna şāhum beni böyle süründürmek
3. Şerār-ı āteş-i 'aşkum zuhūr itdükçe çeşmümden
 Bana benden olur her ne olursa kendü kendümden
 Benüm baht-ı siyāhumdur şikāyet eyleyem kimden
 Dem-a-dem kaṭre-i şu nem akar ḥüzn-ile çeşmümden
 Ḥarām itdūñ bana leyl-i nehār-ı mülki göstermek
 Düşer mi şānuna şāhum beni böyle süründürmek

¹³⁸ Bu şiir “Makbûlî” mahlaslı bir şâire aittir. Sadettin Nüzhet Ergun’un *Bektaşî-Kızılbaş Alevî Şairleri ve Nefesleri* ve İsmail Özmen’in *Alevî-Bektaşî Şiirleri Antolojisi* eserleri incelenmiş ancak bu şiire rastlanmamıştır.

4. Benem Maḳbūlī bī-çāre ki şî'r itdüm bu eş'ârı
Sezerüm 'ilm-i İsrādan ki fehm itdüm bu esrārı
Benüm bu çāresüz derdüme dermān eylesün bārı
'Aceb bir ben miyem iş bu cihānda ğam ḥarīdārı
Ḥarām itdün bana leyl-i nehār-ı mülki göstermek
Düşer mi şānuna şāhum beni böyle süründürmek

17

Destūr der-Ḥaḳ

fā'ilātün / fā'ilātün / fā'ilātün / fā'ilün

Remel - . - - / - . - - / - . - - / - . -

1. Mezheb-i 'aşkuñ reviş-i 'aşḳ-ı lezzet söyledür
Terk idüp nāmūs u 'ārı cān-ı firḳat söyledür
2. Rām u münkād olmayup sen 'āşık-ı bī-çārene
Fehm itdüm i'tibār hīç böyle kıllet söyledür
3. Nā-sezāyam dil-pesendüm gerçi sen maḥbūbesün
Ol sebepden ḥüzn-ile hep nār-ı ḥasret söyledür

[8^a]

4. Ḥaḳḳ erenler rāzı olmaz itdüğün cevre baña
İt ḥaz̄er ol Kibriyā'dan şāf-ı ğayret söyledür
5. Rüz u şeb sen ağladursun 'āşikuñ kārūñ nedür
Yok mı inşāf merḥamet hīç ḳalb-i şefḳat söyledür

6. Bu dil-i mahrûkı virdüm sen perî-veş dilbere
‘Aşk-ı şevkûñ mest idüp dilde meveddet söyledür
7. Keşret-i elfâzımı sen gûş idüp cânıñ şıkar
Söylemezdüm nev-cüvân serde maḥabbet söyledür
8. Ṭab‘-ı nâ-ḥoş ḥüsn-i aḥsen dilberinem nev-cüvân
Medḥe şâyân ḥüb-cemâli ḥüsn ü behçet söyledür
9. Çâresüz kalmış Rızâ hîç bilmiyor söyledügin
Bir perî-veş uğrına şıdk u şadâkat söyledür

18

mefā‘ilün / mefā‘ilün / mefā‘ilün / mefā‘ilün

Hezec . - - - / . - - - / . - - - / . - - -

[8^b]

1. Firāk u ḥasretüñle¹³⁹ nev-cüvānum işte ben gitdüm
Bu hicrân ü kederle¹⁴⁰ ḥün-feşānum işte ben gitdüm
2. Feleklerde melekler hep kamer mihr ü ḥaber alsun
Süreyyā encüm aḥter kehkeşānum işte ben gitdüm
3. Selāmet ‘āfiyet şahnında cev-lân eyle sen dā’im
Bu ḥasretle gideyüm gülfidānum işte ben gitdüm

¹³⁹ Nüshada “Firāk-ı ḥasretüñle” şeklinde yazılmış olan kısım metin tamiri uygulanarak tarafımızdan “Firāk u ḥasretüñle” şeklinde okunmuştur.

¹⁴⁰ Nüshada “hicrân-ı kederle” şeklinde yazılmış olan kısım metin tamiri uygulanarak tarafımızdan “hicrân ü kederle” şeklinde okunmuştur.

4. Düşüp vādī-i hızlāna geçer ‘ömrüm şeh-i hūbān
Şadā-yı nāleler dolsun fiğānum işte ben gitdüm
5. Bütün dünyāyı geşt itdüm temāşā-yı selāmetle
Şilādur nev-be-nev aşı kemānum işte ben gitdüm
6. Firākuñla hemīşe cārī olmuş dīdeden nemler
Bu göz yaşı aar eşk-i revānum işte ben gitdüm
7. Reh-i ‘aşuna düş itdi bu hālümnden kesān bilmez
Şehūñ şevi Rızā’ı nātüvānum işte ben gitdüm

19¹⁴¹

fā‘ilātün / fā‘ilātün / fā‘ilātün / fā‘ilün

Remel - . - - / - . - - / - . - - / - . -

[9^a]

1. Ey dilā āgāh ol nāzük efendüm gidecek
‘Azm idüp iş bu diyārdan dil-pesendüm gidecek
2. Mihr ü şevüñle geçürdüm māh u sālüm bir zamān
Hāşılı hubb u muvālātuñ begendüm gidecek
3. Bir vait sāmī‘ degüldüm kendüsünden kim cevāp
Rüz u şeb eyler iken hep nuş u pendüm gidecek

¹⁴¹ Bu gazel “Hakkı” mahlaslı bir şâire aittir. Sadettin Nüzhet Ergun’un *Bektaşî-Kızılbaş Alevî Şairleri ve Nefesleri* ve İsmail Özmen’in *Alevî-Bektaşî Şiirleri Antolojisi* eserleri incelenmiş ancak bu şiiire rastlanmamıştır.

4. Ḥubb-ı şevkiyle tesellî eyler iken ol şehûñ
‘Āşık-ı şîrîn-zebānum güft-i kândüm gidecek
5. Ric‘atüñ bâb-ı recādan Ḥakk erenler ‘an-ķarīb
Eylesünler ḥayr-ile serv-i bülendüm gidecek
6. ‘Askerî’ye ‘asker olmuş Ehl-i beytüñ ‘aşķ-ile
Kerbelā-yı şevķ-ile şāh-ı levendüm gidecek
7. Ḥaķķıyā bil zāt-ı pāküñ ķadrini her vechede
Erişdi irşāda me’cūr bende bendüm gidecek
8. Fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilāt
Ḥaķķı’nuñ sevdāsi-le zülf-i kemendüm gidecek

20

fā‘ilātün / fā‘ilātün / fā‘ilātün / fā‘ilün

Remel - . - - / - . - - / - . - - / - . -

[9^b]

1. Gelmez aşlā bed-aşıldan fā’ide indirme baş
Kām-yāb olmak dilerseñ sırrını hem itme fāş
2. Maķşadum bu düşmeyem maḥbübeler sevdāsına
‘Āşıkāne bir tızaķdur gīsū vü ebrū vü ķaş¹⁴²

¹⁴² Nüshada “gīsū-yı ebrū-yı ķaş” şeklinde yazılmış olan kısım metin tamiri uygulanarak tarafımızdan “gīsū vü ebrū vü ķaş” şeklinde okunmuştur.

3. Nāzenīnüm şanma sevdā aḥīr ü encām¹⁴³ olur

Derd-i ‘aşkı mübtelā-yı ‘aşka şor da sen de şaş

4. Tıfl-ı nevres nev-fidān itmez senüñ itdüklerüñ

Raḥm kıl sen bendeñüzde kırk ile ellide yaş

5. Sīne-i zaḥmuna merhem eylemezse ol perī

Ey Rızā’ī bağla zaḥmuñ üstüne bir kara taş

21

mefā‘īlün / mefā‘īlün / mefā‘īlün / mefā‘īlün

Hezec . - - - / . - - - / . - - - / . - - -

1. Perī bezminde bir laḥza leṭāfet kılmamış gitmiş

Ḳanı evvelki ülfetler nihāyet kılmamış gitmiş

2. Bükā’lar eylese ‘āşık sirāyet eylemez bir dem

Cihānda dilrubālarda dirāyet kılmamış gitmiş

3. Marīz-i ‘aşka merhemdür cefā vü cevri-i mu‘tādı

Kime kimden idem cānā şikāyet kılmamış gitmiş

4. Geçen eyyām-ı firḳatler ferāmüş eyledür vuşlat

Niçün gördüm bu hengāmı ḥalāvet kılmamış gitmiş

¹⁴³ Nüshada “aḥīr-i encām” şeklinde yazılmış olan kısım metin tamiri uygulanarak tarafımızdan “aḥīr ü encām” şeklinde okunmuştur.

[10^a]

5. Benüm baht-ı siyāhumdur niyāzum eylemez te'şīr
Hele bu āh u zārumda sirāyet kılmamış gitmiş
6. Sükūtuñ aşlını bilmem sebepsüzce nedür cānā
Maḥabbetle meveddetler rivāyet kılmamış gitmiş
7. Rızā'ī ser-te-ser dehri dolaşdum durmadum aşlā
Ḳabirden başka bir cāy-ı selāmet kılmamış gitmiş

22

fā'īlātün/ fā'īlātün/ fā'īlātün/ fā'īlün

Remel - . - - / - . - - / - . - - / - . -

1. Elvedā' olsun saña ey nev-cüvān şimdengirü
Ara yerden ben gideyüm gülfidān şimdengirü
2. Şabرا ṭākat kalmadı cevr ü cefānı çekmege
Māh u mihr ü encüm aḥter-kehkeşān(um) şimdengirü
3. Çün seyāhat 'āleminde ḥufre-i keşkūl yeter
Nān u peyvāz eklümüzdür bir zamān şimdengirü
4. Geçdi 'ömrüm ḥaşılı zevḳ ü şafā bilmem nedür
Hep senüñdür bāğ u bostān gülsitān şimdengirü

5. Yār u aġyār destine teslīme ruḥṣat kim virür
Tārumār olsun yıķılsun bu cihān ṣimdengirü
6. Āteṣ-i firḳat beni sūzān idüpdür tā ezel
Māh-cebīn ü zülf-‘anber sen de yan ṣimdengirü
7. Ey Rızā’ī bī-vefādur sevdüġin mehveṣ-liḳā
Yaṣ yerine ḳan dökedur sen hemān ṣimdengirü

23

fā‘ilātün / fā‘iātün / fā‘ilātün / fā‘ilün

Remel - . - - / - . - - / - . - - / - . -

1. ‘Ārifüñ her dem dilinde ṣıdḳ-ile efkâr[1] Hū
‘Āṣıķuñ ma‘ṣūḳa ‘aṣḳdur zāķirüñ ezķār[1] Hū
2. Gülsitānı ki temāṣā eyler iseñ ey perī
Bülbülüñ efġān[1] Hū’dur ṣā‘irüñ eṣ‘ār[1] Hū
3. ‘Aḳluñ idrāk eyler ise ey ṣofī ‘ibretle baḳ
Ḳıl tefekkür bī-sütün ṣol ḳubbenüñ mi‘mār[1] Hū

[9b]

4. Ṣun‘-ı yāri ḥaḳḳına ṣün söyleyenler hep dürüġ
Ḳudretiyle ṣarḥ-ı eflāk devr iden devvār[1] Hū
5. Ḥaḳ dimerek zıķr ü fikri Hū iledür ġayr[1] ḥiḳ
‘Āṣıķuñ dilinde ancaḳ an-be-an tekrar[1] Hū

6. Ehl-i dünyā zevk-ile tūl-i emel kayduñ çeküp
Bilmediler ehl-i ‘aşkuñ dem-be-dem dildār[1] Hū
7. ‘Aşk-ile demler içüp Hū’lar çeküp biz şūfiyā
Ger şorarsan bu Rızā’nuñ yār[1] Hū aġyār[1] Hū

24

fā‘ilātūn / fā‘ilātūn / fā‘ilātūn / fā‘ilūn

Remel - . - - / - . - - / - . - - / - . -

[10^b]

1. Ey dilā gel gidelūm çün nev-bahār eyyāmıdır
‘İyş ü ‘işret def‘-i aġyār celb-i yār eyyāmıdır
2. Bāġ u bostān gül gülistān sünbül ü nergis küşād
Nev-küşādı hep şükūfān cümle zehr¹⁴⁴ eyyāmıdır
3. Ehl-i diller şūh-ı gülfem hūsn-i dilkeşler-ile
Mevsim-i mihr ü maḥabbet¹⁴⁵ terk-i ‘ār eyyāmıdır
4. İnbisāṭ-ı ber-zemīn ḥaḍrā’-nişīn olmak gerek
Ḥub cemāli nāzūkāne mā-i cār eyyāmıdır
5. Faşl-ı gülşen nev-bahāruñ mevsiminde ey Rızā
Bülbülānuñ ‘aşıķānuñ bī-ķarār eyyāmıdır

¹⁴⁴ Nüşhada “ezhār” şeklinde çoġul halde yazılmıştır ancak bu haliyle vezin kusurludur. Vezin kusurunu ortadan kaldırmak için tarafımızdan “zehr” şeklinde okunmuştur.

¹⁴⁵ Nüşhada “Mevsim-i mihr-i maḥabbet” şeklinde yazılmış olan kısım metin tamiri uygulanarak tarafımızdan “Mevsim-i mihr ü maḥabbet” şeklinde okunmuştur.

mefā'īlün/ mefā'īlün/ mefā'īlün/ mefā'īlün

Hezec . - - - / . - - - / . - - - / . - - -

1. Behey zālīm firāk-ı âteş-i sūzān mısun kāfir
Cemāl-i hüsnuñe sen de meger hayrān mısun kāfir
2. Şifātuñ zāt-ı mir'atı tecellī eylemiş sende
Hüdā'nuñ virdügi ni'met bilüp küfrān mısun kāfir
3. Hevā'ı lu'buna irmez 'aql u fikrüm hebā oldu
Bu şavır bilmedüm ben cān mısun cānān mısun kāfir
4. Döküp şetmi sezā görsen Hüdā'dan var mıdur ruḥşat
Faķır ü kemteriyem¹⁴⁷ sen tehī imān mısun kāfir
5. Sevimekten gider gelmez nedür zūlm-i 'adāvetler

[11^a]

- Civānluk çağına girdüñ şabī oğlān mısun kāfir
6. Nazar kıldum hezār 'āşık cemāl-i pāküne hayrān
Şaşırdum kendümi sen kız mısun oğlan mısun kāfir¹⁴⁸
 7. 'Acem Çerkes Frānsız İngilīz bilmem naşārā mı
Devālisun kıralıçe ulu sulṭān mısun kāfir
 8. Behey kāfir dimiş bir gün Rızā'nuñ sevdügi cānān
Tamām itdüñ bu güftarı [...] ¹⁴⁹ḥandān mısun kāfir

¹⁴⁶ Bu gazel Nedīm'in "Tahammül mülkünü yıkdın Hülâgû Han mısın kâfir / Amân dünyâyı yakdın âteş-i sūzan mısın kâfir" matlalı gazeline naziredir. (Nedīm Dîvânı, Haz.: Muhsin Macit, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yay., Ankara 2017).

¹⁴⁷ Nüşada "Faķır-i kemteriyem" şeklinde yazılmış olan kısım metin tamiri uygulanarak tarafımızdan "Faķır ü kemteriyem" şeklinde okunmuştur.

¹⁴⁸ Bu beyit redif mısraı önce, diğer mısra sonra gelecek şekilde ve yan yatırılmış olarak gazelin sol tarafına yazılmıştır. Beyit, mısraların yerleri değiştirilmek suretiyle, beytin yazılmış olduğu sayfanın sonuna eklenmiştir.

¹⁴⁹ Burada bulunan ve şeklinde yazılmış olan kısım tarafımızdan anlamlı bir şekilde okunamamıştır.

mefā‘ilün / mefā‘ilün / mefā‘ilün / mefā‘ilün

Hezec . - - - / . - - - / . - - - / . - - -

[11^a]

1. Dil-i şeydā beni sūzān iden aḥker misün kāfir
Cemāl-i ḥüsnüñe zīnet viren peyker misün kāfir
2. Vişāl-i ḥüsnüñe meyyāle itmezsün teraḥḥum hîç
Meger bî-dîn ü ĩmānsuz tehî dilber misün kāfir
3. ‘Acem Çerkes degül Gürcî meger Bulğār u Ermendür
Frānsîz İngilîz bilmem Benî Āşfer misün kāfir
4. Nedür ‘uşşākını şaf şaf dem-a-dem tûl-ı dehr içre
Sikender-veş hezār şad şāhib-i ‘asker misün kāfir
5. Rızā ‘aşkuñ mükāfâtı şanem destünde bulmuşdur
Bilā-da‘vā sebepsüz қatlüme ḥançer misün kāfir

¹⁵⁰ Bu gazel Nedîm’in “Tahammül mülkünü yıkdın Hülâgû Han mısın kâfir / Amân dünyâyı yakdın âteş-i sūzan mısın kâfir” matlalı gazeline naziredir. (Nedîm Dîvânı, Haz.: Muhsin Macit, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yay., Ankara 2017).

fā'īlātün / fā'īlātün / fā'īlātün / fā'īlün

Remel - . - - / - . - - / - . - - / - . -

[11^b]

1. Ben gibi dil düşmek ister dāmuna dilber senüñ
Çok 'adūlar bende olmuş rāmuna dilber senüñ
2. Güft-gūyı nā-sezālar derc idüpdür medhüne
Bir 'adū-yı bed-liķā çün nāmuna dilber senüñ
3. 'Aql¹⁵¹ u hūşuñ zihn ü fikrüñ cümle hep yağmālayup
Bir mu'ālec var mı eyler ġāmuna dilber senüñ
4. Dīde-i eşküm döker şebnem senüñ hicrüñle hep
Bī-ħisābdur māh u sāl erķāmuna dilber senüñ
5. Ķabż-ı Yezdān'ı ararken zāyi' olur Ħaķ rızā
Çün meşeldür göz dikerler kāmuna dilber senüñ
6. Çok kesānlar āh idüp eyler talep vaşluñ senüñ
Ħayr-ħāhla kim irer encāmuna dilber senüñ
7. Ħayr u şerri zāhir ü bāṭın senüñ uğruna bil
Bu Rızā'dur hep tekeffül vāmuna dilber senüñ

¹⁵¹ Nüshada “aşk” yazmaktadır. Kelimenin “akl” olması mana bakımından daha uygun görünmektedir bu sebeple metin tamiri uygulanarak tarafımızdan “akl” şeklinde okunmuştur.

fā'īlātün / fā'īlātün / fā'īlātün / fā'īlün

Remel - . - - / - . - - / - . - - / - . -

1. Ehl-i 'aşkuñ derdi her dem serde çın çın çınlıyor
Cümle eşyā 'aşk-ile her yerde çın çın çınlıyor
2. Rüz u şeb rüy-ı zemīn hem ne felekler inledür
Mihr ü şevküm tāsı bilmem nerde çın çın çınlıyor
- [12^a]
3. Lira-ı 'Osmānī mi āyā nedür hep şarf ider
Naqd-i 'ömrüm kīse-i dilberde çın çın çınlıyor
4. Destüm almış pādişāh-ı bī-zevālūñ leşkeri
Devr ider çarḥ-ı felek 'askerde çın çın çınlıyor
5. Hāzret-i Yūsuf nebīnūñ mu'cizi hem İngilīz
Sā'atidür Kūbbe-i Aḥḍarda çın çın çınlıyor
6. Tağlar hem cūylar şahrā-nişīn baḥr-ı semā'
Nām-ı Hāydar mescid-i minberde çın çın çınlıyor
7. Gūşuma irdi tehī bu dem ziyāretten Rızā
Şanki 'aşkuñ zenciri micmerde çın çın çınlıyor

fā'īlātün / fā'īlātün / fā'īlātün / fā'īlün

Remel - . - - / - . - - / - . - - / - . -

1. 'Aşk-ile püyân iden her rûz u şeb lezzetlenür
Derd-ile maḥlûṭ olan kes dem-be-dem nevbetlenür
2. Bâğ-ı cismüm bâğbânı ger nezâketle şümâr
Eylemezse cism-i cānum cev-r-ile zaḥmetlenür
3. Luṭf u ḳahrı cāmī'î olmaḳ gerekdür 'āşıkān
Ger taḥammül eylerise an-be-an devletlenür
4. Rāğıb u merğüb degüldür zīnetüm ey zāhidā
'Ārifānı bu fenāda şanma kim keşretlenür
5. Ey Rızā'î iş bu nazma 'ārif-i dānā gerek
"Mūtū ḳable en temūtū"¹⁵² sırrıyla vaḥdetlenür

¹⁵² Mūtū ḳable en temūtū: "Ölmeden önce ölünüz" (*Kültürümüzde Ayet ve Hadisler (Ansiklopedik sözlük)*, Haz.: Mehmet Yılmaz, İstanbul 2013).

fā'īlātün / fā'īlātün / fā'īlātün / fā'īlün

Remel - . - - / - . - - / - . - - / - . -

[12^b]

1. Ey şanem bil 'aşkuñ-ile cism-ile cān tutışur
Cām ü şevķuñ nüş iderse āb-ı hayvān tutışur
2. Ol tebessüm eyleyince kalb-i 'uşşāk yandurur
Heft-kişver tā ser-ā-pā mülk-i sulţān tutışur
3. Baş açuķ ser-pā¹⁵³ bürehne rāhına dīvāneler
Derd-ile hasret çeküben kāmīl insān tutışur
4. Kaşlaruñ aķlām-ı kudret saçlaruñ şırma mişāl
Āb-ı la'lüñ kevşeründen cümle dendān tutışur
5. Ey Rızā āh u fiğānuñ zīr ü bālā lerzeler
Aķker-i 'aşkuñ ucından bāğ-ı rıdvān tutışur

¹⁵³ "ser-ā-pā" kelimesi nüshada "ser-pā" şeklinde yazılmıştır. Vezin kusurunu önlemek için nüshadaki hali korunmuştur.

fā'īlātün / fā'īlātün / fā'īlātün / fā'īlün

Remel - . - - / - . - - / - . - - / - . -

1. Sevdüğim bir ıtfl-ı nevres hem büt-i tersā (şerer) güzel¹⁵⁴
Ol Mesīhā mesleginde mezheb-i 'İsā (şerer) güzel

2. Kadd-i 'ar'ar nev-nihāl-i nāzük eṭvār ol perī
Genç irisi çifte ebrū sāde rū ḥālā (şerer) güzel

3. Vaşfa lāyık bir güzelsün görmemiş mişlün senün
Māh mihr ü encüm aḥter zīr u bālā (şerer) güzel

[13^a]

4. Tīr-i müjgān kavş-i ebrū māh cebīni pür-ziyā
Penbe ruḥlar lü'lü' dendān ḥāşılı ra'nā (şerer) güzel
5. Hep ḥandelerde māḥaşal-ı ḥūrī-i şifāt
Şol zeneḥdānunda her dem nev-be-nev peydā (şerer) güzel
6. Şūḥ-ı tersāda bulunmaz şīve-i zenn ü şanem
Bu ḥüsünle şol şifātı virmedi Mevlā (şerer) güzel
7. Zāt-ı pākün ṭāhir ammā serfürü itseñ eger
Dīn-i Ḥaydar rāhına hem bu Rızā şeydā (şerer) güzel

¹⁵⁴ Redifte yer alan “şerer” kelimesi vezin kusuru meydana getirmektedir ancak gazel boyunca bu kelime yazılmıştır. Bu durum şâirin farklı bir uygulaması olarak düşünülebilir.

fā'īlātün / fā'īlātün / fā'īlātün / fā'īlün

Remel - . - - / - . - - / - . - - / - . -

1. Ey şanem gel ehl-i 'aşkı cān ile ğavġāda bul
Baħr-ı 'aşka mevc uranda sen anı deryāda bul
2. Geh Mesīhā millette İncīl'i ta'īm idüp
Vech-i aħsen büt-perest gerçi degül Kilsāda bul
3. Anda bularsan eger lāzum tefahħuş sū-be-sū
Gāh Yahūdī mektebinde gāh geh Hūdā'da bul
4. Gāh Dāvūd hem Süleymān rūhını bil kudsıyān
Tāhiri Beytū'l-Muḳaddes Mescid-i Aḳşā'da bul
5. Ceyş-i hicrūñ şaf-be-şaf ib'āsına sa'īḳ nedür
Zīr ü bālā işbu remzi Mekke-i ĩmā'da bul
6. Vech-i arzı çün gerekmez cüst-ü-cū pūyān ile
Şeş cihet bil her tarafda bir ulu şahrāda bul

[12^b]

7. Çünki bildüñ bu Rızā'nuñ kāfir olduġuñ şanem
Rūz-ı maḥşerde beni gel şöḫbet-i 'İsā'da bul

fā'īlātün / fā'īlātün / fā'īlātün / fā'īlün

Remel - . - - / - . - - / - . - - / - . -

[13^b]

1. 'Aqlumı yağmāya virdüñ dilber-i ra'nā güzel
Kıl terennüm gūş idelüm bülbül-i gūyā güzel
2. Meclis-i 'uṣṣāka her-bār sāķī-i dilber gerek
Nāz-ile taldur içelüm bāde-i şahbā' güzel
3. Sūre-i Nūn üzre yazmuş çifte bismillāhdur
Māh cebīni çeşmi āhū kaşları tuğrā güzel
4. Lāmi'-i hüsnüñ tefahhuş eyleyen bī-çāreler
Kāni' midür istemezler cennetü'l-me'vā¹⁵⁵ güzel
5. Çehre-i gül rengüñe şad āferīn mehveş-likā
Çün meṭāf-ı 'āşıkāndur Ka'be-i 'ulyā güzel
6. Sīb-veş ruhlar kızarmış dürr-i dendān dilrubā
Medhe şāyestem civāndur hāşılı zībā güzel
7. Defter-i 'uṣṣākına kayd-ile kemter āhkarı
Cān u dilden bu Rızā'ī 'āşık-ı şeydā güzel

¹⁵⁵ 'indehā cennetü'l-me'vā: "Ki onun yanında huzur içinde kalmamak cennet vardır." Necm 53/15 (Diyanet İşleri Başkanlığı Kur'an-ı Kerim Meâlî, Haz.: Doç. Dr. Halil Altuntaş v.d., Ankara 2011).

mefā'īlün / mefā'īlün / mefā'īlün / mefā'īlün

Hezec . - - - / . - - - / . - - - / . - - -

1. Leb-i nūnum efendüm nev-nihāl-i yāsemīnüm gel
Küşād oldu benefşeler kıaranfil nāzenīnüm gel

2. Kemān ebrū ruḥı gül-bū boyı serv leb-i ḥandān
Severler böyle cānānı bilirsün māh-cebīnüm gel

[14^a]

3. Şafā-yı vuşlatuñ cānā yetişdür gel kerem eyle
Şudūr-ı inḳıyād eyler kamu nāsa mu'īnüm gel

4. Vişāl-i bābunuñ miftāḥını teslīm alup kemter
Fedā itdüm saña varum benüm cāndān emīnüm gel

5. Rızā vaşluñ ümīdinde çeker her-bār dil-i miḥnet
Saña lāyık degül almak benüm āh u enīnüm gel

fā'īlātün / fā'īlātün / fā'īlātün / fā'īlün

Remel - . - - / - . - - / - . - - / - . -

1. Ḥasret-i ḥüsnüñ civān çeşmümde nîrân oldu gel
La'l-i ābuñ nûş idenler cümle mestân oldu gel
2. 'Arşa bağıdı "kâbe kavseyn"¹⁵⁶ çār-ebrü dîdebân
Enf ü 'anber mısr-ı 'ayna çeşm-i cîrân oldu gel
3. Māh cebîne şaṭr-ı bismillāh-āsā kaşlaruñ
Secde iden şıdķ-ile hep ehl-i îmân oldu gel
4. Çün küşād itdükçe cānā gülfem-i dürler şaçar
Ḥasteye bil yek kelāmı derde dermân oldu gel
5. Nice sāl ü nice māh eyyām-ı firķat bî-ḥisāb
Ḥasretüñle bu Rızā'nuñ kalb[i] külhân oldu gel

¹⁵⁶ kâbe kavseyni ev edna: "(Peygambere olan mesafesi) iki yay aralığı kadar, yahut daha az oldu." Necm 53/9 (*Diyanet İşleri Başkanlığı Kur'an-ı Kerim Meali*, Haz.: Doç. Dr. Halil Altuntaş v.d., Ankara 2011).

fā'īlātün / fā'īlātün / fā'īlātün / fā'īlün

Remel - . - - / - . - - / - . - - / - . -

[14^b]

1. Ey perī-veş mehlikā bu dīde-i giryāna bak
Bir tūtışmuş āteşüm ben āhker-i sūzāna bak
2. Baħr-ı 'aşķam mevc-ile yārüñ peyāmıdur gelen
Fülk-i meşhūn her şabāħda sāhil-i 'ummāna bak
3. 'İlet-i 'aşķuñ devāsuñ kimse bilmez dilrubā
Gāh 'aşık gāh ma'sūk hālik-ı Sübhān'a bak
4. Luṭf-ı ķahruñ neş'esiyle dil feraħ-nāk da'imā
Āteş-i 'aşķ cismüme düşmiş yanan nīrāna bak
5. Bu ciħān fānī degül mi şuğl-i ağyārdan şaķın
Olma ağyārdan emīn señ şıdk-ile dört yana bak
6. Dūd-ı āhum āsumāna yetişüp mişl-i sūtün
İftirāk-ı ħasretüñle āteş-i hicrāna bak
7. 'Ār u nāmus ķadr u kıymet bilmez aşlā rūz u şeb
'Aşķ ucından bu Rızā'ı derd-mend sekrāna bak

fā'ilātün / fā'ilātün / fā'ilātün / fā'ilün

Remel - . - - / - . - - / - . - - / - . -

1. Nefs-i şüm gītī dolaşur cā-be-cā ārām[1] yok
Bü'l-‘aceb sevdāya düşvār hadd[i] yok encām[1] yok

[15^a]

2. Zār u feryād dest-i düşmāndan olabilsem rehā
Nā-bedīd bezm-i şifātuñ yek eser peygām[1] yok
3. Kays-veş şahrālara dūcār iden sensün beni
Deşt ü hāmūnda қalanuñ şubh[1] yok aḥşām[1] yok
4. Huşk leble teşne-i dil hūn-feşān itmekdedür
Reng-i rüyum hep naķīr-i ruḥlaruñ gül-fām[1] yok
5. Cevr-ile zūlmüñ taķup çengel çeker her dem beni
Olmadum bir dem ferāḥ-nāk cānumuñ hem cām[1] yok
6. Bir ‘acāyip ḥām-ı sevdā-ile her-bār uğraşur
Rāzıyam ben şıķlet-ile eylemez ibrām[1] yok
7. “Men ‘aref” sırrına vāķıf oldun ise ey Rızā
Bil necātuñ mevsimidür miḥnetüñ hengām[1] yok

fā'ilātün / fā'ilātün / fā'ilātün / fā'ilün

Remel - . - - / - . - - / - . - - / - . -

1. Ey sitemkār nā-sezādur cān-ı cānān ayrıluk
Hoş degüldür dil-pesendüm şāh-ı hūbān ayrıluk
2. Ayrılukdur şol sehī kadīm bu gün hep dil-veş
Dād elinden bulmadum derdüme dermān ayrıluk
3. Mācerā-yı firqatūñ kılsam tefekkür ey şanem
Nem yerine hūn-feşānem çeşm-i giryān ayrıluk
4. Sebkat-i eyyām içinde olmuş idüm āşinā
Hālet-i rüyunda cānā şöyle mihmān ayrıluk
5. Ey Rızā'ī geh maḥabbet gāh firqat gösterür
Ol sebebdan gezdürür hem mest ü ḥayrān ayrıluk

fā'īlātün / fā'īlātün / fā'īlātün / fā'īlün

Remel - . - - / - . - - / - . - - / - . -

[15^b]

1. Bir murabba' vefke dönmiş çār-ebrū nev-cüvān
Yandı bağrum kıl 'ināyet bir içim şu nev-cüvān
2. Hāl-i hindū dīde mestān 'ālemi teşhīr ider
Nīm-nigāh[1] vaşf olunmaz çeşm-i āhū nev-cüvān
3. Muḳtezā-yı şan'atı hem süflīdür itmeñ cefā
Hüsn degülmiş ḳadd-i serv ü verd-i gül-bū nev-cüvān
4. Çün maṭāf-ı 'āşıkāndur māh cemālūñ ey perī
Bu ḥüsün sende olunca çekme ḳayḡu nev-cüvān
5. Vech-i enver mehlikā-yı dilrubālar gelmemek
Mümkün olmaz dergeh-i 'uşşāḳa yā Hū nev-cüvān
6. Bilmeyenler verd-i ruḡ üzre civānuñ mū şanur
Haṭ çekilmiş leblere dendān-ı lü'lü' nev-cüvān
7. Nāmunı ihfā' idüp söyler Rızā'ı medḥüne
Reh-i bālī nazm-ı eş'ār şāh-ı dīlcū nev-cüvān

11'li hece ölçüsü

1. Hâk nazar eyledi cismüm şehrine
Cesedüm doludur nûrî hâk-ile
Okuduğım tutmaz gelip ter
'Abdestin bilmez bu teşâret-ile
2. Söyle mollalara çokta azmasun¹⁵⁸
Kalem alup ele ğalaṭ yazmasun
Kefenüm biçmeden mezârum kızmasun
Girmezem ol sîne bu şîfât-ile
3. Erbâb da mendedür 'aşk da mendedür
Ka'be de mendedür hacc da mendedür
Cehennemde kızan saç da mendedür
Haşîr neşir mende kıyâmet-ile
4. Biñ bir budak üzre bir yaprak tuttum
Murâdum hâk idi yorulup yatdum
Mışır'dan Frengistâna hükûmet itdüm
Menüm işim ne idi bu berât-ile
5. [...] ¹⁵⁹manşûrdur hemi mendedür
Kırklarun içdiği câm-ı bâde mendedür
Cehennem de mendedür tamu da mendedür
Kıl köpri mendedür bu sırât-ile

¹⁵⁷ Bu şiir farklı bir şâire aittir ancak mahlas tespit edilememiştir. Sadettin Nüzhet Ergun'un *Bektaşî-Kızılbaş Alevî Şairleri ve Nefesleri* ve İsmail Özmen'in *Alevî-Bektaşî Şiirleri Antolojisi* eserleri incelenmiş ancak bu şiire rastlanmamıştır.

¹⁵⁸ Nüshada “ ‘azmasın ” şeklinde yazılmıştır. Kelime manayı karşıladığı için imla hatası olarak görülmüş ve “azmak” olarak okunmuştur.

¹⁵⁹ Burada bulunan ve harflerinden oluşan kısım tarafımızdan anlamlı bir şekilde okunamamıştır.

fā‘ilātün / fā‘ilātün / fā‘ilātün / fā‘ilün

Remel - . - - / - . - - / - . - - / - . -

1. Şābit-i aḳdem bizüz “innā lenahnü’s şādikün”¹⁶⁰
Hep gürüh ü nācivüz her dem “vecednā sālimün”¹⁶¹

2. Biz “ḳasemnā”dan belī diyenlerüz ey zāhidā
Ġillüġışdan hem müberrā “naḥnu entüm ġāfilün”¹⁶²

[16^a]

3. Bende-i Şāh-ı velāyet zümresi leyl ü nehār
‘Āşıḳān ü şādıḳān ü şıdḳ-ile hep “sācidün”¹⁶³
4. Zāhidā ger bāb-ı şīrinden dilerseñ yek ḥayır
Cāndānuñ ravzasıdur “fedḥulūhā āminün”¹⁶⁴
5. “Küntü kenzeñ”¹⁶⁵ sırrına maẓhār düşeñ ‘ārif gerek
Cümle maḥfī ḳavm-i şūma ehl-i ‘irfān ‘ālimün

¹⁶⁰ innā lenahnü’s şādikün: “Biz şüphesiz ahdimizde dururuz”

¹⁶¹ vecednā sālimün: “Biz güvenilir kişileri bulduk”

¹⁶² naḥnu entüm ġāfilün: “Size karşı habersiziz”

¹⁶³ sācid: “secde edenler”

¹⁶⁴ fedḥulūhā ‘āminün: “Ebedi kalmak üzere kabul buyrun”

¹⁶⁵ күntü kenzen maḥfiyyen fe-aḥbebtü en u‘refe fe-ḥaleḳtü’l-ḥalḳa li-u‘refe (liya‘rifūnî): “Ben gizli bir hazine idim, bilinmeyi diledim, bunun için (beni bilmeleri için) yaratıkları yarattım.” (Kültürümüzde Ayet ve Hadisler (Ansiklopedik sözlük), Haz.: Mehmet Yılmaz, İstanbul 2013).

6. Hāydarīler leşkerine “lā teḥāfū”¹⁶⁶ emr-i Hāk
Tābī‘ olmaz ḳavm-i Süfyān [...] ¹⁶⁷ ṭālibūn
7. “Lā teḥāfū” çün nidāsuñ ey Rızā gūş eyledūñ
Dergeh-ī ‘uşşāḳa her-bār “fedḥulūhā ḥālidūn”¹⁶⁸

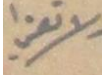
42

mef‘ûlü / mefâ‘îlü / mefâ‘îlü / fe‘ûlün

Hezec - - . / . - - . / . - - . / . - -

1. Baba bizi kendūñ gibi sersem mi şanursun
Sen kendün[i] İbrāhīm Edhem mi şanursun¹⁶⁹
2. İnsan ola gör sen babaluk ḥiç pāra itmez
‘Ayn-ı çemeni sen heme hem cem mi şanursun
3. Baba nazar it başuna toplanur belālar
Bu ḳarḡaşaluk yarana merhem mi şanursun

¹⁶⁶ Veleḳad evhaynā ilā mūsā en esri bi‘ibādī faḍrib lehum ṭarīḳān fī‘l-baḥri yebesen lā teḥāfā deraken velā taḥşā: “(Firavun’un imana yanaşmaması üzerine) Mūsā’ya, ‘Kullarımı (İsrailoğullarımı) geceleyin (Mısır’dan) yürütüp çıkar. Yakalanmaktan korkmaksızın, endişe etmeksizin onlara denizde kuru bir yol aç’ diye vahyettik.” Tâhâ 20/77 (*Diyanet İşleri Başkanlığı Kur‘ân-ı Kerîm Meâli*, Haz.: Doç. Dr. Halil Altuntaş v.d., Ankara 2011).

¹⁶⁷ Burada bulunan ve harflerinden oluşan kısım tarafımızdan anlamlı bir şekilde okunamamıştır.

¹⁶⁸ Vesīḳa‘l-lezīne‘t-teḳav rabbehum ilā‘l-cenneti zumerā ḥattā izā cā‘ūhā vefutiḥat ebvābuhā ve ḳāle lehum ḥazenetuhā selāmun ‘aleykūm ḥibtum fedḥulūhā ḥālidīn: “Rablerine karşı gelmekten sakınanlar da grup grup cennete sevk edilirler. Cennete vardıklarında oranın kapıları açılır ve cennet bekçileri onlara şöyle der: “Size selām olsun! Tertemiz oldunuz. Haydi ebedî kalmak üzere buraya girin.” Zümer 39/73 (*Diyanet İşleri Başkanlığı Kur‘ân-ı Kerîm Meâli*, Haz.: Doç. Dr. Halil Altuntaş v.d., Ankara 2011).

¹⁶⁹ Vezin aksamaktadır.

4. Nuşhum saña ben söyledüm zenne-perest ol
Her gördüceğün cârı Meryem mi şanursun
5. Dil dāmen-i maḥbūb[1] şaḳın terkin itme¹⁷⁰
Zevḳ ehli bizüz dervīş-i pūr-ḡam mı şanursun
6. Biz mest-i ḥarābuz ezel-i lemyezelīden
Ḳa'bunda senün muḥī olan hem mi şanursun
7. Gel sākit ol açma ağızuñ hep saña söyler
Maḥrūḳ bu Rızā kendüne maḥrem mi şanursun

¹⁷⁰ Vezin aksamaktadır.

[16^b]

1. 'Āşık-ı "levlāke levlāk"¹⁷¹ Muştafā dirler bize
Şādık-ı Şāh-ı velāyet "hel etā"¹⁷² dirler bize
2. Biz gürūhuñ zıkr ü fikri rüz u şeb hayr-ı şehā
Ol sebebdan rāfiẕiyyān zāhidā dirler bize
3. Dünyā vü 'uqbā gerekmez hānedānuñ 'aşkına
Terk-i firdevs terk-i dūzaḥ pür şafā dirler bize
4. Çekdi işnā-yı 'aşer olmağa ez-rüz-ı ezel
'Ahd ü peymān eyleyen "kālū belā"¹⁷³ dirler bize
5. Tīg-i şevküm münkere karşı çıkup hem durmuşam
Ol sebebdan kavm-ı Süfyān eşkıyā' dirler bize
6. Nukre-i 'aşkum helāk ider hezārān münkerān
Ma'den-i sırr-ı velāyet Murtaẕā dirler bize
7. Rāh-ı 'aşka kebş-i kırbān biz gürūhuñ kārıdur
Rāzī biz hem cān fedāyuz çün Rızā dirler bize

¹⁷¹ Levlāke levlāke le-mā ḥalaḳtū'l-eflāke: "Sen olmasaydın, sen olmasaydın (ey Muhammed), felekleri yaratmazdım." (*Kültürümüzde Ayet ve Hadisler (Ansiklopedik sözlük)*, Haz.: Mehmet Yılmaz, İstanbul 2013).

¹⁷² Hel etā 'ale'l-insānī ḥinūn mine'd-dehri lem yekūn şey'en mezkūrā: "İnsan (henüz) anılır bir şey değilken (yaratılmamışken) üzerinden uzunca bir zaman geçti." İnsān 76/1 (*Diyanet İşleri Başkanlığı Kur'an-ı Kerim Meali*, Haz.: Doç. Dr. Halil Altuntaş v.d., Ankara 2011).

¹⁷³ Ve iz eḥāze rabbuke min benī ādeme min zuhūrihim zürriyyetehum ve eşhedeḥüm 'alā enfüsühim, elestü birabbiküm, kālū belā şehidnā en tekūlū yevme'l-kıyāmeti innā künnā 'an hāẕā ḡafilīn: "Hani Rabbin (ezelde) Âdemoğullarının sulplerinden zürriyetlerini almış, onları kendilerine karşı şahit tutarak, 'Ben sizin Rabbiniz değil miyim?' demişti. Onlar da, 'Evet, şahit olduk (ki Rabbimizsin)' demişlerdi. Böyle yapmamız kıyamet günü, 'Biz bundan habersizdik' dememeniz içindir." A'râf 7/172 (*Diyanet İşleri Başkanlığı Kur'an-ı Kerim Meali*, Haz.: Doç. Dr. Halil Altuntaş v.d., Ankara 2011).

fā'īlātün / fā'īlātün / fā'īlātün / fā'īlün

Remel - . - - / - . - - / - . - - / - . -

1. Hādī-yi rāh-ı hidāyet Muşţafā abdāl bize
Nācī-i bāb-ı sa'adet Muşţafā abdāl bize
2. Āsitānuñ 'arz idüp geldüñ niyāza işbu dem
Hāk-pāyem kıl 'ināyet Muşţafā abdāl bize
3. Eyleyüp devr-i teselsül ḥüsn-i taḳvīm bulmuşuz
Yek nazar kıl it mürüvvet Muşţafā abdāl bize
4. Cāmi'-i nūr-ı nübüvvet hem velāyet mazharı
Şāfi'-i 'ayn-ı şefā'at Muşţafā abdāl bize
5. Zāhidā dil uzadup ta'n itme ḥubb-ı Ḥaydar'ı
Hāzin-i kenz-i kerāmet Muşţafā abdāl bize
6. Ḥidmet-i Sulţān Bālm'da cān u baş terk itmişüz
Giydiren ḥırka melāmet Muşţafā abdāl bize
7. Bu Rızā 'āciz faḳīrūñ cürm[i] çok 'işyān[ı] çok
Dāfi'-i kerb-i ḳabāḥat Muşţafā abdāl bize

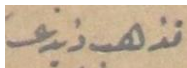
[17^a]

mef'ülü / mefā'ülü / mefā'ülü / fe'ülün

Hezec - - . / . - - . / . - - . / . - -

1. Aqţār-ı Hicāz ey dil-i şeydā budur işte
Hem bedr-i hanīn evsaţ-ı şafrā budur işte
2. Sofra güzeli [.....]¹⁷⁴ rüşende
Hoş bizlere hāl-dāş ola cānā budur işte
3. İç sıhhat-ı 'Abbās kıyusından hele bir şu
'Aşk-ile şifāyāb ide Mevlā budur işte
4. Ābyār-ı 'Alī Şāh-ı velāyet kıyusıdur
Nüş eyle mey-i mürde-i ihyā budur işte
5. Ol ravzā-yı cennet ola zehr ābıdur yılan
Kurbān ola Hāq Kubbe-i Hadrā budur işte
6. Çokdan dolaşur zihnüme evşāfları her dem
İzhār idemem serdeki sevdā budur işte
7. Nazmum okıyup dört yanına bak da Rızā'ı
Gayrı diyemem az buçuk ĩmā budur işte

¹⁷⁴ Burada bulunan ve

harflerinden oluşan kısım tarafımızdan anlamlı bir şekilde okunamamıştır.

mefā'īlün / mefā'īlün / mefā'īlün / mefā'īlün

Hezec . - - - / . - - - / . - - - / . - - -

[17^b]

1. Biḥamdillāh gürūh-ı nāciyenüñ 'askerisün sen
Degül bî-gāne billāhi muḳayyed defterisün sen
2. Şehā fehmüm kimesne idemez seyr-i sülūkundan
Nümāyān-ı Āl-i Tin ḳamberinüñ ḳamberisün señ
3. Gerek zāhid gerek şūfî serde tut ta'n sen gine
Şadāḳatle maḥabbet ḥānedānuñ cigerisün señ
4. Hüveydādur ṭarīḳ-i müstaḳīm 'ārif olandan şor
Mezāhib ḳayḡusın çekme ṭarīḳ-i Ca'ferisün señ
5. Tevekkül bābına vāḳıf Rızā'î sen feraḥ-nāk ol
Kusūr-ı ḡam-keşîd olma ḡulāmî Ḥaydarisün señ

fā'īlātün / fā'īlātün / fā'īlātün / fā'īlün

Remel - . - - / - . - - / - . - - / - . -

1. Ey perī şerm-ile şîrîn nāzük güftāruñ senüñ
Mest olur herkes görince nāzük eṭvāruñ senüñ
2. Kaş siyāh müjgān siyāh ruhlardaki ḥālūñ siyāh
Kim siyāh sevdāya düşmez görse dīdāruñ senüñ
3. Enver-i ḥüsnüñle cānā cümle 'uşşāk yandılar
Pertev-i ḥurşīd-āsā verd-i ruḥsāruñ senüñ
4. Terk-i şavm terk-i ḥacc bī-nemāz hem didiler
Bu gedānuñ rüz u şebde yād-ı ezkāruñ senüñ
5. Bu Rızā'ya rahm idüp ferḥālünü ḥıfz-eyle gel
Yağdı yandurdı beni gīsū-yı eş'āruñ senüñ

fe‘ilātün / fe‘ilātün / fe‘ilātün / fe‘ilün

Remel . . . - / . . . - / . . . - / . . -

1. Seni ey ahpe g  n  l ‘ leme bed-n m idey m
 yle r sv -y  rez let-ile n k m idey m
2. Virey m makeme-i amda m reff  olayum
Hicr-i  kimle ma‘ n atline i‘l m idey m
3. Urayum r yunu yirden yire asretle g  n l
G   -i meygedede ahr-ile a  m idey m
4. Bana dirler gelene ‘ıyd-ı sa‘ det biles n
Ne fer hiyyet-ile n ce [ki] bayr m idey m
5. Size bayr m ise bana m tem g nid r¹⁷⁵
 ekey m anu dimek  illesini  m idey m
6.  eyh   m r  id m olan  zret-i Niy z  baba
Bana heng mı dimi  l yık-ı heng m idey m

¹⁷⁵ Vezin aksamaktadır.

fā'ilātün / fā'ilātün / fā'ilātün / fā'ilün

Remel - . - - / - . - - / - . - - / - . -

[18^a]

1. Ey şanem her dem nedür bu hâlet-i rüyuñ senüñ
Ey perî tersâ ne sırdur şerm-ile küyuñ senüñ
2. Mâh cebîne iki mışra' hem yazılmış kaşlaruñ
Gösterür bir başka ma'nâ perçem-i müyuñ senüñ
3. Kudret-i aklâm çekilmiş leblerüñ üzre civân
Bir murabba' vefke dönmiş hatt-ı gül-büyuñ senüñ
4. Nazm olunmuş incü âyâ gevher-i yek dâne mi
Dişler arasından akmış sükker-i cüyuñ senüñ
5. Çok tecessüs cüst-ü-cü kıldum nigārâ ser-te-ser
Şimdi bildüm millet-i Yünân imiş şoyuñ senüñ
6. Kadd-i mevzûn tab'-ı nâzuñ hüsn-i dilkeş dilrubâ
Dil-pesendüm dil-güşâsun cânfezâ hüyuñ senüñ
7. Bu Rızâ pendini güş it kıl hâzer ey Kostiya
Leşker-i 'uşşâk ser-â-pâ şarar her küyuñ senüñ

fā'ilātün / fā'ilātün / fā'ilātün / fā'ilün

Remel - . - - / - . - - / - . - - / - . -

1. Meclis-i 'uṣṣāka herbār çār-ebrū dem gerek
Hāl u hindu çeşm-i āhū ruḥları gülfem gerek
2. Nār-ı 'aşkum dūzahı itfā' iderse zāhidā
Ol sebebden şūfiyānuñ cümlesi hürrem gerek
3. 'Ādet-i şehir-i şıyāmuñ ağniyā i'tā ider
Ey perī ḥüsnüñ zekātuñ virmesi elzem gerek
4. Vir zekātuñ ḥüsnüñi maḥfice ağyār tuymasun
Kıl hāzer ağyārdan hep 'āşık-ı muḥallim gerek
5. Ehl-i diller müştēridür ḥüsnünüñ imtā'ına
İştirā'sı ey Rızā bir dem degül her dem gerek

fā'īlātün / fā'īlātün / fā'īlātün / fā'īlün

Remel - . - - / - . - - / - . - - / - . -

[18^b]

1. Nevresīde çār-ebrū şāh-ı hūbān telğrāf
Nīm-nigāhuñ ile mebzūl cāna cānān telğrāf
2. Silk-i 'aşqum zencīri mi bilmezem āyā nedür
Derd-i ruhsār üzre gīsū şöyle mihmān telğrāf
3. Kālb-i meşğūlüm gibi işler makīne dā'imā
Harf harf eyler keşīd-i kurb-ı sultān telğraf
4. Çün şimāl-i hāl-i hindū ruhlara t̄ābūr düzer
Leşker-i 'uşşāka karşı hān u hākān telğrāf
5. Kadd-i 'ar'ar vech-i enver misk ü b̄y-ı lā-naẓīr
Nev-nihālüm gül-fidānum çeşm-i mestān telğrāf
6. Telğrāf-ı silk-veş r̄y-ı zemīn-i k̄albm̄üz
Çün ihāta eylemişdür gerçi p̄yān telğrāf
7. Nīce s̄aldür geçdi 'ömri çār-ebrū derd-ile
Bu Rızā'nuñ cism ü tenle cān kurbān telğrāf

fā'īlātün / fā'īlātün / fā'īlātün / fā'īlün

Remel - . - - / - . - - / - . - - / - . -

1. Ol şanem bezminde cümle cürm-i mey itdi mu'āf
Güft ü gū ağyāra bakmış sözleri hep ihtilāf

2. Zışt rakībūñ bakma cānā meclis-i ārāsına
Hüb kelāmı söyler ammā ağız dīvārı şikāf

[19^a]

3. Her kaçan teşrīf iderse sūḵ-ı 'uṣṣāḵa civān
Mıḵnaṭısı celb ider hep 'āşīḵān-ı bī-ḥilāf

4. Muḵtezā-yı 'aşḵ ucından ekl ü şürbüm terk-i ni'ām¹⁷⁶
Hāb-ı rāḥat çeşme girmez örtseler üç beş lihāf

5. Nīm-nigāhuñ ile mebzūl kıl 'ināyet ey civān
Cām-ı noḵṣānum görüp de eyledüm ben i'tirāf

6. Bāḡ-ı ḥüsnüñ 'āşīḵīdür rüz u şeb eyler enīn
Nev-cüvānum toḡrı senden eylemez dil inḥirāf

7. Mescid-i Aḵṣā mıdur bilmem Rızā Beytü'l-Ḥarām
Dil-pesendüm çār ṭarafdan Ka'be-veş itdüm ṭavāf

¹⁷⁶ Vezin aksamaktadır.

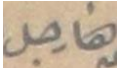
mefā'īlün / mefā'īlün / mefā'īlün / mefā'īlün

Hezec . - - - / . - - - / . - - - / . - - -

[18^b]

1. Şırāt-ı müstaķīm üzre ki cihāna o ķamer māhundur
 'Aṭā aḥkām şehir-i şāḥibi puşt-ı penāhumdur
 Belā tācı kimindür dīn-i asfer vü siyāhundur
 Ğarīb-i mü' minātun Ḥaḳḳ'undur āyetü'l-mihendür
 Cihān hep yek süḥān-bend oldı ğayret-i dīn rāhundur
 Bu def'a [...] ¹⁷⁸ üzre nuşret pādişāhundur
2. Felekler oynadı eşnādan budur leyl ü nehār oynar
 Erenler oynadı taḥt-ı maķāmından diyār oynar
 Vedūd ismi okutduķça görür seng-i ğubār oynar
 Kerem-i Ḥaḳ 'dan alur intikāmı zūlfikār oynar
 Cihān hep yek süḥān-bend oldı ğayret-i dīn rāhundur
 Bu def'a [...] üzre nuşret pādişāhundur

¹⁷⁷ Derkenara yazılmış olan bu şiirde ciddi vezin kusurları söz konusudur. "Seyfi" mahlaslı bir şâire ait olma ihtimali vardır ancak nüshada mahlasın üzeri çizilmediği için kesin bir ifadede bulunmaktan kaçınmaktayız. Sadettin Nüzhet Ergun'un *Bektaşî-Kızılbaş Alevî Şairleri ve Nefesleri* ve İsmail Özmen'in *Alevî-Bektaşî Şiirleri Antolojisi* eserleri incelenmiş ancak bu şiire rastlanmamıştır

¹⁷⁸ Burada bulunan ve harflerinden oluşan kısım tarafımızdan anlamlı bir şekilde okunamamıştır.

3. Merām-ı ‘avf-ı a‘dādan gerekdür lā-ümīd olşak
Meded āh u fenādan kırtulup ‘ömr-i cedīd olşak
Ne [...] ¹⁷⁹ rızā-yı Hāḡ içün şāhum şehīd olşak
Bu yoldan dönmeyüz biz qalmayınca nā-bedīd olşak
Cihān hep yek süḡān-bend oldı ġayret-i dīn rāhundur
Bu def’a [...] üzre nuşret pādişāhundur

4. Uyan ġamdan dil-āsūde ġaflet-i lā-sūde hengāmı
Bütün baştan bulandı āfet-i kişver āb u hengāmı
Açıldı dīn-i Aḡmed rāhında ġirdāb-ı hengāmı
Dirildi seyfi ‘aşkında ḡacı erbābı-ı hengāmı
Cihān hep yek süḡān-bend oldı ġayret-i dīn rāhundur
Bu def’a [...] üzre nuşret pādişāhundur

54¹⁸⁰

fā‘ilātün / fā‘ilātün / fā‘ilātün / fā‘ilün

Remel - . - - / - . - - / - . - - / - . -

1. Erdi çün māh-ı muḡarrem tende cān aġlar bugün
Terk idüp taḡt-ı cihānı ‘āşıkān aġlar bugün
2. Kim ‘Alī evlādıdur kılsun Yezīd’e la‘neti
Şāh Hüseynī Kerbelā’da çünki qan aġlar bugün

¹⁷⁹ Burada bulunan ve

harflerinden oluşan kısım tarafımızdan anlamlı bir şekilde okunamamıştır.

¹⁸⁰ Bu gazel Cevâbî’ye aittir. Hem aruz vezni ile hem de hece vezni ile şiirler yazan 19. yüzyıl Bektâşî şâirlerindendir. Şiir, Hz. Hüseyin için yazılmış bir mersiye dir. Sadeddin Nüzhet Ergun’un *Bektaşî-Kızılbaş Alevi Şairleri ve Nefesleri* eserinde gazelin bir kısmı mevcuttur. Rızâ Dîvânı’ndaki gazel ile bazı farklılıklar söz konusudur. (Sadeddin Nüzhet Ergun *Bektaşî-Kızılbaş Alevi Şairleri ve Nefesleri*, İstanbul Maarif Kitaphanesi Yay., İstanbul, 1956, c.3).

3. Sen nice ğāfil durursun ey muḥibb-ī ṣādiḳān
Fırkatünden Hū çeküp cümle cihān ağlar bugün
4. Nāmumuz tutdı cihānı sulṭāndan çāk oldu çün
Ol sebebdan zār ider her fuḳārān ağlar bugün
5. Bunca pīr bunca velī hīç ḳalmadı ağlamaduḳ
Cedd-i pākūn ‘āşīḳīn peygamberān ağlar bugün
6. Ḥaḳḳ’ı inkār ider münker münāfıḳ olan Yezīd
Dīdesinden ḳan döker ehl-i īmān ağlar bugün
7. Tutdı Mervān Kibriyā’yı eyledi şusuz şehīd
Ḳatre ḳatre nem döker gör āsumān ağlar bugün
8. ‘Āḳıl ermez ey Cevābī “lā fetā”nuñ sırrına
Yā niçün ağlamayam o¹⁸¹ bī-mekān ağlar bugün

55

mefā‘īlün / mefā‘īlün / mefā‘īlün / mefā‘īlün

Hezec . - - - / . - - - / . - - - / . - - -

[19^b]

1. Ḥaḳḳuñ sū’-yı edebden Ḥācī Bektāş-ı Velī’dür bu
Ebū Ṭālib Esedullāh ‘Alī ibni ‘Alī’dür bu
2. Tecellīsi mücellā dü cihānuñ eşfaḳıdur hem
Hemān başda velā şüphe ḳamu erler gülidür bu

¹⁸¹ Nüshada “ol” şeklinde değil “o” şeklinde yazılmıştır.

3. Taşadduk eyledüm cān u tenüm rāh u ʔarīķinde
Fiğān u nāleler-ile akan çeşmüm selidür bu
4. Muḥibbānuñ nezāketle tecemmu‘ ba‘den ev ķurben
Çekerler ‘ālī dergāh-ı Tūrābīler elidür bu
5. Rızā ‘aşķuñ mükib itmiş seni bābına ḥünkāruñ
Sa‘ādetle heme Ḥaķķ’a gidenlerüñ yolıdur bu

56

fā‘ilātün / fā‘ilātün / fā‘ilātün / fā‘ilün

Remel - . - - / - . - - / - . - - / - . -

1. Def‘-i ğam eyler müdāmī bāde-i aḥmerüm bu
Ḥoş laṭīfdür bezme lāyık sākī-i kevşerüm bu
2. Baḥr-i ‘aşķum mevc-ile ben sāḥīl-i vuşlat görüp
Dīde-bānlar çār ʔarafdan cünd-i ğam leşkerüm bu
3. Ƙavm-i a‘dā kemtere ihcām idüp her rüz u şeb
Dest-i Mūsā’dan rehā olmuş hemān ejderüm bu
4. Nīm-nigāhuñ tīr-i müjgān bağrum içre ḥūn döker
Ƙatl-i zālīm bī-ķabāḥat ķatlüme ḥançerüm bu

[20^a]

5. Olmadum bir dem feraḥ-nāk bu fenā dārında ben
Ṭālī‘-i naḥsum mı bilmem encüm ü aḥterüm bu
6. Kulle-i Kāf içre herbār ṭurmayup cevlan ider
Māh u mihr-i kehkeşān mı yıldız-ı dilberüm bu
7. Ger mecāzī ger ḥaḳīḳī bu Rızā ‘aşkuñ kulu
Bu ḥisābı kimse bilmez defter-i maḥşerüm bu

57

fā‘ilātün / fā‘ilātün / fā‘ilātün / fā‘ilün

Remel - . - - / - . - - / - . - - / - . -

1. Nāmumuz ey vā‘izā sen bende-i Ḥayder oku
İsm-i ma‘lūm bed-liḳānuñ nāmını ebter oku
2. Ḥayr-ile yād eylemek hem mü’ mine elzem budur
İsmümi ḥıfz eyle cānā her zamān ezber oku
3. Bāde-i gülgün iledür cām-ı mey pür neş’e-yāb
Meclis-i ‘uşşāka herbār bir perī peyker oku
4. Muşḥaf-ı ḥüsnünde cānā Mescid-i Aḳsā gerek
Kāş-ı mihrāb āyāt-ile ḥuṭbe-i minber oku
5. Nüh felek ebrācına kıl sen teraḳḳub üstüvār
Ṭālī‘-i burc-ı esedden yıldızum aḥter oku

6. İstemem renc olduđuñ hem olmasun zaħmet size
Yıldı bir kez rûħuma sen sũre-i Kevşer oķu
7. Bu fenāda ehl-i diller istemez hoşça nām¹⁸²
Dil-pesendũm bu Rızā'nuñ nāmını kemter oķu

58

mefā'īlũn / mefā'īlũn / mefā'īlũn / mefā'īlũn

Hezec . - - - / . - - - / . - - - / . - - -

1. Beni leyl ü nehār giryān iden sensũn 'azīzũm Hũ
Şarāb-ı 'aşķ-ile mestān iden sensũn 'azīzũm Hũ
2. Feleklerde melek 'āciz ķalubdur āh u vāhumdan
Dü çeşmũm ķatresũñ 'ummān iden sensũñ 'azīzũm Hũ
3. Düşüp sevdā-yı mihrine olup ser-mest-i lā-ya'ķıl
Hele 'aşķunla sergerdān iden sensũn 'azīzũm Hũ
4. Sezā-yı ũlfetũñ olsam baña besdür şeh-i hũbān
Cihān içre beni hayrān iden sensũn 'azīzũm Hũ
5. Dem-ā-dem vuşlatuñ me'mũl iderken bu siyāh sevdā
Vücũdum mũlkini talan iden sensũñ 'azīzũm Hũ

¹⁸² Vezin aksamaktadır.

6. Felek ğaddār u zālīm vādī-i hīzlāna salmışdur
Çeküp zahmet beni nālān iden sensüñ ‘azīzüm Hū

[19^b]

7. Rızā’ī derd-mendüñ rāh-ı ‘aşkında olup ‘atşān
Zülāl-i āb-ile reyyān iden sensüñ ‘azīzüm Hū

59

fā‘ilātün / fā‘ilātün / fā‘ilātün / fā‘ilün

Remel - . - - / - . - - / - . - - / - . -

[20^b]

1. Var mı āyā dehr içinde kalb-i maḥzūnum gibi
Gözlerümden çağlasun yaş hem ciger ḥūnum gibi
2. Yāre vuşlat arzūsı kıydı kıyardı cānuma
Virmedi bir dem tesellī vaqt-i merhūnum gibi
3. Şerḥ-i gülfem cāna kıyma kan olur aġyār güler
Kıl teraḥḥum sāye şāl sen zıll-ı meftūnum gibi
4. ‘Aşk-ile Leylā okurdu rüz u şeb şubḥ u mesā’
Gelmedi gelmez cihāna Kays-ı mecnūnum gibi
5. Gerçi aġyārdan aḥāfūm yokdur aşlā dīlrubā
Söylemez kim bu Rızā’dur cāna medfūnum gibi

fā'īlātün / fā'īlātün / fā'īlātün / fā'īlün

Remel - . - - / - . - - / - . - - / - . -

1. Bulmadum yāri vefādār rüz u şeb efkār gibi
‘Āşık u ma‘şūka düşmen bed-likā ağyār gibi
2. ‘Āşık-ı şeydālaruz iḥnet-i vechüñ kıblemüz
Aḥsen-i taḫvīmde bulduḡ biz anı dīdār gibi
3. Ḥāşılı dīdār-ile me'lūf bizüz ey zāhidā
Ehl-i diller ḥāhiş-i cennet degül ebrār gibi
4. Ey dilā eyle taḥammül māh cebīnūñ va'didür
Va'd-i yāri dilde pinhān iderüz ikrār gibi
5. “Lā fetā” şehrinde sākin şīr-i Yezdān nāmdār
Feth-i bāb-ı Ḥayber iden Ḥaydar-ı Kerrār gibi

[21^a]

6. Var mı āyā suçumı yā Rabbenā bağıslayan
Rafizī-i şāh-ı güzīn Aḥmed-i muḥtār gibi
7. Bu Rızā iḥfā idemez derdünü mehveş-likā
‘İlet-i ‘aşkuñ devāsı olmada izhār gibi

61¹⁸³

Ġazel

fā‘ilātün / fā‘ilātün / fā‘ilātün / fā‘ilün

Remel - . - - / - . - - / - . - - / - . -

[20^b]

1. Terk ü tecrîd ihtiyârumdur dilâ cānum Hüdâ
Faḳrifillāhum bu gün varum hele oldı hebâ
2. Hakk’ı halkun şüretinde gördüğim günden berü
Halkı Hakk’un vahdetinde gösterür ‘irfân bana
3. Harf libāsından mu‘arrâ dürre-i ‘arşı gezüp
‘İlmü’l-esmâda gördüm nokṭa-ı sırr-ı Hüdâ
4. Añladum bezm-i rubûbiyyetde imiş mäsivâ
Vahdâniyyet bâtınında kalmadı hâ vü şomâ
5. Alduğım çün dest-i Haydar’ dan şükür feyz-i kabûl
Keşf-i Hakk’a kenzini mahv oldı cümle mäsivâ
6. Zâtı şifâtdan ayrılır mı [...] ¹⁸⁴ gayrı ne var
Biri fer‘î birisi zenbî degül mi zâhidâ

¹⁸³ Bu gazel “Nüzhet” mahlaslı bir şâire aittir. Sadettin Nüzhet Ergun’un *Bektaşî-Kızılbaş Alevî Şairleri ve Nefesleri* ve İsmail Özmen’in *Alevî-Bektaşî Şiirleri Antolojisi* eserleri incelenmiş ancak bu şiire rastlanmamıştır.

¹⁸⁴ Burada bulunan ve harflerinden oluşan kısım tarafımızdan anlamlı bir şekilde okunamamıştır.

7. Kahr u luṭfuñ ‘illet-i ma’nā yüzinden bed durur
Bilmedi şeyṭān bu tevḥīdi olup Ḥaḳ’dan cüda
8. Geh celāl ü geh cemālūñ eyledi ızhār-ı Ḥaḳ
Bunca küffār içinde zāhir eyler enbiyā
9. Eḥadı Aḥmed’den ancaḳ eyledi bir mīm fark
İşte ol mīm içre ‘ālem ġarḳ olupdur Nüzhetā

62

fā‘ilātün / fā‘ilātün / fā‘ilātün / fā‘ilün

Remel - . - - / - . - - / - . - - / - . -

[21^a]

1. Māh yüzüne ‘āşık olmuş var mı cānā ben gibi
‘Aşḳ yolında şādık olmuş var mı cānā ben gibi
2. Pür vebālūñ taḥtına aldın mı āyā yār gibi
Vuşlatuna lāyık olmuş var mı cānā ben gibi
3. Ḳalbūñ içre ol süveydā nokṭasına ey perī
Var mı ḥālā lāşık olmuş var mı cānā ben gibi
4. Dest-i a’dādan seni çün alduğımı gördiler
Cümlesine ḥārīḳ olmuş var mı cānā ben gibi
5. Hep ṭabībān bilmiyor çün bu Rızā’nuñ derdini
Derdine çün ḥāzık olmuş var mı cānā ben gibi

mef'ülü / mefā'îlü / mefā'îlü / fe'ülün

Hezec - - . / . - - . / . - - . / . - -

1. Toldurur bu gün bāde-yi ihvāna ğulāmī
Yandurur bizi āteş-i sūzāna ğulāmī
2. Biñ nāz iderek destüne al cām-ı cenānum
Reftār-ile gel meclis-i rindāne ğulāmī
3. Şabr-eyle göñül sen dahı şāyān gelecekdür
Maḫhūr dilinüñ derdine dermāna ğulāmī
4. Çeşmi hele nergīse bedel ruhlar[ı] zībā
Şol bāb-ı sa'adet kelbüñ dāne ğulāmī
5. Gocunma şaḫın ḥüsnine baḫ medḥe sezādur
Söyler bu Rızā her dem divāne ğulāmī

fā'ilātün / fā'ilātün / fā'ilātün / fā'ilün

Remel - . - - / - . - - / - . - - / - . -

[21^b]

1. Dād elinden ol cefākār yāre bilmem neyleyüm
Ġam keşīdem çāre nā-çār yāre bilmem neyleyüm
2. Ger haṭa kıldumsa cānā sevh-ile bir kez n'ola
‘Afv kılmaz ol sitemkār yāre bilmem neyleyüm
3. Pendümi tutmaz baña nispet nigārum gūş ider
İkide bir sözi aġyār yāre bilmem neyleyüm
4. Dil-pesendüm nāzeninüm dil-guşāsun ‘ādetüñ
Böyle cevri itme herbār yāre bilmem neyleyüm
5. Ey şeh-i hūbān-ı ‘ālem şādıķīnem söyledüm
İşte ḥablüñ ile berdār yāre bilmem neyleyüm
6. Kār zarārı yār ucından ‘āşıķa bilmek gerek
Fā'idesüz böyle bī-‘ār yāre bilmem neyleyüm
7. Gāh miḥnet gāh firķat çün Rızā'ī sözlerüñ
Zehr-i ķātīl hemdem-i mār yāre bilmem neyleyüm

fā'ilātün / fā'ilātün / fā'ilātün / fā'ilün

Remel - . - - / - . - - / - . - - / - . -

1. Ey dilā bil şāh-ı hūbān yār gözler gözlerüm
Şāh-ı hūbān çeşm-i mestān yār gözler gözlerüm
2. Dil taḥammül nice kılsun nār-ı firḳat ḥasrete
Āteş-i 'aşkuñla sūzān yār gözler gözlerüm
3. Gitdi yārum sāl ü māh eyyām-ı firḳat bî-ḥisāb
Ol sebebden çeşm-i giryān yār gözler gözlerüm

[22^a]

4. Sā'inem rāh-ı güzāruñ cüst-ü-cū her rüz u şeb
Beklerüm rāhunı her ān yār gözler gözlerüm
5. Başuma teng oldı dünyā tende cānum zār ider
Gāh efğān gāh nālān yār gözler gözlerüm
6. Ben perestiş idemem ğayrı şanem miḥrābuna
Çün gerekmez şorğulamaḳ yār gözler gözlerüm
7. Ey Rızā'ī baḥş-i cān ol uğrına sābit ḳadem
Nesl-i ṭāhir pāk-dāmān yār gözler gözlerüm

fā'īlātün / fā'īlātün / fā'īlātün / fā'īlün

Remel - . - - / - . - - / - . - - / - . -

[21^b]

1. 'Älem-i keşretde alma ey göñül gel bā-uzür
Yevm-i tüblā olmadan bul Ha[1] nefsüñ başın ur
Kendüni bilmekdür ancak ādeme ayre'l-umür
Gör ne yüzden görünür devre düşer ehl-i ubür
Ettenādi ol münādīler meded alındı Şür
"Eyyühe'n-nās i'lemü"¹⁸⁶ hazā budur yevmü'n-nüşür
2. Secde ıl gel Ādem'e iblīs gibi 'ār eyleme
Emr ü nehyüñ bil Ha'uñ mekānını nār eyleme
"Şemme vechulllāh"¹⁸⁷ gör zātında inkār eyleme
"Küntü kenzen" sırrını bildüñse izhār eyleme
Ettenādi ol münādīler meded alındı Şür
"Eyyühe'n-nās i'lemü" hazā budur yevmü'n-nüşür

¹⁸⁵ Bu müseddes 19. yüzyıl Bektāşī şâirlerinden Mir'âtî'ye aittir. Sadeddin Nüzhet Ergun'un Bektāşī-Kızılbaş Alevi Şairleri ve Nefesleri eserinin 3. cildinde şiir mevcuttur ancak Rızā Dīvānı'ndaki şiir ile aralarında bazı farklılıklar söz konusudur. (Sadeddin Nüzhet Ergun *Bektāşī-Kızılbaş Alevi Şairleri ve Nefesleri*, İstanbul Maarif Kitaphanesi Yay., İstanbul, 1956, c.3).

¹⁸⁶ Eyyühe'n-nās i'lemü: "Ey insanlar biliniz"

¹⁸⁷ Velī'l-lāhī'l-meşriķū ve'l-mağribū fe-eynemā tüvellū fe-şemme vechu'l-lāhī inna'l-lāhe vāsi'ün 'alīmün: "Doğu da, Batı da (tüm yeryüzü) Allah'ındır. Nereye dönerseniz Allah'ın yüzü işte oradadır. Şüphesiz Allah, lütfu geniş olandır, hakkıyla bilendir." Bakara 2/115 (*Dīyanet İşleri Başkanlığı Kur'ân-ı Kerīm Meālī*, Haz.: Doç. Dr. Halil Altuntaş v.d., Ankara 2011).

3. Hâşr u neşri bunda gör da'vâ-yı ferdâyı bırak
Çār 'anāşır şeş cihetden hüküm iden ol şāha bak
"Leyse fi'd-dāreyn"¹⁸⁸ şubūtı sendedür şanma ırak
Söyleten Hâk'dur dem-ā-dem işiden her nuṭkı Hâk
Ettenādi ol münādīler meded çalındı Şūr
"Eyyühe'n-nās i'lemū" hazā budur yevmü'n-nüşūr
4. Söyleten 'uşşāka vahy-i münzeli 'aql-ı ma'ād
Olmadı bu gence mālīk eyleyen bahş-ı fu'ād
Kōma elden dāmenüñ bir mürşidüñ kılma 'inād
"Aḥsen-i takvīm"¹⁸⁹ baş eg eyle Hâk'a inkiyād
Ettenādi ol münādīler meded çalındı Şūr
"Eyyühe'n-nās i'lemū" hazā budur yevmü'n-nüşūr
5. İrmedi maḫşūdına zīrā Muḫammed bī-delīl
Refref-i 'aşka süvār oldu öñüne Cebrā'īl
"Kābe kavseyn" mülkine başdı kadem emr-i Celīl
Gel bu sırra āşinā ol kalma var ḥor u zelīl
Ettenādi ol münādīler meded çalındı Şūr
"Eyyühe'n-nās i'lemū" hazā budur yevmü'n-nüşūr

¹⁸⁸ Leyse fi'd-dāreyni ğayru'l-lāhi: "Evde (evrende) ev sahibinden (Allah'tan) başkası yoktur. (*Kültürümüzde Ayet ve Hadisler (Ansiklopedik sözlük)*, Haz.: Mehmet Yılmaz, İstanbul 2013).

¹⁸⁹ Leḫad ḥalaḳne'l- insāne fī aḥseni takvīm: "Biz, gerçekten insanı en güzel bir biçimde yarattık." Tin 95/4 (*Diyanet İşleri Başkanlığı Kur'an-ı Kerim Meâli*, Haz.: Doç. Dr. Halil Altuntaş v.d., Ankara 2011).

[22^a]

6. Bildiren erbāb-ı ‘irfāna bu remzi “hel etā”
Bilmedüñse vādī-i heyhättā kaldun muṭlaḳā
‘Aḳl-ı külden on sekiz biñ ‘ālemi kıldun nümā
Gel dalālet perdesin çāk eyleyegör Mir’atā
Ettenādi ol münādīler meded çalındı Şūr
“Eyyühe’n-nās i’lemū” hazā budur yevmü’n-nüşūr

67

fā‘ilātün / fā‘ilātün / fā‘ilātün / fā‘ilün

Remel - . - - / - . - - / - . - - / - . -

1. Sevdüğim pāk eyle ḳalbüñ āyine enver gibi
Tā cihān meḳşūf olur mir’āt-ı İskender gibi
2. “Men ‘aref” sırruñ bilen ‘āriflerüñ destüñ tutup
Şābit ol hem ḳalma her dem nāḳış u ebter gibi
3. Malik ol dil şehrine şāh-rāh-ı Ḥaḳḳı gösterür
Çün bulunmaz derd-i ‘aşḳa ḥāzık u rehler gibi
4. Rāşid-i mürşid-i dānā rehberüñ tut dāmenüñ
Virdüğün iḳdāmı şaḳla sīnede perver gibi
5. Şādık ol gör şāhunı sen cān içinde gīz ider
Nām-ı yāri dilde pinhān ḥāfızā ezber gibi

6. H̱asr-ı tende nef̱s-i Fir‘avn’ı helāk et ey dilā
Bu fū‘ād alb ü amīrūñ yamaya micmer gibi
7. Bu fenā dārında aqlā ekme am sen ey Rızā
İntisābuñ āh vilāyet azret-i Haydar gibi

68

Destūr

müfte‘ilün / müfte‘ilün / müfte‘ilün / müfte‘ilün

Recez - . . . - / - . . . - / - . . . - / - . . . -

[22^b]

1. Dilber ben sevdüm ise yok mı bu dünyāda güzel
Vech güzel sen güzel ismi de bālā da güzel
2. asr-ı melāatda nin üsn-ile ger Yūsuf iseñ
‘Aibeti gör ne ola ikmet-i Mevlā’da güzel
3. Geri perī bir küucük peyker-i üret görünür
‘A yolına ıd-ile bu ızmet-i ra’nāda güzel
4. almadı hı ū-ı zamān gönlümi tezyīn ide
alb ü amīrümde hemān Ka‘be-i ‘ulyāda güzel
5. H̱a cemālünde anem vafuna āatda ẖuner
Görmis̱ idi dīdelerüm nevm-ile rü’yāda güzel
6. Ketī-i Nū olsa daı zor idemez bar-ı mezīd
‘A-ı ‘amī tūl-ı ‘arīz ev-ile deryāda güzel

7. Bir şeb-i tārīkde geçen bu dil-i efkārıma bak
Zevk-ile ben ırmış idüm vuşlata hūlyāda güzel
8. Sende raḥim bende şabır tende keder cānda nevā
Fırkat-ile irdirelüm kahr-ile bir bāde güzel
9. ‘İlm-i ma‘ārifde olur ders ü sebak ‘İlm-i ledün
Leyl ü nehār dersün oqu mekteb-i vālā güzel
10. Bir gün olur cevır ü cefā çekmege eylerdi şekīb
Ehl-i dilān gördi seni ‘aşk-ile sevdāda güzel
11. Bāğ-ı İrem gonca-i ter meşel budur cilvesi çok
Şīve-i nāz tarz-ı edā hāşılı ziyāde güzel
12. Şūh-ı cihān tıfl henüz fark idemez hayr-ile şer
‘Aşk-ı Rızā buldı seni “lā” ile “illā”da güzel
- el-Bahr-ı Recez maṭvī
müfte‘ilün müfte‘ilün müfte‘ilün müfte‘ilün
13. Hāk saña virdi ye yedir yārin için çekme ğamın
‘Aşıka ma‘şukda sezā olmalı tenhāda güzel

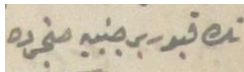
fā'ilātün / fā'ilātün / fā'ilātün / fā'ilün

Remel - . - - / - . - - / - . - - / - . -

[23^a]

1. Ey birāder bize bir dilber de olsa el virür
Kaş kara ebrū siyāh esmer de olsa el virür
2. Aḥḳar-ı kemter gedā a'lā güzeller sevmedi
Baş keçe bir gözi a'ver de olsa el virür
3. 'Āşık-ı şeydālaruz pek uşlı dilber sevmeyüz
Hem divāne idecek kaşmer de olsa el virür
4. Yol kesici ger müdām olsa dilber hoş olur
Kanlı kâtîl meşrebi aḥker de olsa el virür
5. Şan'at-ı zibālaruñ ḥübānunu sevmez göñül
Gāh bakḳāl gāhca dülger de olsa el virür
6. Ger Hicāz iklīmine uğrarsa yoluñ aḥī
[.....]¹⁹⁰ de olsa el virür
7. Şād ider ey Rızā'ī söyle dilber şānını
Pāş üç beş perçem-i aşfer de olsa el virür

¹⁹⁰ Burada bulunan ve

şeklinde yazılmış olan kısım tarafımızdan anlamlı bir

şekilde okunamamıştır.

fā'īlātün / fā'īlātün / fā'īlātün / fā'īlün

Remel - . - - / - . - - / - . - - / - . -

1. 'Āşık-ı şādık benem ki rāhuna koydum seri
Bir himmet kıl bu dil-i şad-pāre Allāh 'aşkına
2. Yok degüldür bu dil-i ğam-ġū demek eglencesi
Şanma her dem rüz u şeb āvāre Allāh 'aşkına

fā'īlātün / fā'īlātün / fā'īlātün / fā'īlün

Remel - . - - / - . - - / - . - - / - . -

[24^a]

1. Elvedā' ey cān içinde cāna cānān ey dirīġ
Elvedā' ey encüm aḡter mäh-ı tābān ey dirīġ
2. Sāḡil-i bezm-i vişāle düşeydi bu dil zevrakı¹⁹²
Üç gün oldu iftirākum mest ü ḡayrān ey dirīġ
3. Ğabġab-ı dilber boġazuñ gözleyor ma'sūm-ı dil
Saḡt-ı cānān köşk-i sultān kaşr u eyvān ey dirīġ
4. Şūḡ-ı gülfem bağcesinde dil terennüm dā'imā
Gül gülistān nev'-i sünbül bāġ u bostān ey dirīġ

¹⁹¹ Nâ-tamâm bir gazeldir.¹⁹² Vezin aksamaktadır.

5. Yā Vedūd iskelesi maḥbūbumuñ zevkī bu yā
Geçmiş idi bu maḥabbet dilde mihmān ey dirīḡ
6. Derd-i ‘aşkum ile āh ider-isem firḡatle ben
Deşt ü hāmūn tūtışur hem baḥr u ‘ummān ey dirīḡ
7. Dil tehī nālān olmaz ḡasretiyle ey Rızā
Aḡlayalum zār u zārī çeşm-i giryān ey dirīḡ

72

mefā‘īlün / mefā‘īlün / mefā‘īlün / mefā‘īlün

Hezec . - - - / . - - - / . - - - / . - - -

1. Göñül bir dilberüñ meftun[1] olmuşdur civān serkeş
Hevā’ī meşrebindendür benüm ḡālüm yamān serkeş
2. Şabī şıbyāna beñzer vaşf olinmaz peyker-i ra‘nā
Çekilmez ḡavs-ı ebrū ḡamze vü ḡaşı kemān serkeş¹⁹³
3. Bu ḡadd-i nev-nihānī ḡatlime fermān oḡur dā’im
Gülistān-ı cemāli çeşm-i şehlē ebrūvān serkeş

¹⁹³ Nüshada “ḡamze-i ḡaşı” şeklinde yazılmış olan kısım metin tamiri uygulanarak tarafımızdan “ḡamze vü ḡaşı” şeklinde okunmuştur.

4. Elüñ serkeş yoluñ serkeş dilüñ serkeş dilüñ serkeş
Cānuñ serkeş tenüñ serkeş didüm cānāñ-ı cān serkeş
5. Rızā cānuñ fedā eyler ferāğat kıl bu da‘vādan
Benüm serkeşligüm yokdur didi ‘āşık zamān serkeş

73

fā‘ilātün / fā‘ilātün / fā‘ilātün / fā‘ilün

Remel - . - - / - . - - / - . - - / - . -

[23^b]

1. Dil seni sevmek dilermiş peykerilerden misin
Bī-bahāsın sevdüğim sen cevherilerden misün
2. Māh u hūrşīd fer virür bu ne felāket şāhına
Pend-i ‘aṭṭār necm-i zehrā müşterilerden misün
3. Vaşf olunmaz nefs-i şūmuñ başını kesmek gerek
Şāh levendüm korkmaz aşlā kahkarilerden misün
4. Şavm u hac hem şalātuñ itme cānā ter gibi
Hizmet idüp ehl-i ‘aşka kanberilerden misün
5. Hıbb-ı Haydar kavm-i a‘dā gösterür kavğāñuzı
Dil temāşā eylesin mi şafderilerden misün

6. Şıdk-ile dil virdüñ-ise müstaķīm rāhuñ senüñ
Bende-i şādık olup Ca'ferilerden misün

7. Bu Rızā'nuñ sevdügi on iki imām bendesi
Gitmediler rāha sensüz Haydarilerden misün

Vuķū'-ı hāl fī 13 leyletü's-selāse Rebī'ü'l-evvel 1300 ü fī
12 kânûnusânî 1298

74

mefā'îlün / mefā'îlün / mefā'îlün / mefā'îlün

Hezec . - - - / . - - - / . - - - / . - - -

[25^a]

1. Olup Mecnün mişālî řāğ u şahrāda güzār itdüm
Fırāk-ı nāle-i dil-süz ile çok āh u zār itdüm
2. Cefā vü cevri-i istiğnā çekenler şoğrısı cānā
Taħammül itmedi cismüm hemān terk-i diyār itdüm
3. O şāhuñ hicr-ile göñlüm ne mümkindür şekīb olmak
Ricā-ile niyāz itdüm temennî bî-şümār itdüm
4. Eger cānā řabül itmezse hālüm pek yamāndur hep
Bu da'vāyı degül bir dem dem-ā-dem şad hezār itdüm
5. Secā itdüm hezār itdüm niyāz itdüm şafā buldum
Řabül herbār niyāz ehli didiler iftiħār itdüm

6. Vişālũñ şevķ-ile cānā temāşā deşt ü hāmũnı
Gezüp seyr ü seyāhatle bu vādīde ķarār itdüm
7. Çekilmez ķavs-ı āhendür Rızā ‘aşķuñ serencāmı
Meveddet baķş geķişdür rumūzuñ[1] āşikār itdüm

75

mef‘ülü/ mefā‘ilü/ mefā‘ilü/ fe‘ülün

Hezec - - . / . - - . / . - - . / . - -

1. Ey dil ne ‘aceb bizleri cānānum unutmuş
Nevreste olan dīdesi mestānum unutmuş
2. Teşbīh idelüm nışf-ı cihān dilber-i ra‘nā
Hüsnuñde sezā Yūsuf-ı Ken‘ān’um unutmuş

[24^b]

3. Kāküller zīnet vireyor vechine ğāyet
Ol sünbül-i ğīsūları reyhānum unutmuş
4. Büyüñla göñül vaķtin hoş-hāl geķürürken
Ġilmān-ile hūrī gül-i ħandānum unutmuş
5. Dil virdüm-ise cevrine tākāt vire Mevlā
Ol māh-ı münīr hem şeh-i ħübānum unutmuş
6. Şekvā idemem ħālümü ol dilbere aşlā
Bilmez idi ben bendesi sulţānum unutmuş
7. ‘Aksine gider cümle işimüz hele şimdi
Bildün mi Rızā lebleri mercānum unutmuş

fā'īlātün / fā'īlātün / fā'īlātün / fā'īlün

Remel - . - - / - . - - / - . - - / - . -

1. Vaşlnda şâyân oldum âh efendüm zülfüne
Virme ferîd dil dolaşdı dil-pesendüm zülfüne
2. Sûz olup başdan başa dil bu senüñ eṭvâruna
Cümle 'âlem yandılar hep ben de yandum zülfüne
3. Bu dil-i nâçāreye özge tūzaḳdur sevdüğim
Herkesē dām-ı belādur bende bendüm zülfüne
4. Göñlümün eglencesi mehveş-liḳādur ol şanem
Şāne-veş cismümi ṭaḳdım kendü kendüm zülfüne
5. 'Anber-i būlar şaçar şalkum şaçaḳ kāküllerün
Şırma-āsā ğayrı söz yok ser-bülendüm zülfüne
6. Ger yazarsam bir sitāyiş zülfünün sevdası-le
Söyleyenler ben degüldür şāh levendüm zülfüne

[25^a]

7. Sözlere şaçma şapan dā'im Rızā söyler güzār
Nev yetişmiş tāze mecnūn derd-mendüm zülfüne

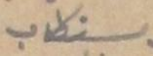
mefā'īlün / mefā'īlün / mefā'īlün / mefā'īlün

Hezec . - - - / . - - - / . - - - / . - - -

[26^a]

1. Firāk-ı yār-ile herbār ciger-sūzum kebāb itdüm
Vişāl-i yāre irmek çün nice yüz biñ ıullāb itdüm
2. Nümāyān 'aşkımuñ yāri sū'al itmek ne lāzımdur
Semāya dūd-ı āhumla ılan-ender-ılan seḥāb itdüm
3. Çaluñ ıanbūr ile ney urulsun kūs-ile zūrñā
Degül lāzum o¹⁹⁴ cünbüşler sinem ıarb u rebāb itdüm
4. Behey cānāna mümkindür lisān-ile idem ta'rīf
Kamu derdüm rumūz-ile yazup Ümmü'l-Kitāb itdüm
5. Def-i dünyādan el çekdüm sırāı-ı mustakīm üzre
Olup ser-mest-i lā-ya'qıl reh-i 'aşka şitāb itdüm
6. Şarāb-ı la'l-i gül-gün hem mey-i maḥbūb sevilmez mi
Maḥabbet bezmine elzem nezāketle cevāb itdüm
7. Rızā maḥbūb-ile meyden dilüñ çekme şakın aşlā
Zihī devlet zihī ni'met bu ḥālī [...] ¹⁹⁵ itdüm

¹⁹⁴ Vezin gereği nüshada “ol” şeklinde değil “o” şeklinde yazılmıştır.

¹⁹⁵ Burada bulunan ve harflerinden oluşan kısım tarafımızdan anlamlı bir şekilde okunamamıştır.

mefā'īlün / mefā'īlün / mefā'īlün / mefā'īlün

Hezec . - - - / . - - - / . - - - / . - - -

1. Olup hicrān şāhuma ne dem-ā-dem dīlfikār itdüm
Düşüb kayd-ı vişāle Qays-āsā dīlşikār itdüm
2. Nişīn-i külbe-i aḥzān olup 'aşquñla cānānuñ
O şūḥuñ uğrına şāfī meveddet yār-ı ğār itdüm
3. Müzeyyen ebrūvān itmiş cemālūñ vaşfına elzem
Mütūn-ı ḥüsnüñe şerḥ-i te'ākub derkenār itdüm

[25^b]

4. Felāṭun-ı zamān olsa bu 'aşquñ 'illetin bilmez
Çeküp cevri idem ḥayrī bu derde iftiḥār itdüm
5. Fu'ād u ḳalb-i virānem ne mümkindür şekīb olmaḳ
Dür-i vālā-yı cānānı nişīn-i ihtiyār itdüm
6. Gülistān-ı cemālinde hezār āşufteler ḥayrān
Gehī mestān gehī ḥayrān teferrüc nev-bahār itdüm
7. Tehī şānman bu feryādum göñül cānā ğitmişdür
'Aceb nerden zuḥūr eyler Rızā'ı intizār itdüm

mefā'īlün / mefā'īlün / mefā'īlün / mefā'īlün

Hezec . - - - / . - - - / . - - - / . - - -

1. Biḥamdillāh bu şeb seyr-i dilārā māhitāb itdüm
Temāşā-yı kevākibler hemān bī-irtibāb itdüm
2. Olup rāhında sergerdān cenānum nerde ben nerde
Perī peyker liķā-mehveş tehī 'ālīcenāb itdüm
3. Felek cevri görür elbet Felāṭūnı-ı zaman bulsa
Budur maķşūd cihān içre reh-i Hāķ ıttılāb itdüm
4. Bilur 'ārif bu şun'ı hep Cenāb-ı Kibriyā yā Hū
Anuñ içün ṭarīķ-i müstaķīme irtiğāb itdüm
5. Cihān-baḥşā-yı 'ālemdür gerek ḥayrān gerek seyrān
Fesād-ı gūn-ı 'ālem ol sebebeden irti'āb itdüm
6. Bu 'aşķuñ rāhıdur şūfī olur 'aṭşān ḵamu 'uşşāķ
İçüp nehri hidāyetden ser-ā-ser inşibāb itdüm
7. Cihān ḥalkı hemīşe lu'ba meyyāldür şaķın kendüñ
Merāķum liḥye-i şārib Rızā'ı iştiḥār itdüm

fā'īlātün / fā'īlātün / fā'īlātün / fā'īlün

Remel - . - - / - . - - / - . - - / - . -

[27^a]

1. 'Āşık-ı şūrīdeyem hiç bilmediler tavrumı
'Aşk-ile ben bende bendüm kimse çekmez cevrumı
2. Nār-ı hasret derd-i firķat ān-be-ān müzdād olur
Şimdi bildüm āteş-i hicrān kuşatmış cevrumı
3. Dilde derdim ehl-i istihrāca şordum bilmedi
Ser münecim nuḥs u ṭālī' burc-ı aḥter sevrümi
4. Ṭalgıc-ı 'ummān tecessüs dīdemüñ deryāsını
Ka' r-ı nā-yāb bu sirişküm baḥr-ı a'zam gavrumı
5. Bir şanem sevdās-ile dil zevrākuñ deryāya at
Sūy-ı cānāna revīšem gör şitāb u fevrümi
6. Kimse bilmez mācerā-yı mā-sebaķ dersi nedür
Nā-sezā-i sözleriyle şānki itdüm devrümi
7. Bu fenā şuğliyle 'ākıl irmedi kemter Rızā
Lā'ubālī seyr iderken kaptı karṭal yavrumı

fā'ilātün / fā'ilātün / fā'ilātün / fā'ilün

Remel - . - - / - . - - / - . - - / - . -

1. Bülbul-i şūrīdenüñ görgil dilinde lānesi
Herkesüñ kendü hālince yahşidür cānānesi
2. Şūh-ı nevīn muğbeçe olsun senüñ tā ser ü pā
Kadd-i 'ar'ar çār-ebrū lü'lü'veş dendānesi
3. Şānma serhoş dilberi sen hilkat-i dūr şīveler
Ol hırāmān-ı tekellüm gençligüñ dīvānesi
4. Cilvesinden terleyüp āl ruhları şebnem döker
Oldı gönlüm şem'-i hüsnüñ pertev-i pervānesi
5. Olmadum ta'dād-ı āğnām şūh-ı gülfemler için
'Āşık-ı şādık olana el virür yek dānesi
6. Vālid ü māderden¹⁹⁶ almış dersini ihfā okur
Mezhebidür dīn-i 'İsā hem Mesīh ğilmānesi
7. Ger tefahhuş eyler-iseñ bil Rızā'ī semtini
Fākihe sūkında anuñ hoşça yardum-hānesi

[26^b]

¹⁹⁶ Nüshada "Vālid-i maderden" şeklinde yazılmış olan kısım metin tamiri uygulanarak tarafımızdan "Vālid ü maderden" şeklinde okunmuştur.

fā'ilātün / fā'ilātün / fā'ilātün / fā'ilün

Remel - . - - / - . - - / - . - - / - . -

1. Bilmezem āyā nedendür bu vücudum lerzesi
Hakkımızda hîç döğünmez şüfiyānuñ herzesi
2. Kadd-i 'ar'ar nev-reside çağ geçmiş şimdilik
Çār-ebrūya yetişmiş dilrubānuñ sebzesi
3. İltifāt-ı nīm-nigāhla mürde-i ihyā ider
Nāz ider bīn şīve-i eṭvār-ile ol tarzesi
4. Cevr-i istignāyı eyler hañcer-i müjgān-ile
Katlüme bādī benüm ol şūḥ-ı gülfem ğamzesi
5. Mehlikādan ey Rızā'ī almak isterseñ haber
Nūr kalur sākıt olunca enverinüñ hemzesi

mef'ülü / mefā'īlü / mefā'īlü / fe'ülün

Hezec - - . / . - - . / . - - . / . - -

1. Yār zevk ü şafā sende bu gün ben olayum mı
Bu derd-ile hem saç u şaḡalum yolayum mı
2. Nīm-ülfete bīñ cevrine karşı idemez dil
Şabr-eyle şekīb-gāh dil-i mecnūn olayum mı
3. Cevr-ile cefā zevk ü şefā görmedüm aṣlā
Her dem saḡā kırbāsı olup ben ṭolayım mı

[27^a]

4. Cān-gāhuma geçdi bu senüñ nāz-ile cilverñ
Ol ḡonca-i gül-ter gibi her dem şolayum mı
5. Bir dem tek ü tenhā olamaz ol gül-i ra'nā
Āḡyār-ile cānān-ı Rızā hep bulayum mı

fā'ilātün / fā'ilātün / fā'ilātün / fā'ilün

Remel - . - - / - . - - / - . - - / - . -

[28^a]

1. Aldı gönlüm taze nevres Bulğaristân şapkalı
Hem Mesîhâ mezhebinde Prodestân şapkalı
2. Kıdd-i 'ar'ar nev-nihâle dürlü renkler yaraşur
Geh giyer a'la Fertekli gâh fistân şapkalı
3. Toğrı sözüm râhına ben cân fedâ itsem gerek
Gül ü varum hep sendür bâğ u bostân şapkalı
4. Âyîne rûz kıds-i şerîfdür muqaddes cây-ı gâh
Gel temâşâ seyr idelüm 'Arabistân şapkalı
5. Süs-i şeb bû-yı kıranfil fer virür ruhsârına
Nevresîde taze gülsün gel gülistân şapkalı
6. Ger yazarsam hüsnüñe ben medhe şâyeste kelâm
Cümle 'âşık söylemiş vaşfına destân şapkalı
7. Mâh u hürşîd encüm ahter ol Mesîhâ Hâk-ıçün
Bu Rızâ'ya nîm-nigâh it çeşm-i mestân şapkalı

mef'ülü / mefā'īlü / mefā'īlü / fe'ülün

Hezec - - . / . - - . / . - - . / . - -

1. Ol bekledüğim rûz-ı siyâhum yeni çıktı
Mihrüñle şanem dūd-ile âhum yeni çıktı
2. Beyhûde imiş çekdiceğim renc ü elemeler
Feryād-ile hep âh-ile vâhum yeni çıktı
3. İtsem de haṭā bende de noḡşān olacākdur
Nezdinde anuñ cürm ü günāhum yeni çıktı
- [27^b]
4. Gülberk-i bahār üstüne şaḡınurken¹⁹⁷
Mecnûn gibi taḡşîr-i tebāhum yeni çıktı
5. Günden güne 'aksine gider [...] ¹⁹⁸cihāndur
Ṭarz-ı revîşem ḡāl-i refāhum yeni çıktı
6. Dilden dile bir gün seni dilden çıkarurlar
Dilber-gede zî-zār-ı güvāhum yeni çıktı
7. Çek sen de Rızā ol şanemüñ ḡahrını bilmez
Ma'şûm nicedür âl-i penāhum yeni çıktı

¹⁹⁷ Vezin aksamaktadır.

¹⁹⁸ Burada bulunan ve harflerinden oluşan kısım tarafımızdan anlamlı bir şekilde okunamamıştır.

mef'ülü / mefā'īlü / mefā'īlü / fe'ülün

Hezec - - . / . - - . / . - - . / . - -

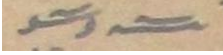
1. Ol aşı kemān āfet-i devrān ele girdi
Sünbül gibi ġīsūlar[1] reyhān ele girdi
2. Hicriyle anuñ başuma teng oldı fenādār
Hamdiyle hezār ol meh-i tībān ele girdi
3. Bir āmet-i bālā perīdūr serv-i bülendüm
Hem kendü beyāz lebleri mercān ele girdi
4. Tuffāh-ı 'ızār vech-i münevver gül-i zibā
Nercīs gözi ruhlar[1] remān ele girdi¹⁹⁹
5. Çokdan hele şevkiyle anuñ vālihlerüm var
Şol hurī mi bilmem şeh-i ġilmān ele girdi
6. Nādān-ile sen ülfet[i] terk it şeh-i hūbān
Şoġbet idecek ādem ü insān ele girdi
7. Şabriyla şekīb cāy-ı selāmet bilür ammā
Şabriyla Rızā merġamet dāmān ele girdi

¹⁹⁹ Vezin aksamaktadır.

fā'ilātün / fā'ilātün / fā'ilātün / fā'ilün

Remel - . - - / - . - - / - . - - / - . -

[29^a]

1. Dilde sırrum hıfz iderüm 'ahd ü peymānum gibi
Kimse bilmez rāzumı hem dilde mihmānum gibi
2. Cā-be-cā dehrüñ yıķılsun kūh-ı Kāf şahrāları
Olmasun ma'mūr-ı bed-dem ķalb-i vīrānum gibi
3. Bülbül-i şūrīde-āsā aķlaram şubḥ u mesā
Görmedüm ben şu cihānda kendü noķşānum gibi
4. Hicr-i yāre dūş olalı āh u zār müzdād olur
Olmadum aşlā feraḥ-nāk beytü'l-aḥzānum gibi
5. Görmemiş mānendini ḥūrşīd ü mihr ü āfitāb
Gelmemiş gelmez cihāna māh-ı tābānum gibi
6. Var mı āyā ²⁰⁰ remzüñ bilen
"Men 'aref" sırrına vāķıf rūḥ-ı sulṭānum gibi
7. Cüst-ü-cū kıldum cihānı bulmadum emşālini
Ey Rızā'ī Aḥmed-i Muḥammed-i cānum gibi

²⁰⁰ Bu semboller ve ifade edebilecekleri manalar ile ilgili görüşümüz "Şâir Rızâ'nın Edebî Kişiliği" başlığı altında açıklanmıştır.

fā'ilātün / fā'ilātün / fā'ilātün / fā'ilün

Remel - . - - / - . - - / - . - - / - . -

1. Dīde-bāndur gönlümüz hep bekliyor işbu deri
Tāli'ümden bā-kušūrum çekdüğim bu kederi
2. Mācerā-ı sergüzeştüm 'aşk-ile devr-i cihān
Şīve-kār incitme ašlā çāresüz derbederi
3. Dil-firīb şad-pāre oldu çekmeden derd ü ğam[1]
Kālmadı cismümde tākāt cevr-ile sāde deri
4. Dil-nevāziş gösterür ammā çekilmez sitemi
Yā ne cānum dökme kanum itme ašlā hederi
5. Baht-ı nā-fercām-ile hem hāh nā-hāh gezerüm
Bir sitemkār yāre düşmüş bu Rızā'nuñ kaderi

mef'ülü / mefā'îlü / mefā'îlü / fe'ülün

Hezec - - . / . - - . / . - - . / . - -

[28^b]

1. Alsam haberi dilber-i ra'nā büyümiş mi
Nevreste idi kaşlar[1] tuğrā büyümiş mi
 2. Pek tıfl idi hem körpecük nāzük vü edāl
Görsem hele bir lebleri hamrā' büyümiş mi
 3. Geçsün görelüm mevsim-i eyyām-ı şitālar
Biñ nāz-ile ol ğonca-i zībā büyümiş mi
 4. Şāyed hayıruñ yok dil-i şeydā o²⁰¹ periden
Başında anuñ 'aşk-ile sevdā büyümiş mi
 5. 'Aşk-ile Rızā çekmedi her dem bu cefāy
Çokdan severüm dilber[i] hālā büyümiş mi
- el-cer el-hezec el-mekfūf elā hazef el-maḥzūn
6. Mef'ül[ü] mefā'îl[ü] mefā'îl[ü] fe'ülün
Mestāne bakış dīdesi şehlā büyümiş mi

²⁰¹ Vezin gereği nüshada “ol” şeklinde değil “o” şeklinde yazılmıştır.

fā'īlātün / fā'īlātün / fā'īlātün / fā'īlün

Remel - . - - / - . - - / - . - - / - . -

1. Hoş olur bular şaçar hep nev-bahāruñ lālesi
Bülbül-i āşuftenüñ de hūb şadāsı nālesi
2. 'Aşk bilmez nidügin dīdār-ı Hākk'ı neylesün
Şūfiyā firdevs-i a'lā bī-süvār çok kalesi
3. 'Āşıkānuñ zār[1] herbār zāhidā pinhān gerek
Bir ta'aşşup ehlidür a'rāfa toğrı şālesi
4. 'Āşık-ı şādık tazarru' ehlidür bilmez sofi
'Arşa çıkar 'āşikuñ gercek niyāz-ı vālesi
5. Hāfız-ı hüsnüñi bildüm Hālik-i sırr-ı celī
Enver-i vech-i cemālūñ çevresinde hālesi
6. Biñ ikiyüz toğdı toksān yedide Aḥmed Rızā
Hākk erenler kıl mu'ammer ol mübārek sālesi
7. Bilmek ister zāhidā iş bu Rızā'nuñ eşğālını²⁰²
Tıfl-ı nevres bir yaşında oldu cücük lālesi

²⁰² Vezin aksamaktadır.

fā'īlātün / fā'īlātün / fā'īlātün / fā'īlün

Remel - . - - / - . - - / - . - - / - . -

[30^a]

1. Ey perī hüsniñ görenler 'aşka dermān yazdılar
Vuşlatuñ kaydı çekilmez derd-i hicrān yazdılar
2. Serpilüp fesden çıkınca ol siyāh gönül hemān
Her biri cānum alur qatlüme fermān yazdılar
3. Çeşm-i 'ibretle nazar kıl āyet-i vechüñ oqu
Metn-i hüsniñ şafhasında sırr-ı seccān yazdılar
4. Vaşfa lāyık nāmıñuz çün fitne-i āhır zamān
Ehl-i dil ser defterine şāh-ı hūbān yazdılar
5. Şāh sensün kıl 'adālet bendekānuñ bī-hisāb
Mülk-i hüsniñ çevresinde bağ u bostān yazdılar
6. Çeşm-i bedden şaklasun yāri Hüdā mehveş-likā
Verd-i ruhsār üstüne mihir-i Sübhān yazdılar
7. Bu Rızā'nuñ zümre-i 'uşşāk içinde nāmını
Ser virür serden geçer hem mest-i hayrān yazdılar

fā'ilātün / fā'ilātün / fā'ilātün / fā'ilün

Remel - . - - / - . - - / - . - - / - . -

1. Sevdüğim ol ıfl-ı nevres nev-cüvân Bektâşîdür
Verd-i aḥmer mäh cebîn kaşı kemân Bektâşîdür

[29^b]

2. Ḥazret-i perî mu'azzam âsitānuñ görmemiş
Dilde zikri nāmı Ḥaydar her zamân Bektâşîdür
3. Ḥubb-ı Ḥaydar Ca'ferîdür ṭalib-i rāh-ı Ḥüdā
'Aşk yolında koç keçi kurbân olan Bektâşîdür
4. Gāh sekrân gāh huşyār rûz u şeb mestân gezer
Bezm-i sâķî nûş-ı bâde ân-be-ân Bektâşîdür
5. Aḥsen-i takvîme baş kes nefis-i işbât eyleyüp
Korısunlar dem-be-dem ḥalk-ı cihân Bektâşîdür
6. Neylesün 'ārif olan 'ārî cihānda ey Rızā
Zāt-ı Ḥaḳḳ'a rūḥ-ı teslîm bî-gümân Bektâşîdür

mef'ülü / mefā'īlü / mefā'īlü / fe'ülün

Hezec - - . / . - - . / . - - . / . - -

1. Aldum haber-i dilber-i ra'nā küçücükdür
Nevreste olan kaşlar[1] tuğrā küçücükdür
2. Şabr eyle gönül eyle taḥammül gül-i gonca
Kutlan büyüsiü ey dil-i şeydā küçücükdür
3. Ol kadd-i sehī 'ar'arına bakma civānuñ
Hıfz ile maşūn eyleye Mevlā küçücükdür
4. Şol ince miyān şāh-ı levend tor begidür
Hem serv-i bülend kâmet-i bālā küçücüktür
5. Sevmek dilesüñ dilber-i cānum kızıcığum
'Aql[1] yetişür her söze ammā küçücükdür
6. Bir tıfl-ı perī peyker[i] taşvīre bakılmaz
Cānā ne güzel lebleri ḥamrā' küçücükdür
7. 'Aşkuñla anuñ işbu Rızā derbeder olmuş
Sen söyle hemān dilberi ḥālā küçücükdür

Bağdād vālīsi esbak devletlū ‘Alī Rızā Pāšā ḥazretine ez-ğayr ü ḥadd
ü liyākat nazīre Rızā peyrevī meydancı

fā‘ilātün / fā‘ilātün / fā‘ilātün / fā‘ilün

Remel - . - - / - . - - / - . - - / - . -

[31^a]

1. Reng-i la‘lünden çevirmem rüyumı gülfāma ben
Sāye-yi ‘aşk-ı maḥabbet minnet itmeme cāma ben
2. Şol siyāh zülfüñ getürdi başuma sevdā siyāh
Ol sebep alnuma giydüm hep siyāh cāme ben²⁰⁴
3. Hālını teşbīh idersem şāfī-i dūr-dāneye
Dāne-i gevher içündür düşdüm şol dāma ben
4. Ol şanem itmezse t̄ā‘at kendüme hoş bī-vefā
Sevdüğim çün rāzī oldum yāre herbār rāma ben
5. Ravzā-i bāğ-ı cināndur deşt ü hāmūn sevdüğim
Yād ider mi ger gidersem Urfa Bağdād Şām’a ben
6. Kūy-ı ğurbet künc-i ğamda derd-i ‘aşkum kim bilür
Yāre nāme yazmak için deste aldum ḥāme ben
7. Terk-i tendür terk-i cānı ehl-i dilber ‘aşkıla
Gelse meydān hep oğurdum ḳahramān Sām’a ben
8. Eylerüm dārü’ş-şifāyı kendüme Beytū’l-Ḥarām
Girmişem mecnūn şifāt bu Ka‘be-i iḥrāma ben
9. Vaşl-ı yāre meylümi ta‘yīb itme ey Rızā
Söylerem t̄ālī‘-i naḥsum bu dil-i nākāma ben

²⁰³ Bu gazel Trabzonlu Ali Rızā Paşa’nın Devr-i la’linde baş egmem bâde-i gül-fāma ben / Sāye-i pîr-i mugânda minnet itmeme cāma ben” matlalı gazeline naziredir. (Bursalı Mehmed Tahir, *Osmanlı Müellifleri*, Haz.: A. Fikri Yavuz-İsmail Özen, Meral Yay., İstanbul 1972, c.2., s.317-318).

²⁰⁴ Vezin aksamaktadır.

fā'ilātün / fā'ilātün / fā'ilātün / fā'ilün

Remel - . - - / - . - - / - . - - / - . -

[30^b]

1. Neyleyem āyā efendüm bu dil-i nā-şāda ben
Bülbül-i şūrīde-āsā başladum feryāda ben
2. Derd-i firķat kayd-ı vaşlın çekmeden ebkem olur
Hīç tecāsür ide bilmem nām-ı yāri yāda ben
3. Hānedānun mihr-ile ben eylerüm āh u enīn
Şark u ğarbī şeş cihān[1] cā-be-cā her cāda ben
4. Bāde-i 'aşķ-ı meveddet nūş iden gelsün berü
Kayd u bende rabṭ olındum ḥāşılı üftāde ben
5. Ehl-i beyt-i Şāh-ı Merdān'ıñ kulu kurbānıyam
Ḥamdülillāh ğıllüğışdan olmuşam āzāde ben
6. Tā ezel taķsīm olındı bu maḥabbet bizlere
Ol sebebdan rāh-ı 'aşķı şormazam Ferhād'a ben
7. Ser-te-ser gezdüm cihānı itmedüm aşlā firār
Ey Rızā'ı 'avn-i Ḥaķ'la gelmişem Bağdād'a ben

fā'ilātün / fā'ilātün / fā'ilātün / fā'ilün

Remel - . - - / - . - - / - . - - / - . -

1. Cānumuñ cānān-ı cānum merhabā hoş geldüñüz
Nev-nihān-ı gülfidānum merhabā hoş geldüñüz
2. Hayli demdür meh cebīnün rü'yet-i müştākıyam
Şāh-ı hūbān qahramānum merhabā hoş geldüñüz
3. Cüst-ü-cū kılmağ dilerdüm ey perīveş zātını
Hāşılı şīrīn-zebānum merhabā hoş geldüñüz
4. Her kaçan itseñ teşrīf hānemüz gül-bū tolar
Nev-be-nev 'anber-feşānum merhabā hoş geldüñüz
5. 'Ādet-i mehveş-liqālar ansızuñ eyler zuhūr
Gül-ter-i ğonca dehānum merhabā hoş geldüñüz

[31^a]

6. Pertev-i hūrşīd-i hüsñün maṭla'-ı burc-ı esed
Encüm aḡter kehkeşānum merhabā hoş geldüñüz
7. Bu Rızā'nuñ nağd-i 'ömri sāye-i teşrīfüñüz
Şüphesüz rūḡ-ı revānum merhabā hoş geldüñüz

fā'ilātün / fā'ilātün / fā'ilātün / fā'ilün

Remel - . - - / - . - - / - . - - / - . -

[32^a]

1. Vaşl-ı yār olmak dilerken kopar siyāh fırtına
Dīde açdurmaz eser tūfān her gāh fırtına
2. Şark u ğarb kapıldı bārān hep ebr-i siyāh²⁰⁵
Bu benüm cennet siyāhumdan gelür vāh fırtına
3. Karalar giydi zemīn ü āsumān başdan başa
Farq olunmaz rüz u şebden zulmeti āh fırtına
4. Vuşlat-ı cānāna māni' sanmayun aġyār gibi
Böyle kaṭṭā'-i ṭarīkdür yol keser rāh fırtına
5. Kaṅi maḥzenden çıkarsun cılve-i biñ nāz-ile
Sāl ü eyyām görmedi hiç böyle bir māh fırtına
6. Her zamān vuşlat irerken köşeden aġyār çıkar
Def ü zūrñā ṭabl-ı Rūmī çaldurur cāh fırtına
7. Şāh-ı ḥübān şehir-i Kıbrīs katlūme fermān yazar
Bu Rızā'ī böyle devlet düşkini şāh fırtına

²⁰⁵ Vezin aksamaktadır.

fā'īlātün / fā'īlātün / fā'īlātün / fā'īlün

Remel - . - - / - . - - / - . - - / - . -

1. 'Āşık-ı şādık dilānuñ āh u zār eglencesi
Gizlice maḥbūb sedānuñ dilfikār eglencesi
2. Ger tecessür eyler-iseñ ḥālümüzi ey şofī
'Āşıkānuñ bir degüldür şad hezār eglencesi
3. Zāhidā şābit ḳadem ol 'aşḳ yolına gel beri
Ser virür cāndan geçer hep tār u mār eglencesi

[31^b]

4. Aḥsen-i taḳvīme eyle intizārı şıdk-ile
Ehl-i 'aşḳuñ güzel olmaz āşıkār eglencesi
5. ²⁰⁶ ḥarfle muşavver veche baḳ
Encüm aḥter māh-ı tābān bī-şümār eglencesi
6. Ehl-i diller ḫālib-i dīdār olubdur tā ezel
Geçdiler firdevs ü ḫāmū kār zarār eglencesi
7. Şehr-i Ḳıbrīs'da Rızā'ı şanmañuz eglencesüz
Yok degüldür göñlümüñ elbet var eglencesi

²⁰⁶ Bu semboller ve ifade edebilecekleri manalar ile ilgili görüşümüz “Şâir Rızâ'nın Edebî Kişiliği” başlığı altında açıklanmıştır.

fā'ilātün / fā'ilātün / fā'ilātün / fā'ilün

Remel - . - - / - . - - / - . - - / - . -

1. Vā'izā hilm-ile söyle nuş u pendün rû-be-rû
Hep müselmân kibr ü tersâ cümle Allâh'ıñ kulu
2. Âdem'i bil Âdem'i bil Âdem'i bil Âdem'i
Âdem'i bilmez iseñ beyhûde itme ser-fürû
3. Bâde içme sevmeye maḥbûb kâdâdur ol zât-ı Hâk
İt günâhı kaç şevâbdan olma âşem ey şofû
4. Ehl-i 'aşkıñ zât-ı Hâk'a tuhfesi 'işyân olur
Çün buyurdu naşr-ı kâti' emr-i Hâk "lâ takneṭü"²⁰⁷
5. Kendün ğamınca senüñ destünde miftâḥ-ı cinân
Olma ğâfil dâhil ol hâzâ mekânüñ heşt kapu
6. Kûfl-ı bâb "lâ ya'lemu'l-ğayb"²⁰⁸ sırrına mazḥar gerek
İşte cennet girmez iseñ ben çıkarum yuf berü
7. Ey Rızâ geldük ise şu iklîme 'avdet gerek
Belde birdür bir de eyvallâh ile hem şafta Hû

²⁰⁷ Kul yâ 'ibâdiye'l-lezîne esrefü 'alâ enfüsihim lâ takneṭü min rahmetillâh innallâhe yağfiru'z-zünûbe cemi'an innehu hüvel ğafûru'r-raḥîm: "De ki (Allah şöyle buyuruyor): "Ey kendi aleyhlerine olarak günahıta haddi aşan kullarım! Allah'ın rahmetinden ümit kesmeyin. Allah (dilerse) bütün günahları bağışlar; doğrusu O çok bağışlayıcı, çok merhametlidir." Zümer 39/53 (*Diyanet İşleri Başkanlığı Kur'an-ı Kerim Meâli*, Haz.: Doç. Dr. Halil Altuntaş v.d., Ankara 2011).

²⁰⁸ Kul lâ ya'lemu men fi's-semâvâti ve'l-erḍi'l-ğaybe illallâhu ve mâ yeş'urüne eyyâne yub'aşûn: "De ki: 'Allah'tan başka göklerde olsun yerde olsun hiç kimse gaybı bilemez.' Onlar ne zaman diriltileceklerini de bilmezler." Neml 27/65 (*Diyanet İşleri Başkanlığı Kur'an-ı Kerim Meâli*, Haz.: Doç. Dr. Halil Altuntaş v.d., Ankara 2011).

fā'ilātün / fā'ilātün / fā'ilātün / fā'ilün

Remel - . - - / - . - - / - . - - / - . -

[33^a]

1. Gün-be-gün eyler ziyāde āh u zārum ayrıluk
Çār-nā-çar arturur hem dilde nārum ayrıluk
2. İftirāk-ı yār ile dil-rîş iken bu dehr-i dūn
Kırd[1] kalbüm bilmedi nāmūs u 'ārum ayrıluk
3. Şubḥ u şām u dīdeler giryān olup yaşlar döker
Zāhid ü ağyār[1]²⁰⁹ bilmem kıanda yārüm ayrıluk
4. Berf ü bārān ile geçmişdür şitā mevsimleri
İşbu sālde böyle geçsün nev-bahārum ayrıluk
5. Vuşlat-ı cānān olmak ister iseñ ey gönül
Kıl taḥammül tuymasun hiç bī-karārum ayrıluk
6. Şabr-ı miftāḥü'l-ferec ammā gerek dil eylemek
Nice kılsun gitdi elden ihtiyārum ayrıluk
7. Ey Rızā'ī "küllü şey'in yerci'ü"²¹⁰ kavli şaḥīḥ
Çün elest bezminde dilşād dīfikārum ayrıluk

²⁰⁹ Nüşada "Zāhid-i ağyār" şeklinde yazılmış olan kısım metin tamiri uygulanarak tarafımızdan "Zāhid ü ağyār" şeklinde okunmuştur.

²¹⁰ Küllü şey'in yerci'ü ilā aṣlihi: "Her şey aslına döner." (*Kültürümüzde Ayet ve Hadisler* (Ansiklopedik sözlük), Haz.: Mehmet Yılmaz, İstanbul 2013).

fā'īlātün / fā'īlātün / fā'īlātün / fā'īlün

Remel - . - - / - . - - / - . - - / - . -

1. Zāhidā rāh-ı hidāyet meclis-i 'irfāna bak
Hāşılı da'vāyı terk it Hālik ü Yezdāna bak
2. Fazl-ı Yezdān sırrına çün 'ārif-i billāh gerek
Aḥsen-i takvīm[i] bil sen şüret-i insāna bak
3. Mācerā-yı 'aşk ucından saltanat terkin idüp
Pādişāh-ı Belḥ iken Edhem gibi sulṭāna bak
4. Kim baña beytü'l-ḥazende ḥazret-i Ya'qūb gibi
Derd-ile dārü's-semende Yūsuf-ı Ken'ān'a bak

[32^b]

5. Mācerā-yı masebak Fir'avn u Mūsā kışşası
Baḥr-ı Nīl hem Ṭūr-i Sīnā Mūsā-yı 'İmrāna bak
6. Terk-i dünyā terk-i 'uqbā ṭālib-i dīdār bizüz
Şūfiyā sen cennet elmā'sı ile rıdvāna bak
7. Cümlesi sevdā-yı ḥāmdur kāl ü kīlūn vā'izā
Cennet içre ger girersen ṭāk-ile eyvāna bak

8. Saçdı mescüd Âdem olduğı bilmek gerek²¹¹
Râşid-i mürşid[i] bul sen hâzık-ı Lokmân'a bak
9. "Kul kefâ billahi"²¹² emrũñ gũşuma mengũş idüp
Sũre-i Tâhâ vü Tĩn Kâfũ'l- karĩne bak²¹³
10. "Küllũ şey'in hâlik[un]"²¹⁴ emrũñ bilürseñ şũfiyâ
Şeş cihet 'ibret nazarla "men 'aleyhâ fân"²¹⁵ bak
11. Şâh şehĩd-i Kerbelâ'nuñ râhına cānum fedâ
Korısunlar Râfızĩdũr cān virũp cānāna bak
12. Kaç şofĩden olma zâhid ey Rızâ'ĩ şıdk-ile
Hâcĩ Bektâş bendesi ol derdüne dermāna bak

²¹¹ Vezin aksamaktadır.

²¹² Ve yeķũlü'l-lezĩne keferũ leste mursela ķul fefâ billahi şehĩden beynĩ ve beynekũm ve men 'indehu 'ilmũ'l-kitāb: "İnkār edenler, 'Sen peygamber değilsin' diyorlar. De ki: Benimle sizin aranızda şahit olarak Allah ve bir de yanında kitap bilgisi bulunanlar yeter." Ra'd 13/43 (*Diyanet İşleri Başkanlığı Kur'an-ı Kerim Meālĩ*, Haz.: Doç. Dr. Halil Altuntaş v.d., Ankara 2011).

Ķul kefâ billahi şehĩden beynĩ ve beynekũm innehu kâne bi'ibādihi ħabĩren başır: "Yine de ki: Benimle sizin aranızda gerķek şahit olarak Allah kâfidir. O, kullarını ķok iyi bilip görmektedir."

İsrâ 17/96 (*Diyanet İşleri Başkanlığı Kur'an-ı Kerim Meālĩ*, Haz.: Doç. Dr. Halil Altuntaş v.d., Ankara 2011).

²¹³ Vezin aksamaktadır.

²¹⁴ Velâ ted'u me'allāhi ilāhen āhara lā ilāhe illā hũ küllũ şey'in hâlikun illa vechehu lehũ'l- ħũkmũ ve ileyhi turce'ũn: "Allah ile birlikte başka bir tanrıya yalvarma! O'ndan başka tanrı yoktur. O'nun kendinden başka her şey yok olacaktır. Hükũm yalnızca O'nundur ve siz ancak O'na döndürüleceksiniz." Kasas 28/88 (*Diyanet İşleri Başkanlığı Kur'an-ı Kerim Meālĩ*, Haz.: Doç. Dr. Halil Altuntaş v.d., Ankara 2011).

²¹⁵ Küllũ men 'aleyhâ fân: "Yer üzerinde bulunan her canlı yok olacaktır." Rahman 55/26 (*Diyanet İşleri Başkanlığı Kur'an-ı Kerim Meālĩ*, Haz.: Doç. Dr. Halil Altuntaş v.d., Ankara 2011).

fā'ilātün / fā'ilātün / fā'ilātün / fā'ilün

Remel - . - - / - . - - / - . - - / - . -

[33^a]

1. Ey şanem gīsūlaruñ şarmaş dolaş şalkum şaçak
Māh-ı nev-ebrūlaruñ şarmaş dolaş şalkum şaçak
2. Nīm-nigāhuñ 'āşıkānuñ 'aqlını yağmā ider
Fitne-i cādūlaruñ şarmaş dolaş şalkum şaçak
3. Çeşm-i mestūñ şad hezār üftādeler teshīr ider
Hāşılı dīlcūlaruñ şarmaş dolaş şalkum şaçak
4. Şāf şāf olmuş dizilmiş vechüne dilber senūñ
'Asker-i hindūlaruñ şarmaş dolaş şalkum şaçak
5. Bād esüp taḥrīk iderse zūlfūni ey nev-cüvān
Misk-i 'anber būlaruñ şarmaş dolaş şalkum şaçak
6. Kim nazar doḡunmasun şol dīde-i mestānuna
Nergis-i āhūlaruñ şarmaş dolaş şalkum şaçak
7. Kanda itdükçe perī-veş gösterür dendānesin
Bil Rızā lü'lü'lerūñ şarmaş dolaş şalkum şaçak

mefā'īlün / mefā'īlün / mefā'īlün / mefā'īlün

Hezec . - - - / . - - - / . - - - / . - - -

[32^b]

1. Yetişdür bāde-i vařluñ behey řařı kemān fā'ik
Şafā-yı vuřlatuñ me'mül ider cānum hemān fā'ik
2. Fedā'ī cān ü ten bařřüm yoluna ey şeh-i ħübān
Bu vādīde muĥařřal fā'ikü'l-aķrān olan fā'ik
3. Bahār eyyāmı gül faşlı temāřā gül gülistānı
Feridü'l-'ařr-ı fā'iksün saña elzem ħubān fā'ik
4. Eger eyler-iseñ cānā der-i vālāyı meskende
Raķīb-i ħāfızum dilber olam ben bāġbān-ı fā'ik
5. Ser-ā-pā dīdebān üftādeler ħüsnüñ pāzārında
Gezem ķıl iltifātun 'ařıkāna nev-cüvān fā'ik
6. Kuds-i arzı muķaddes cāda sākin olmadan maķřūd
Devā' mı Mescidü'l-Aķřā řālātı her zamān fā'ik
7. Rızā'ī 'ařıķuñ ser deftere ķayd eyle cānānum
Ümīd-i vuřlatından olmuşam ben lā-mekān fā'ik

fā'īlātün / fā'īlātün / fā'īlātün / fā'īlün

Remel - . - - / - . - - / - . - - / - . -

[34^a]

1. Dilberā şol lebleri mercānuna beñzer mi var
Çeşm-i āhū nergis-i mestānuna beñzer mi var
2. "Kābe kavseyn" kaşlarundur verd-i aḥmer ruḥlaruñ
Hem şu'ā' lü'lü'-veş-i dendānuna beñzer mi var
3. Yādigārum nāzenīnem dīfikārum nev-cüvān
Dilde mihmānuñ olan mihmānuna beñzer mi var
4. Dil taḥammül nice kılsun yā nice itsün şekīb
Derd-i firḳat āteş-i hicrānuna beñzer mi var
5. Şarḳ u ğarbı zīr ü bālā hep senüñ emründedür
Şāh sensüñ ol senüñ fermānuna beñzer mi var
6. Emr-i fermān gerçi elzem 'ıyd-ı vaşluñ va'dine
Baḥş ideler şāhlaruñ iḥsānuna beñzer mi var
7. Ser virüp dilden çıkarma nām-ı yāri ey Rızā
Hüsn degülmiş Yūsuf-ı Ken'ānına beñzer mi var

fā'ilātün / fā'ilātün / fā'ilātün / fā'ilün

Remel - . - - / - . - - / - . - - / - . -

1. Düşdi göñlüm kıadd-i 'ar'ar bir Yahūdī Şāmlıdur
Gonca zībā verd-i aḥmer bir Yahūdī Şāmlıdur
2. Her kaçan vechine baksam 'aqlumı yağmā ider
Ḥüsn-i dilkeş nāzūk dilber bir Yahūdī Şāmlıdur
3. Lebleri mercāna beñzer lü'lü'-veş dendānesi
Şābb-ı emred rüy-ı ziver bir Yahūdī Şāmlıdur
4. Tende cān mecbūr olmuş şöyle bir Mūsā gerek
Sāde rū ruhlarda hoyger bir Yahūdī Şāmlıdur
5. Olmuşam meftün herbār kıatlüme fermān ider
Ḥāşılı müjgān-ı ḥançer bir Yahūdī Şāmlıdur
6. Hem Zebūr İncil ü Tevrāt ḥıfzına almış okur
Eylemiş Tevrāt[ı] ezber bir Yahūdī Şāmlıdur
7. Çār çeşmiyle nazar kıl şol Benī İsrā'ile
Ey Rızā'ī nesl-i Ḥayber bir Yahūdī Şāmlıdur

fā'īlātün / fā'īlātün / fā'īlātün / fā'īlün

Remel - . - - / - . - - / - . - - / - . -

[33^b]

1. Ey göñül çek miḥneti sen dilrubā çapkınca dir
Ān-be-ān bir fā'ide gelmez baña çapkınca dir
2. Her ne deñlü eyler-iseñ iltifāt beyhude dir
Bī-mürüvvet merḥametsiz bī-vefā çapkınca dir
3. Hılķat-i feminde izhār meşreb-i sūzāndur
Dil tehī itmez şikāyet dilberā çapkınca dir
4. 'Ār u nāmūs perdesini eylemiş hep çāk çāk
Kıl ferāġat ey göñül bu nā-sezā çapkınca dir
5. Vuşlatuñ me'mül iderken hicrünü ĩmā' ider
Ne umarsun bī-ḥaķīķat āşinā çapkınca dir
6. Va'd-i iķrārına şābit olmayan ādem midür
Ṭab'-ı bī-renk 'aķl-ı kaçķuñ kāzibā çapkınca dir
7. Hāşılı şerminde olmaz ṭab'-ı nā-pākin görüp
Dil-şikeste hem ḥarāb oldu Rızā çapkınca dir

fā'ilātün / fā'ilātün / fā'ilātün / fā'ilün

Remel - . - - / - . - - / - . - - / - . -

1. Ey göñül gel bir takım şeydâları sevmek yeter
Şu diyârda hem büt-i tersâları sevmek yeter
2. Āh-ı sūzişle kılarısuñ kendüni sen pâyimāl
Kâdr bilmez cā-be-cā her cāları sevmek yeter
3. Şerhâ şerhâ sîneni eyler-iseñ hem çāk çāk
Kim bilür kim kaşları tuğrâları sevmek yeter
4. Muṭrib-i ṭanbūr senṭūr her biri sâzendeler
Şūḥ-ı gülfem dilber-i Mūsâ'ları sevmek yeter
5. [...] ²¹⁶ şerer cümlesinüñ cānları cānlar alır
Bî-terahḥum muğbeçe 'İsâ'ları sevmek yeter
6. Hâşılı sevdaya [...] ²¹⁷ nâ-ümîd olmak gerek
Kıl ferâgat lebleri ḥamrâ'ları sevmek yeter
7. Kaç-kaçalum bu diyârdan ey Rızâ'î çâr-çabuk
Görmek olmaz 'anber-i sārâları sevmek yeter

²¹⁶ Burada bulunan ve

harflerinden oluşan kısım tarafımızdan anlamlı bir şekilde okunamamıştır.

²¹⁷ Burada bulunan ve

harflerinden oluşan kısım tarafımızdan anlamlı bir şekilde okunamamıştır.

fā'ilātün / fā'ilātün / fā'ilātün / fā'ilün

Remel - . - - / - . - - / - . - - / - . -

[35^a]

1. Sevdüğim mehpārenüñ mihri beni itdi kafes
Sevmişem ben cān u dilden kaldum ise sāde ses
2. Gelmedi gelmez cihāna böyle bir nāzük perī
Sevdüğim şol tıfl-ı nevres serde giymiş sāde fes
3. 'Aşkına dūçār olalı āh u vāh müzdād olur
Cism-i fānī gitdi elden işte kaldı yek nefes
4. Lā-naẓarsın dil-pesendüm cümle hūbān bildiler
'Āşıķına raḥm-ile hem olma sen ğayrı heves
5. Rāh-ı 'aşķa kalbini sen eyle dā'im pīş-rev
Çalmasun göñlüne şöñra bil ki nāķūs ceres
6. Dilrubā bezminde her dem ḥāzır olur ehl-i 'aşķ
Men'ine ķādir degüldür 'āşıķānuñ hīç kes
7. Celb-i maḥbūba gerek şīrīn-zebān sūkker gibi
Ey Rızā'ī olmalı zenbūr-veş her dem meges

fā'īlātūn / fā'īlātūn / fā'īlātūn / fā'īlūn

Remel - . - - / - . - - / - . - - / - . -

1. Ey dilā sen 'ālemi gör ḥāb-ı ḡafletden nü'ās
Fehm ü idrāk eylemezler sözleri olmuş cinās
2. Kimsenüñ 'aybuñ yüzine urmadı Settārü'l-'uyūb
Bendesin mestūr idüp hem 'ārifān ḥāṭır şinās
3. 'Ādetullāh böyle cārı ol ḡanī perverdigār
Kimini setr eyle maḥfūz kimini çuldan libās
4. Ba'zısın münkire muḥtāç gezerüz hem derbeder
Dād-ı Ḥaḡ'dur ba'zına sīm ile zerden bī-kıyās
5. Kimini zindāna ilḡā' eylemez bir dem sū'āl
Ba'zılar esbāp ider hem birbirine iltimās
6. Hem Kerīm zü-netekellem hem ḥayy bākī lā-yemūd
Ḥāfizū Seydū'l-enām'dur cümle nās-ı iftiras
7. Naẓm u şī'rüm ey Rızā nāçiz adına bir eşer
Ben Tūrābī bendesiyem mürşidümden iḡtibās

fā'īlātün / fā'īlātün / fā'īlātün / fā'īlün

Remel - . - - / - . - - / - . - - / - . -

[34^b]

1. Eyledi Mecnün gibi her dem beni üftāde fes
Kim dīvāne görse olmaz hem sizi ra'nāda fes
2. Raḥmet olsun ānı ĩcād eyleyen pādişāha
Gīsūlar bulmazdı şöhrēt olmasa dünyāda fes
3. Ebrūvān üzre koyınca ruḥlara revnāk virür
Māh yüzini hep münevver itmede zībāda fes
4. Hüsni-rūyı gerçi rūşen çok leṭāfetlendirür
Bilseler ḳadrüñ olur yāḳūt gibi bahāda fes
5. Ravza-i gülşen ser-ā-pā aḥmer olmuş hep bu gün
Giydügi-çün cümle ḥübān kākül üzre sāde fes
6. Müstecāb idüp du'āmı olsa bir dem emr-i Ḥaḳ
Dilegüm bu hem de olsa cennetü'l-me'vāda fes
7. Bu Rızā'nuñ nazmını gūş eylesün bāy u gedā
Şu cihānda cümleden maḳbūl olup bālāda fes
8. Ne'am civāne sen bir ser üzre hoşça zīnet zīb fes²¹⁸
Oldı esbāb ehl-i 'aşḳa ser-te-ser bir bāde fes

²¹⁸ Vezin aksamaktadır.

mef'ülü / mefā'ilü / mefā'ilü / fe'ülün

Hezec - - . / . - - . / . - - . / . - -

1. Vā'iz dil-i şeydāma benüm eyleme tedris
Çokdan ararum sen gibi aḥmak ten-i tednīs
2. Doğrıca yūri Ḥaḳ yolına vā'iz efendi
Pendüm saña isterse cānuñ ey baş tenekküs²¹⁹
3. Bu ḳarḡaşaluk ḥālını bil sen dil-i alçaḳ
Her dem gülecekler saña 'ālem dil-i telbīs
4. Çār-ebrü tāze nevres ḥüsün ola ber-kemāl
Tīr-i müjgān ḳavs-i ebrü dīdesi şehlāda fes
5. Tağzīb idemez cānın[ı] şaḳlar dil-i dānā
Sür'atle tek-ā-pū ile virsen cāna tenfīs
6. Tenzīr ile tesdīs hele eyler-ise 'aybı
Bu bende Rızā mürşidinüñ nuṭṭkın tahmis

²¹⁹ Vezin aksamaktadır.

fā'īlātün / fā'īlātün / fā'īlātün / fā'īlün

Remel - . - - / - . - - / - . - - / - . -

[36^a]

1. Ben de bilmem ey dilā ben ʔālib-i dünyā mıyam
Gülşen içre bülbül-i şeydā gibi sevdā mıyam
2. Şu cihāna i'tibārüm yok disem kes añlamaz
Rāğīb u merğüb her dem mesned ü 'ulyā mıyam
3. Cümle 'ālem diyirler bu mest olup sekrān gezer
Gice gündüz nūş ider ben bāde-i şahbā' mıyam
4. Bu fenā dārına ben geldüm geleli gülmedüm
Çār ʔarafum ʔarğaşaluk şūriş ü ğavgā mıyam
5. Hālümü 'arz eylesem cānānuma gūş eylemez
Zār u zārī ağladur hep 'āleme rüsvā mıyam
6. Mu'terif oldum hemīşe bendesiyem bendesi
Ol şehüñ dil-ḥānesinde cā-be-cā her-cā mıyam
7. Bu Rızā'nuñ ḥāl-i nā-ma'lūm olup şimdengirü
Bir ʔāķım nādān içinde ʔays-veş şeydā mıyam

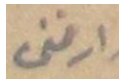
fā'ilātün / fā'ilātün / fā'ilātün / fā'ilün

Remel - . - - / - . - - / - . - - / - . -

1. Dilberā gel tır-i müjgān dökmesün xanum benüm
Güft-ü-gü-yı nā-sezālar çıkmasun cānum benüm
2. Ben nice me'yūs olamam baħr-ı hicrānum coşup
Raħm idüben kimse silmez çeşm-i giryānum benüm
3. İftirāk-ı harraķuñla derd-i ğam müzdād olur
Velvele şaldı cihāna nār-ı sūzānum benüm
4. Serzeniş me'lūfa şāyān bulmaz isem ey şanem
Kahr-ile odlar şaçar bu dilde miħmānum benüm
5. Yārdan mehcūr olan kesler ne bilsün ülfeti
Vādī-i hızlāna düşdi cümle yārānum benüm
6. Yār u yārān bir taraıdan kahr-ı hicrān sū-be-sū
Kanda kaldı kimse bilmez zevķe şāyānum benüm
7. Bir tākīm kelb-i cu'ānla uğraşurken ey Rızā
Az kaldı gide elden [...] ²²⁰ şānum benüm

Vuķū'-ı hāl Nigde'den fī 3 Şevvāl 1297 fī 27 Ağustos 1296

²²⁰ Burada bulunan ve

harflerinden oluşan kısım tarafımızdan anlamlı bir şekilde okunamamıştır.

mef'ülü / mefā'ülü / mefā'ülü / fe'ülün

Hezec - - . / . - - . / . - - . / . - -

[35^b]

1. Ey dil hele gel 'aşk-ile devrân olalum gel
'Aşk bâdesini nûş-ile sekrân olalum gel
2. Geçmiş ola emrüz ile ferdâya bakılmaz
Ey şâh-ı kerem lûtfuna şâyân olalum gel
3. Bu hâne senüñ bende senüñ isteme teklîf
Bir şeb n'ola dil-hâneye mihmân olalum gel
4. Üstâd-iledür şubh u mesâ sem-ile gûşış
Bir pîr-i muğân 'aşk-ile şādân olalum gel
5. Mürşid-i kadîm nuṭṭı idecek bizlere elzem
Emrine anuñ tâbi'-i fermân olalum gel
6. Çün rûhuñ rûhîden eger ğûşına telķîn²²¹
Vâsıl olıcaķ cân-ile cānân olalum gel
7. Her demde Rızâ söyleyecek nuṣṣ-ile pendi
Mengüş ola ğuşumuza hayrân olalum gel

²²¹ Vezin aksamaktadır.

mef‘ülü / mefā‘ilü / mefā‘ilü / fe‘ülün

Hezec - - . / . - - . / . - - . / . - -

1. Dilşād-ile şimdengirü hürrem olalum gel
‘Aşk ehl[i] olup rāzına maḥrem olalum gel
2. ‘Aşk ehl[i] olan böyle gerek ṭavr u edāsi
Bir sāde dile şıdḳ-ile hemdem olalum gel
3. Fersūde idüp rüyumuzu pāyına şāhuñ
Būyuñla anuñ mest-ile sersem olalum gel
4. Ṭut rāhın[ı] sen bendesine bende olalum
Taṭhīr-i dilā pāk-ile Ādem olalum gel
5. Māzī-ile müstaḳbel[i] bilmek neme lāzım
İḡāza-i ‘ayn sākit-i ebkem olalum gel
6. Nācī didiler ḥubb-ı ‘Alī gāh revāfız
Şāyān-ı ḳabūl cümleden a‘lām olalum gel
7. Bildün mi Rızā sen de Tūrābī şeh-i ‘ālem
“Min ḡayrı” liyāḳat ola derhem olalum gel

fā'īlātün / fā'īlātün / fā'īlātün / fā'īlün

Remel - . - - / - . - - / - . - - / - . -

[37^a]

1. Hālūmi 'arz itmege ben bulmadum ferden ferīd
Her kime cānum didümse oluyor benden ba'īd
2. Gerçi ben itsem muvālāt fehm ü idrāk eylemez
Ol perī-veş 'ādeti bu nev-be-nev ta'zīr cedīd
3. Şāf şāf esvāk tutmuş dilberān bayram günü
Cān u dilden söyledüm ben 'ıyduñuz olsun sa'īd
4. 'İyd-ı adḥāda olam ben kebş-veş kırbān saña
Çok temennī ilticā'lar istemez dilber 'anīd
5. Cā-be-cā dehrüñ nizāmı şūriş ü ğavğa-ile
Cilve-gāhdur dergeh-i 'uşşāka ben oldum mürīd
6. Ol şehinşāh-ı cihāna şıdķ-ile yalvarayum
Taķınup zencīr müselsel boynuma tavķ-ı ḥadīd
7. Bu Rızā'ī derd-mendüñ kimse bilmez ḥālını
'İyd-ı ekber eylediler eyledüm mātem şedīd

fā'ilātün / fā'ilātün / fā'ilātün / fā'ilün

Remel - . - - / - . - - / - . - - / - . -

1. Kāḡı gün ol gün ki ğamdan olayum bir ān āzād
Kāḡı şeb ol şeb ki akmaz dīdeden mihr-i murād
2. Kāḡı hafta māh u sāl ü görmişem ben nīk-rūz
Geçdi 'ömrüm olmadum ašlā cihanda ber-murād
3. Kāḡı šīrīn söze yetmez der'aķab telh-i cevāp
Kāḡı söz maķbūl-i 'irfān olmaya mişl-i cemād
4. Kāḡı 'āşık ma'sūķa itmez fedā' cān u tenüñ
Kāḡı şādık maķşadına irmedi mānend-i bād
5. Kāḡı hāķān bu denī dünyāda şādān oldılar
Hüsrev ü İskender ü Dārā vü Cemşīd Keyķubād²²²
6. Kāḡı 'ālem meclisinde görmeyesün ķıl ü ķāl
Kāḡı vā'iz nuşh u pend-ile olayum hem reşād
7. Kāḡı dīnüñ ulusıdur ol şanem hīç dīn yok
Fehm itmez bu Rızā kimden kime hem ola dād

²²² Nüshada "İskender-i Dārā-i Cemşīd" şeklinde yazılmış olan kısım metin tamiri uygulanarak tarafımızdan "İskender ü Dārā vü Cemşīd" şeklinde okunmuştur.

fā'īlātün / fā'īlātün / fā'īlātün / fā'īlün

Remel - . - - / - . - - / - . - - / - . -

[36^b]

1. Dilberā 'aqlum[1] alduñ çār-ebrūlarla sen
Hem düşürdüñ āh u vāh şırma ġīsūlarla sen
2. Şāf şāf olmuş dizilmiş rūhlaruñ eṭrāfına
Başka bir Hakk [...] ²²³ hāl-i hindūlarla sen
3. Bāde-i şahbā' ne lāzum ey perī mehveş-liķā
Eyledüñ hep mest ü hayrān 'anber-i būlarla sen
4. Dīde-i fettānunu ey dil-pesendüm süzme çok
Bend ü katl ideceksün çeşm-i cādūlarla sen
5. Ḥasb-i hālüm cüst-ü-cū itmek saña elzem iken
İltizāma mürtekipsün hep cefā-cūlarla sen
6. Ey 'adū-yı bed-liķā sen çarçabuķ itdüñ zuhūr
Ġālibā pervāza meşk itdüñ piristūlarla sen
7. Dil-perīyem destine girmezse ķahr-ile Rızā
Bāver ü na'resini baş çifte yā Hū'larla sen

²²³ Burada bulunan ve

harflerinden oluşan kısım tarafımızdan anlamlı bir şekilde okunamamıştır.

[38^a]

1. Nev-bahārda çok olurmış hūb şadāsı Nigde'nün
'Aşk yolında bulunur hem cān fedāsı Nigde'nün
2. Bāğ u hūsnün çevresinde lāleler olmuş küşād
Gelen bekler hemīşe bāy u gedāsı Nigde'nün
3. Ger kaya ardına gitsen mişli yok bāğ-ı ārām
Bir yere olmaz kıyās āb u hevāsı Nigde'nün
4. Şöyle tuffāh-ile armud meşk-i bū-yı berṭaraf
Mā'-i cārī gül gülistān var şafāsı Nigde'nün
5. Ger murāduñ eglenüp kılmak ise hoş ey gönül
Şu diyārda şöhreti var meh-liķāsı Nigde'nün
6. Kıl temāşā Nigde Fertek Kırdunus hem 'Āduvān
Bāğ u bostān mürğ-i zārdur hep levası Nigde'nün
7. Ey Rızā'ī sevdüğün cānāna 'arz eyler-iseñ
Medhe lāyık insānından mā'adāsı Nigde'nün

mef'ülü / mefā'īlü / mefā'īlü / fe'ülün

Hezec - - . / . - - . / . - - . / . - -

1. Çün bilmediler 'illet-i 'aşkuñda devā' sın
İskender ü Zülkarneyn Felāṭün-ile Buḵrāt
2. Bu 'illet-i 'aşk[1] kime şorsan bilemez hem
Cālus ile Bālus ne Aristo vü ne Buḵrāt
3. Naḵḵāş-ı ezel naḵş idicek işbu huṭūṭı
'Aşḵ ehlini ser deftere kayd eyledi haṭṭāt
4. 'Aşḵ ehline şor zevk-i 'aşkuñ ide mi [...] ²²⁴
Esrār-ı Rızā bil nice mümkin göre vaṭvāt

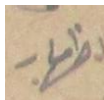
mefa'īlün / mefā'īlün / mefā'īlün / mefā'īlün

Hezec . - - - / . - - - / . - - - / . - - -

[37^b]

1. Çekerler derd ü miḥnet bu cihān bāy u gedā olmuş
Gerek aṣlī gerek fer'ī gerek bād-ı hevā olmuş
2. Kulaḵ ağrısına a'lā devā' ol ṭavşanuñ yāḡı
Çekenlerden su'āl it kim naşıl a'lā devā' olmuş

²²⁴ Burada bulunan ve

harflerinden oluşan kısım tarafımızdan anlamlı bir şekilde okunamamıştır.

3. Kimisi nāmını koymış uzun kulağ o²²⁵ hayvānuñ
Kimi ħargūş didiler buna beñzer iftirā olmuş
4. Nebātāt otlayup rızkuñ virür mevlā anuñ dā'im
Bütün cildi vü dehen hem kamu derde şifā olmuş
5. Beş on kelb[i] tağarlar peşine hāy hūy-ile anuñ
Gelür tavşan diyü bir dem cihāna hep nidā' olmuş
6. Toğuz çalıyı birden atlayup kaçır gider hayvān
Kimi eklin men' itmiş kimine hoş gıdā olmuş
7. Eħibbādan biri irsāl Rızā'ı derdine esbāb
Bu dehen [...] ²²⁶ ancak kabūl maqbūl revā olmuş

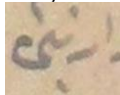
122

fā'ilātün / fā'ilātün / fā'ilātün / fā'ilün

Remel - . - - / - . - - / - . - - / - . -

1. Āzer-i nevrūza herbār muttaşıl şehr-i şubāt
Evveli faşl-ı bahārdur cümle 'uşşāk inbisāt
2. Bir şanem peyker periye söyledüm her dem saña
'Āşık-ı üftādeyem ben cān u dilden irtibāt

²²⁵ Vezin gereği nüshada "ol" şeklinde değil "o" şeklinde yazılmıştır.

²²⁶ Burada bulunan ve harflerinden oluşan kısım tarafımızdan anlamlı bir şekilde okunamamıştır.

3. Şetme darbe müstaḥakdur terbiye elzem gerek
Ol ‘adū-yı bed-likāya kim iderse ihtilāt
4. Çeşm-i ‘ibretle nazar kıl çār tarāfuñ şāh-ı rāh
Ehl-i ‘irfāndur görene müstaḥīm üzre şırāt
5. Ma‘şūka maḥabbet-ile dilā rūz u şeb-i ifrāt
‘Aşk ehline rāst kūy-ile elzem nice eşrāt²²⁷
6. Mürşid-i kāmīl bedenden ‘aşk ṭolusun nūş idüp
Sāye-yi pīr-i muğānda bil Rızā her dem neşāt

123

fā‘ilātün / fā‘ilātün / fā‘ilātün / fā‘ilün

Remel - . - - / - . - - / - . - - / - . -

[39^a]

1. Şem‘-i ḥüsnüñ enver-i pervānesidür göñlümüz
Tā ezelden ‘āşık-ı dīvānesidür göñlümüz
2. Yek nazar kıl ḥāline sen ‘āşık-ı bī-çārenüñ
Kıymet[i] yok ḥāşılı dürdānesidür göñlümüz
3. İsm-i a‘zam on sekiz bīñ ‘ālemi kılmış ihāt
Bilmiş ol sen zāhidā Ḥaḳ ḥānesidür göñlümüz

²²⁷ Vezin aksamaktadır.

4. ‘Ārif-i dānā gerek bu hāletüñ idrākıña
Hakḳ’a giden murğ-ı ‘aşkuñ lānesidür göñlümüz
5. ‘Aql ü fikri zıhn kılupdur çün beşer imtā’idür
Ten içinde cānumuñ cānānesidür göñlümüz
6. Şanma şūfī rāh-ı ‘aşḳda sen bizi sekrāneyüz
Şāh-ı Haydar Ehl-i beyt mestānesidür göñlümüz
7. Sırr-ı Hakḳ’dur ey Rızā bu Hakḳ’a lāyık hānedür
Kenz-i maḥfīsi değül de yā nesidür göñlümüz

124

fā’ilātün / fā’ilātün / fā’ilātün / fā’ilün

Remel - . - - / - . - - / - . - - / - . -

[38^b]

1. Bir perī peyker melek seyḥāna düşdi göñlümüz
Çeşm-i şehlä dıber-i ra’nāya düşdi göñlümüz
2. Kadd-i ‘ar‘ar bû-yı ‘anber kākül-i şırmā gibi
Māh cebīn ü kaşlar[1] tuğrāya düşdi göñlümüz
3. Hüns-i dilkeş çeşm-i serkeş vāsluna irmek maḥāl
Böyle fettān-ı cihān ğavğāya düşdi göñlümüz
4. Hālūmi ‘arz eylesem ol şūḥ-ı gülfem añlamaz
Fekk-i nā-mümkin ‘azīm da‘vāya düşdi göñlümüz

5. Dilbere elzem ise cev̄r cüz'ice inşāf gerek
Bilmezem mecnūn mıyam şeydāya düşdi göñlümüz
6. Ṭālī'-i naḥsum getürdi başuma kargaşaluk
Merḥamet inşāf yok zībāya düşdi göñlümüz
7. Ey Rızā beyhūde kılma sen tazarru' itme hīç
Böye zālīm bī-vefā zorbaya düşdi göñlümüz

125

fā'ilātün / fā'ilātün / fā'ilātün / fā'ilün

Remel - . - - / - . - - / - . - - / - . -

1. Zāhidā bil 'aşk-ile sevdāya düşdi göñlümüz
Serde sevdā bir büyük ğavġāya düşdi göñlümüz
2. Nīk-i baḥtum dehr içinde eylerem keşt ü güzār
Ehl-i beytüñ 'aşkı-yla ferdāya düşdi göñlümüz
3. Ehl-i beytüñ rāhına biñ cānumuz olsa fedā
Zāhidā sen şanma kim ḥülyāya düşdi göñlümüz
4. Ādem'e kılduk sücūdı tā elest bezminde biz
Ḥaccü'l-ekber Ka'be-i 'ulyāya düşdi göñlümüz
5. Baḥr-ı 'aşkuñ şadd pāyān[ı] bulunmaz ey şūfī
Ka'rına peydā 'azīm deryāya düşdi göñlümüz

[39^a]

6. “Küntü kenzeñ” remzini hem ‘ārif-i dānā bilür
Sır-ı Hakk’dur ‘alleme’l-esmāya düşdi göñlümüz
7. Şun’-ı yāri şeş cihetden ey Rızā eyler zuhūr
Kudret-i Hakk hikmet-i Mevlā’ya düşdi göñlümüz

126²²⁸

mef‘ülü / mefā‘ilü / mefā‘ilü / fe‘ülün

Hezec - - . / . - - . / . - - . / . - -

[40^a]

1. Ey kaşı kemān dīdesi şehlā ۱۲۵۷۳ کی
Ol mäh-ı cebīn kaşlar[1] tuğrā ۱۲۵۷۳ کی
2. Fersūde idüp rüyumı yalvarsam eger ben
Eyler mi mürüvvet bize āyā ۱۲۵۷۳ کی
3. Çār çeşm-ile rāhunda тұrup olmada nāzır
Ta’yīb olamaz ey gül-i ra’nā ۱۲۵۷۳ کی
4. Ol kadd-ı sehī ‘ar‘aruna elbis-i gülfām
Fīrūz-ı kebūdī yakışur yā ۱۲۵۷۳ کی
5. Şol hubb u muvālāt şeb-i tārīke bedeldür
Çün itme cefā lebleri hāmra’ ۱۲۵۷۳ کی
6. Başdan başa gezsem şu cihānı gine yokdur
Mānend-i leṭāfet hele aşlā ۱۲۵۷۳ کی
7. Hem ‘āşık-ı nā-çār bu Rızā hem fuḳarādur
Bu dem bize şun bāde-i şahbā’ ۱۲۵۷۳ کی

²²⁸ Gazelin redifinde bulunan sayıların neyi ifade ettiği kesin olarak tespit edilememiştir ancak şâirin Hurûflilik etkisiyle böyle bir şiir yazmış olabileceği kanaatindeyiz.

fā'īlātün / fā'īlātün / fā'īlātün / fā'īlün

Remel - . - - / - . - - / - . - - / - . -

[39^b]

1. Cān fedā eyler görenler kıadd-i reftārūñ senūñ
Mest olur hep kim işitse nūzl-i güftāruñ senün
2. Kıadd-i mevzūn tab'ıma bir başka hālet gösterür
Vāde-i hızlāna şaldı 'aşk-ı dīdāruñ senūñ
3. Enver-i hüsnūñ temāşā bī-cihāndur sevdüğim
Kıudret-i Hāk pertevīdür verd-i ruhsāruñ senūñ
4. Mülk-i hüsnūñ pādīşāh[ı] sensūñ ey vech-i münīr
Şun'-ı yāri hūb yāratmış şöyle mi'māruñ senūñ
5. Sāde rūlar vakt[i] geçdi çār-ebrū çağıdur
Haṭṭ-ı bismillāhum āyā kıavs-i eş'āruñ senūñ
6. Çeşm ü müjgān kākül ebrūlar siyāh lebler kıızıl
Bu hüsnle şanma cānā yokdur ağıyārun senūñ
7. Mişl-i reftāruñ bulunmaz vech-i enver lā-naẓīr
Yakdı yandurđ Rızā'ı tarz-ı eṭvāruñ senūñ

fā'īlātün / fā'īlātün / fā'īlātün / fā'īlün

Remel - . - - / - . - - / - . - - / - . -

[41^a]

1. 'Aqlum aldı dīdesi şehlā kıvırcuķ perçemüñ
Vaşf iderem şu senüñ zībā kıvırcuķ perçemüñ
2. Çok tefahhüş eyledüm ben bu cihānda mişlini
Yok mānendi görmedüm aşlā kıvırcuķ perçemüñ
3. Yāre pervāne gibi yanmaķtayam ben ey perī
Cism ü cānum yandurur hālā kıvırcuķ perçemüñ
4. Perçem-i mū-yı siyāhuñdur perīşān eyleyen
'Aqlumı başdan başa yağmā kıvırcuķ perçemüñ
5. Kendü hālümde tūrurken rūz u şeb mest-i müdām
Ol getürdi başıma sevdā kıvırcuķ perçemüñ
6. 'Anber-i sārā mıdur bilmem nedür bu mest ider
Meşk-i būyı var mıdur āyā kıvırcuķ perçemüñ
7. Bu Rızā'ī bahş idüpdür gül-i varuñ ey püser
Kışver-i dünya vü māfihā kıvırcuķ perçemüñ

mefā'īlün / mefā'īlün / mefā'īlün / mefā'īlün

Hezec . - - - / . - - - / . - - - / . - - -

1. Şehā dil şem'ine perde çekilmiş kara gīsūlar
Hüküm eyler mihr-i hūrşide hem süpāre gīsūlar
2. Şırāṭü'l-müstakīm üzre ḥayāt-ı cāvidānīdür
Bu 'aşkuñ derdine bilmem bulur mı çāre gīsūlar
3. Rāmī Ka'be-i ḥüsnüñ maṭāf-ı 'āşıkāndur hep
Karārgāh-ı mekān olmuş meger ebrāra gīsūlar
4. Yetişmez şeş cihān içre saña cānum fedā itmek
Nice yüz biñ fedākārı çeker berdāra gīsūlar
5. Rızā yāre murādum i'tirāz itmek degül ammā
Bu gün itdi 'ibādetden beni āvāre gīsūlar

fā'īlātün / fā'īlātün / fā'īlātün / fā'īlün

Remel - . - - / - . - - / - . - - / - . -

[40^b]

1. Arttırur hep āh u efgānum kıvırcuķ kākülün
H̄asretünle dīde giryānum kıvırcuķ kākülün
2. Bir gedāyam hīç beni ādem şayup tıtmaz sözüm
Rüz u şeb hicrūñle nālānum kıvırcuķ kākülün
3. Kilk-i h̄asret medh̄ine her dem yazar eş'ār-ı nev
Vaşf olunmaz şöyle reyhānum kıvırcuķ kākülün
4. 'Āşık-ı bī-çārenün 'ömrini eylersün günāh
Dil-pesendüm cān u cānānum kıvırcuķ kākülün
5. Bād esüp tah̄rīk ider 'anber siyāh gīsūlaruñ
Bū-yı hoşdur meşk-i efşānum kıvırcuķ kākülün
6. Gāh rah̄met gāh zah̄met eyleyüp biñ nāz-ile
Gösterür her demde hicrānum kıvırcuķ kākülün
7. Her kaçan itsem naz̄ar bu 'aşkumı müzdād ider
Bu Rızā'nuñ şevk-i sultān[um] kıvırcuķ kākülün

Destūr

mef'ulü/ mefā'ilü/ mefā'ilü/ fe'ulün

Hezec - - . / . - - . / . - - . / . - -

[42^a]

1. Ol şāh-ı kerem cān-ile cānānum 'Alī'dür
Hürşid ü raḥşān meh-i tābānum 'Alī'dür
2. Mihrüñle şehüñ kalmadı hıç tāb u tüvānum
Ben girye ü nālān gül-i ḥāndānum 'Alī'dür
3. Şāh ḥānesi göñlüm ol taḥhīr-ide elzem
Cismümde benüm dildeki mihmānum 'Alī'dür
4. Hem şer'-i şerīf Aḥmed-i muḥtār ol rāhim
Gülzār-ı ṭarīkat yol u erkānum 'Alī'dür
5. Her şām u seḥer verd-i zebānum Şeh-i Merdān
Çün [...] ²²⁹şāyeste vü şāyānum 'Alī'dür
6. Kerrār ile Ḥaydar diyerek şıyt u şadālar
Hep 'āleme ma'rūf-ı cihān şānum 'Alī'dür
7. Rāhında Rızā'ı kul u kurbān ola herbār
Nāçiz ü gedā yolına sulṭānum 'Alī'dür

²²⁹ Kelime silinmiş olduğu için okunamamıştır.

Destūr

fā‘ilātün / fā‘ilātün / fā‘ilātün / fā‘ilün

Remel - . - - / - . - - / - . - - / - . -

[41^b]

1. ‘Arz kıldum şāhuma hep cürm-i ‘iṣyānum ‘Alī
‘Afv idüp ḥālūme baḳ sen çeşm-i giryānum ‘Alī
2. Şöyle işm içre kıldum raḥmetüñ baḥrı genīş
Sen bulursan ḥāl ü şānum māh-ı tābānum ‘Alī
3. Gerçi ben ta‘yībe şāyān oldum ise ey şehā
Şabr idüp dilden çıkarma sen ki cānānum ‘Alī
4. Ben gedāyam rāh-ı ‘aşka revīšem her dem seri
Raḥm kıl sen gūş idüp bu zār u efgānum ‘Alī
5. Serserīdür ehl-i ‘aşka çün olur elbet kuşūr
Ey şehī sen ‘afv kıl hep cümle noḳşānum ‘Alī
6. Şeş cihāndan bilmediler meşk-i būyuñ zevḳını
‘Anber-i meşk olmuşam ü dilde dermānum ‘Alī
7. Dünyevī hem uḥrevī dīdār imiş ancaḳ murād
İbtihālī bu Rızā’nuñ Şāh-ı Merdān’um ‘Alī

fā'īlātün / fā'īlātün / fā'īlātün / fā'īlün

Remel - . - - / - . - - / - . - - / - . -

1. Serkeş-i dil olma serkeş sen de serverler gibi
Nev-bahârı kıl temâşâ vech-i enverler gibi
2. Gülsitânda sünbül ü reyhân kıranfil cümlesi
‘İyş u ‘işret vaşf iderler kıadd-i ‘ar‘arlar gibi
3. Mâh u âzer derdüme hep söyleşürler âşikâr
Olmaya bir dem sıladan medh-i dilberler gibi
4. Dâ’imâ men‘ eylemekdür vaşf-ı dilberden bizi
Kalb-i zâhid saht kıalmış senüñ mermerler gibi
5. Kıldı ta‘rîf hâcet-i ızhâr alışmış dâ’imâ
Çâr-ebrû hüsn-i dilkeş bû-yı ‘anberler gibi
6. Şol dilini bed-likâ dildârum eyle bendesin
Göricek odlar saçıldı yandı ahkerler gibi
7. Ey perî ‘anber-feşân işbu fu’âd-ı ‘âşıkân
Yanmada her dem Rızâ’nuñ kalb[i] micmerler gibi

fā'īlātün / fā'īlātün / fā'īlātün / fā'īlün

Remel - . - - / - . - - / - . - - / - . -

[43^a]

1. Düşdi göñlüm bî-mürüvvet bir sitemkâr yâre âh
Zahm-ber-zahm üzre açdı bu dil-i şad-pâre âh
2. Her kaçan itsem tefekkür 'aqlumı yağmâ ider
Serserî her dem dil-i şeydâ gezer âvâre âh
3. Şabr-ile olmaz taḥammül bu firâkuñ zahmına
Ḥasretiyle yanmışam ben şeş cihāndan nâre âh
4. Dehr içinde intizâr-ı yârdan ol ki 'azâb
Gördilerse söylesünler bu ğarîbi zâre âh
5. Ḥad ü pâyânı bulunmaz cevır ü zulmüñ yetişür
Derd-i yârla râzıyam Manşûr-veş berdâre âh
6. Ṭâli'-i naḥsum dolaşdı burc-ı 'akrebden bu gün
Böyle gaddâr merḥametsüz bir perî dildâre âh
7. Tâ ezelden Ehl-i beytüñ şıdk-ile kurbânıyam
Âh idüp ağlar Rızâ'î çâresüz bî-çâre âh

Destūr

mef'ülü / mefā'īlū / mefā'īlū / fe'ülün

Hezec - - . / . - - . / . - - . / . - -

[42^b]

1. Derdüme dilā āh u efgān eylemek olmaz
‘Aşkuñ eşerin böyle nihān eylemek olmaz
2. Zāhid bizi men‘ eyleme maḥbūb-ile meyden
Mey nūş iderüz terk-i civān eylemek olmaz
3. Dil dilbere dilber dīle dīl virecek ammā
Dil derdüne nāşāda ‘ayān eylemek olmaz
4. Vaşf eyler-isem vāsfına cānā ne güzeldür
Ol ğonca dehān vaşfına şān eylemek olmaz
5. ‘Aşk-ile sefer itse Rızā’ī bu diyārdan
Ser-mest olup devr-i cihān eylemek olmaz

mefā'īlün / mefā'īlün / mefā'īlün / mefā'īlün

Hezec . - - - / . - - - / . - - - / . - - -

1. Benüm bu 'aşk u şevküme ter-ü-tāze civān bā'is
Münevver cephesi zībā hilāl kaşı kemān bā'is
2. O²³⁰ şūhuñ vaşfuñ eylerken yitirdüm 'aqlumı başdan
Bu cān-gāhda 'ayān olmuş dil-i murğa nişān bā'is
3. Çeke maḥfī [...] ²³¹ herbār
Olur mı sevdüğim ra'nā maḥabbet rāyegān bā'is
4. Hemān 'aşık dili tırmaz bu gün Mecnūn gibi söyler
Maḳāl-ı tūl-ı güftāra resm-i şīrīn-zebān bā'is
5. Sitāyiş vāşifuñ vaşfın Rızā cānuñ fedā eyler
Dilā ḥayrān u mest olduk gül ü gonca dehān bā'is

137²³²

Tārīḫ-i mevlūd-i Zeynep Şāfiye Ḥanum

fā'īlātün / fā'īlātün / fā'īlātün / fā'īlün

Remel - . - - / - . - - / - . - - / - . -

[44^a]

²³⁰ Vezin gereği nüshada “ol” şeklinde değil “o” şeklinde yazılmıştır.

²³¹ Kelime silinmiş olmasından dolayı okunaksızdır.

²³² Sayfanın oldukça yıpranmış olmasından dolayı 44a'da bulunan bu şiirin tamamını okumak mümkün olmamaktadır. Bu sebeple transkripsiyon alfabeli metin verilmemiştir.

mefā'īlün/ mefā'īlün/ mefā'īlün/ mefā'īlün

Hezec . - - - / . - - - / . - - - / . - - -

[43^b]

1. Civānum tıfl-ı nevres tende cānum nev-cüvān olmuş
Şabāvet çağ[1] geçmiş hem güzel kaşı kemān olmuş
2. Tekellümler terennümler dūr-feşāndur zebānundan
Feşāhat nağmesüñ bülbul gibi söyler dehān olmuş
3. Cemāl-i hüsnuñe bu dem çekilmiş çifte bismillāh
Bu zībā çār-ebrūlar 'acāyib merdān olmuş
4. Dehānuñ fetḥ idince ol perī dūrler şaçar dā'im
Mişāl-i tūtī güyā şīrīn-gū-yı hūb-zebān olmuş
5. Yiğit olmuş 'adūlar leşkeri şaf şaf sürer şimdi
Sikender şāh Nerīmān Sām süvārī kahramān olmuş
6. Melāhat kaşr-ı hüsnuñde nişīn olmuş hüküm eyler
'Adālet tāht-ı Kısra'da bu gün nūş u revān olmuş
7. Firāk ü ḥasretüñle çekmedük derd kalmadı serde
Rızā'ī derd-mendüñ her demi āh ü fiğān olmuş
8. Kırā'at mekteb-i rüşdiyyede ta'līm mu'allimden
Sezādur ehl-i 'irfān meclisinde tercümān olmuş

SONUÇ

19. yüzyılda yaşamış olan Rızâ'nın inceleme fırsatı bulduğumuz eserine dair daha önce yapılmış müstakil bir çalışmaya rastlanmamıştır. Hangi Rızâ'ya ait olduğu bilinmeyen dîvândan yola çıkarak şâirin kimliği ve kişisel özelliklerine dair tespitler ortaya konmuştur. Dîvânın sahibi olabileceğini düşündüğümüz şâirlerin kimlikleri verilmiştir. Bu hususta eserin Apalı Rızâ Efendi'ye ait olabileceğini tahmin etmekteyiz. Çalışmamızda şâirin hayatı, edebî kişiliği, eserin şekil ve muhtevası gibi hususlar çeşitli başlıklar altında ele alınmış böylece eser detaylı bir şekilde incelenmeye çalışılmıştır.

Rızâ Dîvânı'nda yer alan şiirler gazel ve müseddes nazım şekilleriyle yazılmıştır. Bir şiir ise hece ölçüsüyle koşma biçiminde yazılmıştır. Özellikle gazel nazım şekliyle yazdığı şiirler dîvânda oldukça geniş bir yer tutar. Gazel nazım şeklinin dışında yazılmış olan az sayıdaki şiirler farklı şâirlere aittir.

Dîvânda sevgiliye ve sevgilinin güzelliğine dair yazılmış pek çok şiir vardır ancak eserin geneline bakıldığında dinî-tasavvufî üslup ön plana çıkmaktadır. Şâir öğüt verici nitelikteki şiirleriyle kendi din ve tasavvuf anlayışını ortaya koymuş ve yol gösterme gayretinde olmuştur. Şiirlerinde sanattan çok fikir ön plandadır. Özellikle Bektâşî geleneğine dair düşüncelerini şiirleriyle ifade etmeye çalışmıştır. Tasavvufî düşüncelerini ortaya koyduğu şiirler anlam bakımından daha kapalı olmakla birlikte eserin dili genel olarak açık ve anlaşılırdır. Türkçe kelimeleri sıkça kullanmış, deyim ve atasözlerine yer vermiştir.

Bu çalışma ile klâsik Türk edebiyatının geniş şiir hazinesine yenilerini kazandırmak ve yeni bir eser ortaya koyarak ilim dünyamıza katkı sağlamak amaçlanmıştır. Bugüne kadar yapılmış olan dîvân çalışmalarının sonucunda elde edilen ve klâsik Türk edebiyatını daha iyi anlamamıza vesile olan şiirlere yenilerini ekleyerek klâsik Türk şiirini bir de Rızâ'nın şiirleriyle değerlendirmenin edebiyat dünyamıza faydalı olacağı kanaatindeyiz.

KAYNAKÇA

- AKÜN, Ömer Faruk**, *Divan Edebiyatı*, İsam Yayınları, İstanbul, 2015.
- AYCAN, İrfan**, “Ebû Süfyân”, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, 1994, c.10, s.230-232.
- AYCAN, İrfan**, “Mervân I”, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, 2004, c.29, s.225.
- ALTUNTAŞ, Halil, Muzaffer Şahin**, *Diyanet İşleri Başkanlığı Kur’ân-ı Kerîm Meâli*, 2011 (e-kitap).
- BİRİNCİ, Necat**, “1853-1856 Kırım Savaşını Anlatan Bir Eser: Manzûme-i Sivastopol”, *Güney-Doğu Avrupa Araştırmaları Dergisi*, sy. 10-11, (1982): 233-238.
- BURSALI Mehmed Tahir**, *Osmanlı Müellifleri*, Haz.: A. Fikri Yavuz-İsmail Özen, Meral Yay., İstanbul 1972, c.2.
- BOZKURT, Nebi**, “Mescid-i Aksâ”, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, 2004, c.29, s.268.
- CANIM, Rıdvan**, *Divan Edebiyatının Kaynakları*, Akıl Fikir Yayınları, İstanbul, 2018.
- CEBECİOĞLU, Ethem**, *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*, Rehber Yayınları Ankara, 1997.
- ÇAĞRICI, Mustafa**, “Tevekkül”, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, 2012, c.41, s.1.
- DEVELİ, Hayati**, “18. Yüzyıl Türkiye Türkçesi Üzerine”, *Doğu Akdeniz Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Dergisi I*, sy.1 (1998): 27-36.
- DİLÇİN, Cem**, *Örneklerle Türk Şiir Bilgisi*, TDK Yayınları, Ankara, 2013.
- DAVUD, Fatîn**, *Fatîn Tezkiresi (Hâtimetü’l-Eşâr)*, Haz.: Ömer Çiftçi, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara, 2017.

- ERK, Hasan Basri**, *İslami Mezhepler-Tarikatlar*, Varol Matbaası, İstanbul, 1954.
- ERGUN, Sadeddin Nüzhet**, *Bektaşî-Kızılbaş Alevî Şairleri ve Nefesleri*, İstanbul Maarif Kitaphanesi Yay., İstanbul, 1956, c.3.
- GÜNER, Ahmet**, *Tarikatlar Ansiklopedisi*, 1991, Milliyet Matbaası, s.99-313.
- GÜNDOĞDU, Cengiz**, “Hacı Bektaş Velî dergâhı postnişîni Hacı Ali Tûrabî Baba ve icazetnâmesi” *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*, sy. 64 (2012): 147-168.
- HİKMET BEY**, Şeyhülislam Ârif, *Tezkiretü’ş-şu‘arâ*, Haz.: Mehmet Nuri Çınarcı, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara, 2019.
- İPEKTEN, Haluk**, *Eski Türk Edebiyatı Nazım Şekilleri ve Aruz*, Dergah Yay., İstanbul, 2018.
- KURNAZ, Cemal**, “Ferhad”, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, 1995, c.12, s.383.
- KAHYA, Esin**, “Hipokrat”, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, 1998, c.18, s.119-120.
- MEHMED Tefrik**, *Kâfile-i Şu‘arâ*, Haz.: Fatma Sabiha Kutlar Oğuz vd., T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara, 2017.
- OCAK, Ahmet Yaşar**, “Balım Sultan”, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, 1992, c.5, s.17-18.
- OCAK, Ahmet Yaşar**, “Bektâşîlik”, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, 1992, c.5, s.373.
- ÖZMEN, İsmail**, *Alevî-Bektaşî Şiirleri Antolojisi*, T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları, c.4, İstanbul, 1998.
- ÖZTÜRK, Mustafa**, “Zülkarneyn”, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, 2013, c.44, s.564.
- ÖZLER, Mevlüd**, “Tevhid”, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, 2012, c.41, s.18.
- PALA, İskender**, *Ansiklopedik Divân Şiiri Sözlüğü*, Kapı Yay., İstanbul, 2014.
- SARAÇ, M. Yekta**, *Klâsik Edebiyat Bilgisi Biçim-Ölçü-Kafiye*, Gökkuşbu Yayınları, İstanbul, 2014.
- SOYYER, Yılmaz**, *19. Yüzyılda Bektaşîlik*, Akademi Kitabevi, İstanbul, 2005.

ŞEFKAT Bağdâdî, *Tezkîre-i Şu‘arâ-yı Şefkat-i Bağdâdî*, Haz.: Filiz Kılıç, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara, 2017.

TEZCAN, Hülya, “Fes”, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, 1995, c.12, s.415.

TUMAN, Mehmet Nail, *Tuhfe-i Nâilî*, Haz.: Cemal Kurnaz-Mustafa Tatçı, Bizim Büro Yayınları, Ankara, 2001.

Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi, Dergah Yay., İstanbul 1998, c.7.

USLUER, Fatih, *Hurufilik: İlk elden Kaynaklarla Doğuşundan İtibaren*, Kabalcı Yay. İstanbul, 2009.

UZUN, Mustafa İsmet, “Muharremiyye”, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, 2006, c.31, s.8.

ULUDAĞ, Süleyman, “Âl-i abâ”, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, 1989, c.2, s.306.

ÜNVER, İsmail, “İskender”, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, 2000, c.22, s.557.

YILMAZ, Mehmet, *Kültürümüzde Âyet ve Hadisler (Ansiklopedik Sözlük)*, Kesit Yayınları, İstanbul 2013.

YAVUZ, Yusuf Şevki, “Bezm-i Elest”, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, 1992, c.6, s.106.

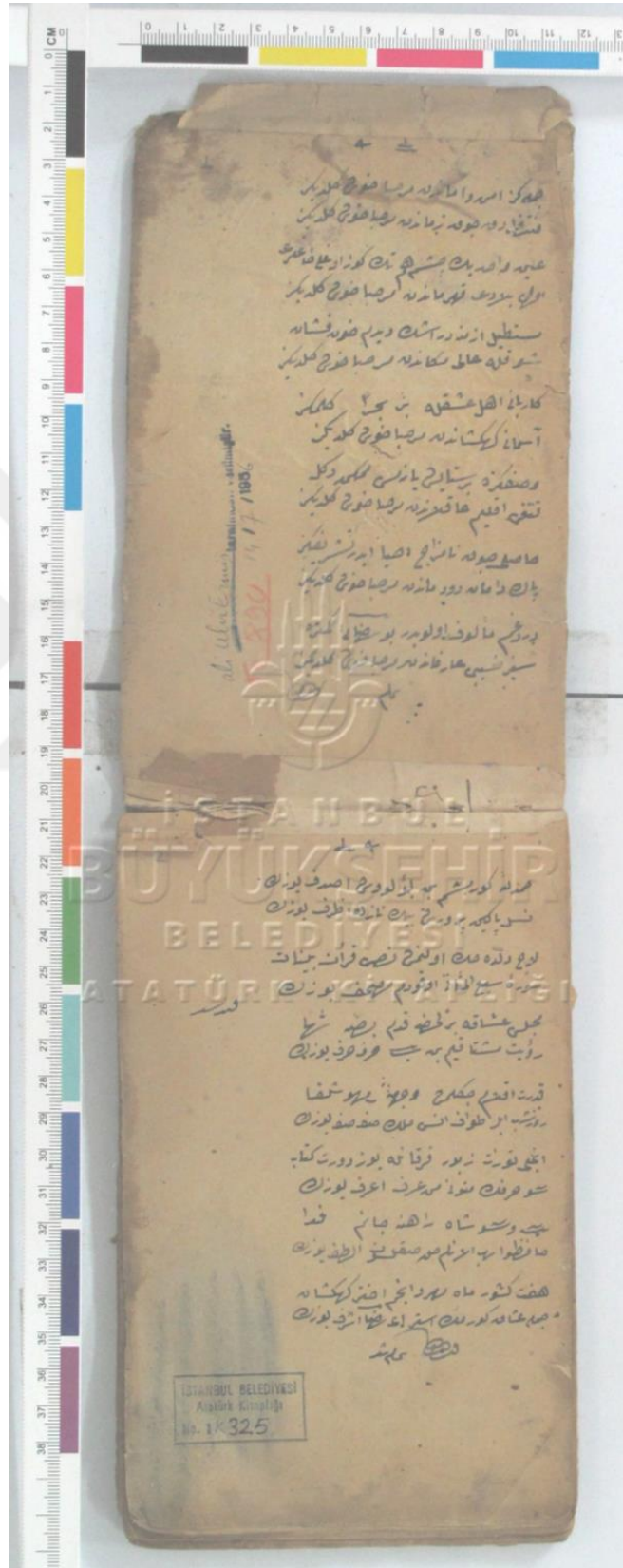
EKLER:

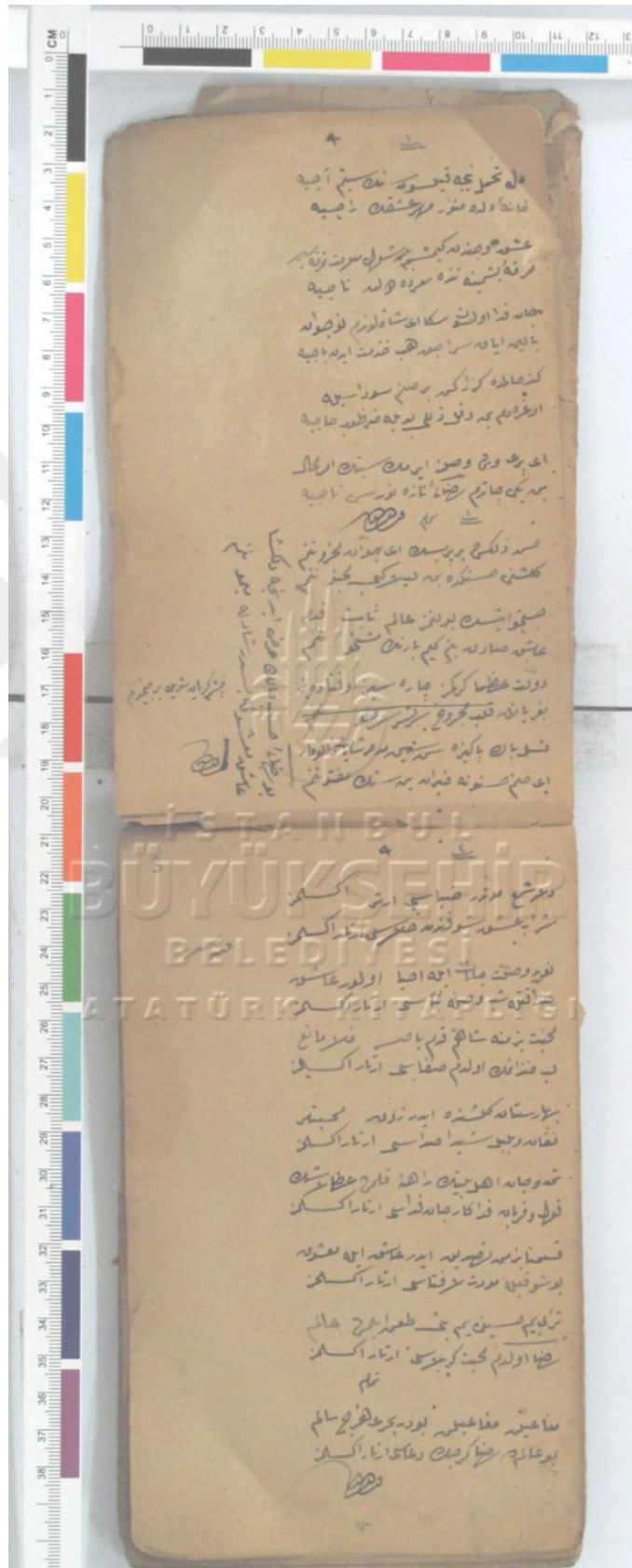
ESERİN TIPKIBASIMI

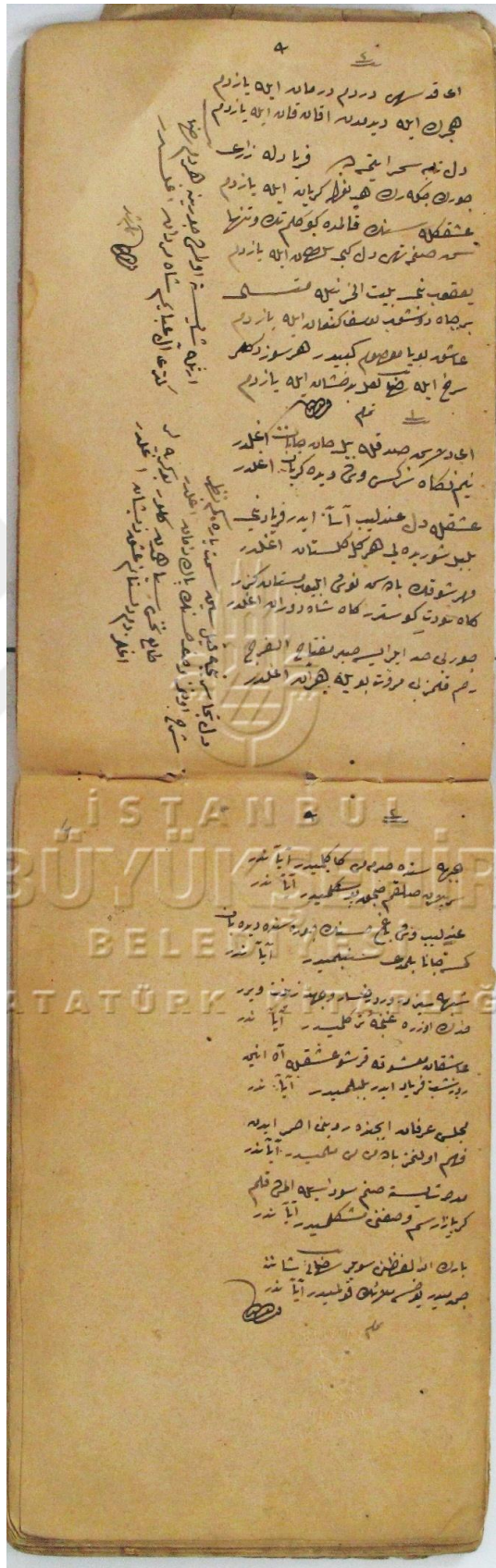

Varak: 1b-2a

Varak: 2b-3a

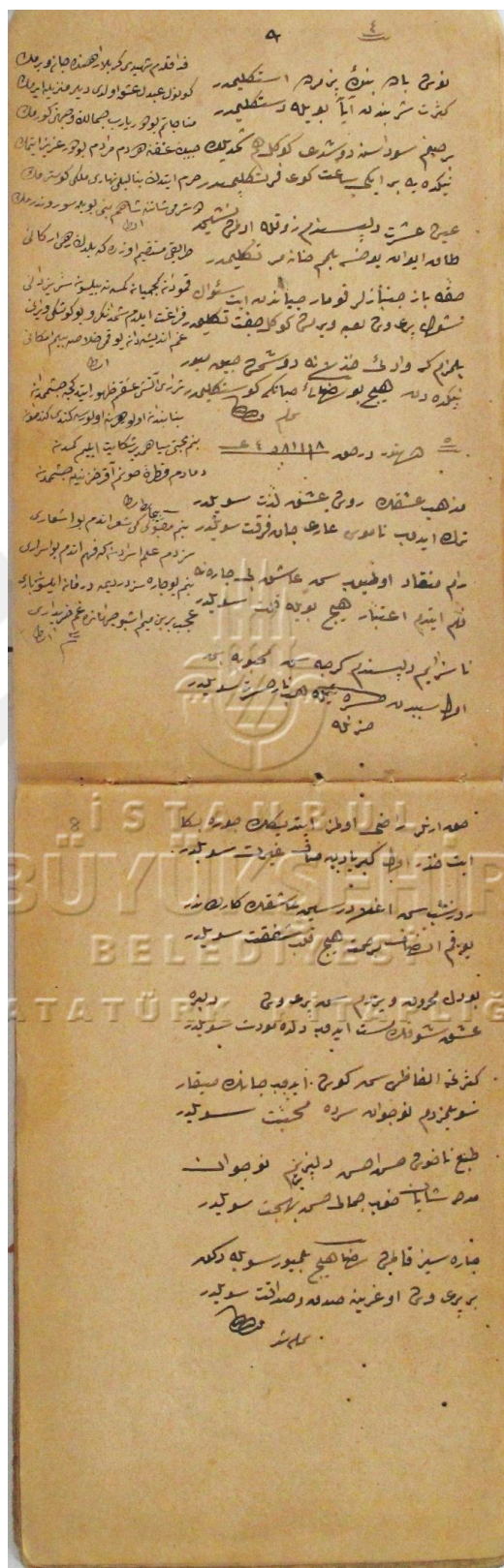

[illegible]

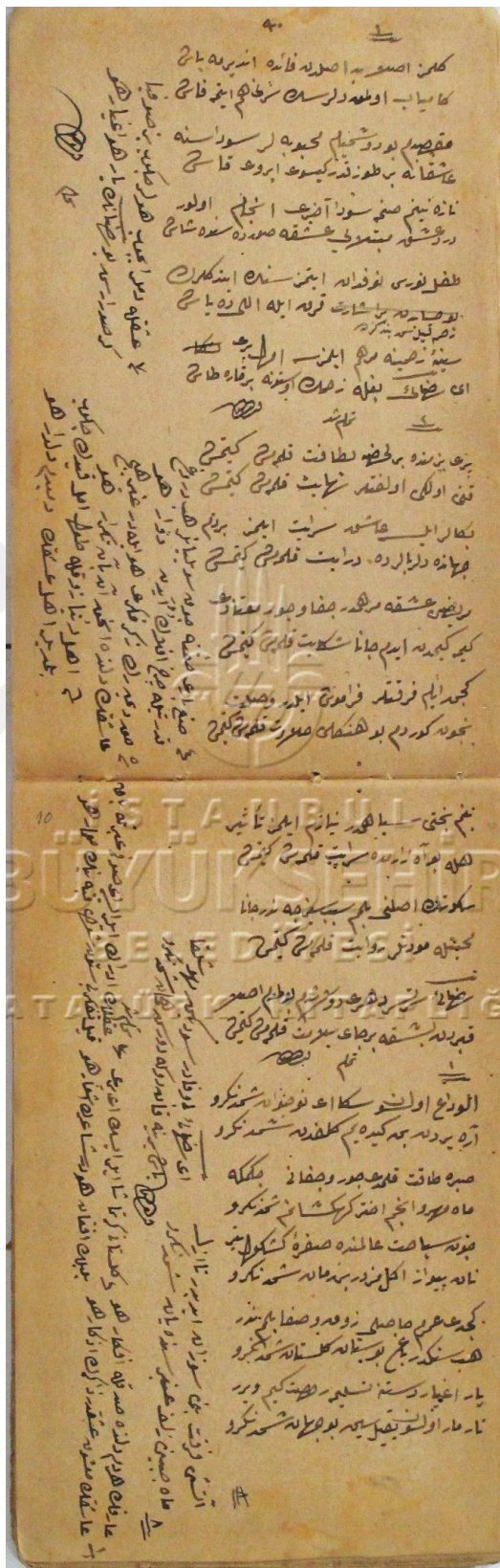
دل لکرم بدور غلبا ابرو لری
 عاشقه تو فرشته طالعبا ابرو لری
 بخیر دارم و شیشه و شیشه بهمنه
 نیویف قیمت عکاسی ابرو لری
 سر دولت دل لکرم تو کماله
 عشقم بغا اید لکب ز لکبا ابرو لری
 صفت بهمنه اولی ماه صبیحه ابرو صفت
 آب صیقله شکر لکرم ابرو لری
 صفت اسرار به قیل سر نظ
 صورت به لکف افروز سالما ابرو
 صفت اسرار به قیل سر نظ
 شمر روانه ایلی به قیل ابرو لری
 صفت اسرار به قیل سر نظ
 فرشته به قیل سر نظ ابرو لری
 صفت اسرار به قیل سر نظ

2000

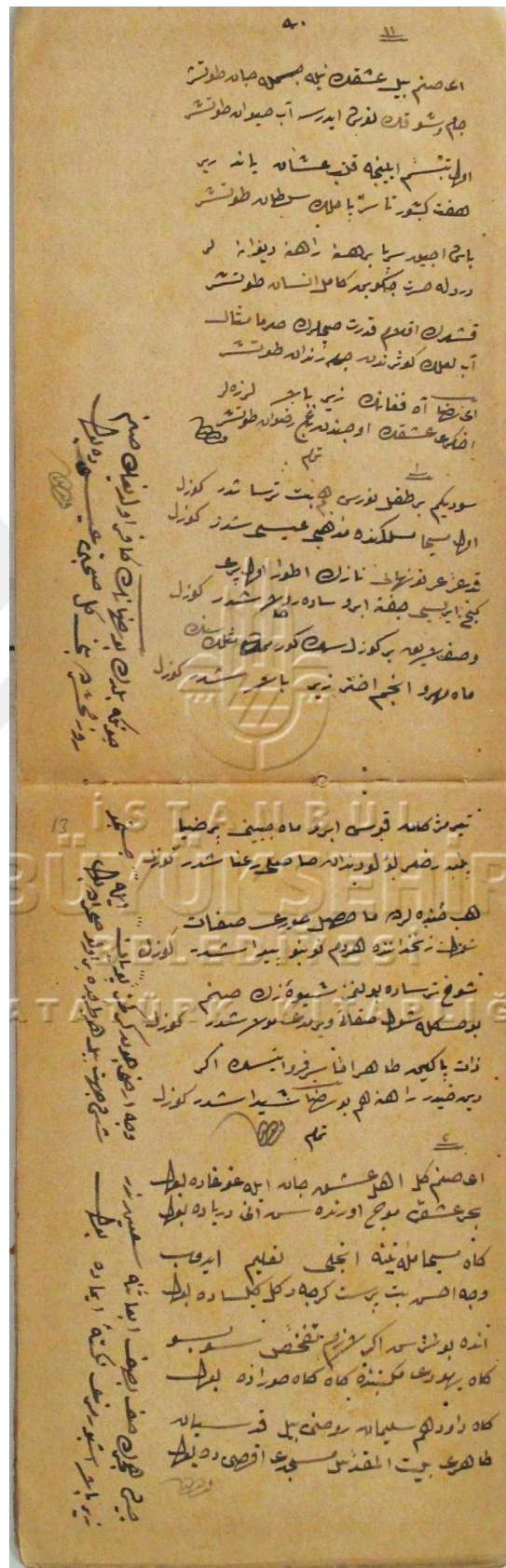
[illegible]

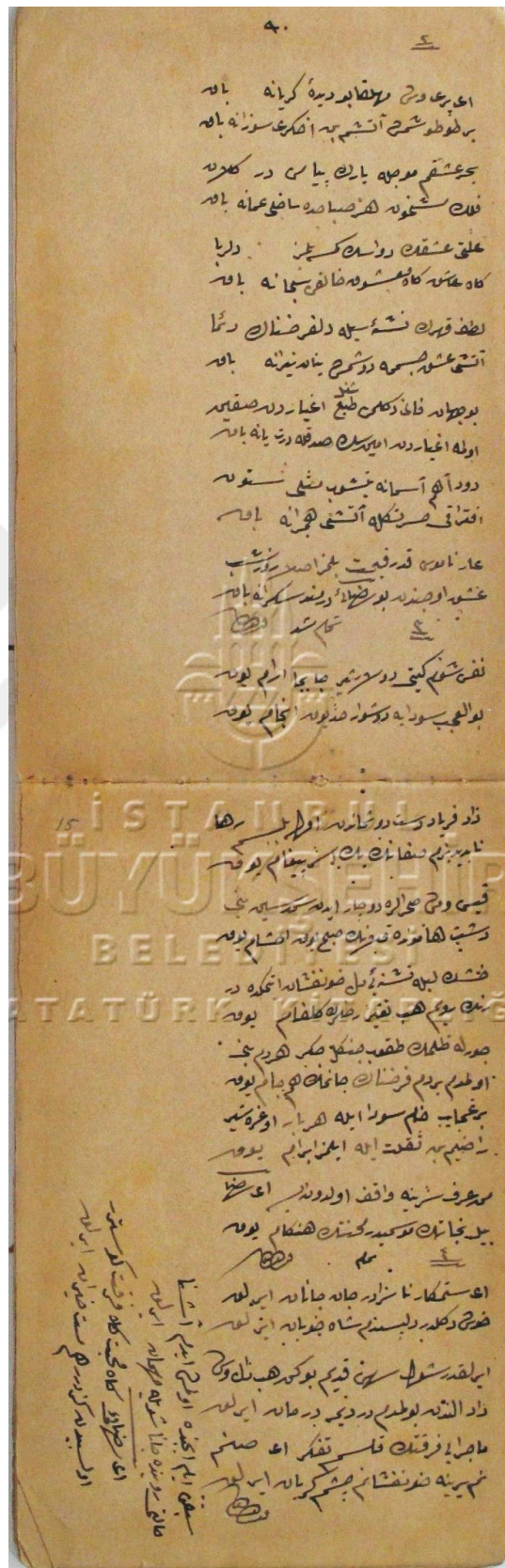
۴۰
 اعد و سر کر کیه در صوره نو بر آید
 عین عشق و مع آغیا صبر آید
 عین بدستگاه که کشته سبز کس آید
 نو شایع هب کوفه نه جلد زهار آید
 اهل دل در شوق کلف صبر و کشتی لایحه
 مومن بر محبت ترک عادت آید
 انبساط بر زمین و فضا نشین او طبع کریم
 صفت صفا نام کا نه ماه آید
 فصل کوشه نو بار و مع سینه اعضا
 جلیب و عافیات بی قره آید
 ۴۱
 چون ظلم زاری آتی سوز نه سبب کافر
 صفا صفت سینه که سینه سینه کافر
 صفات زله راف خفا ایض سینه
 فدا بود و بر کی نعت بد کفر آید
 کلاط لینه این عقول کفر ای اولاد
 بدو طریق سینه نه جانده سینه کافر
 دو کعبه سخن سزا که سر فدا نه و سینه
 فقیه کفر به سینه نه جانده سینه کافر
 سوز که کفر کفر نه ظلم عدا و نه

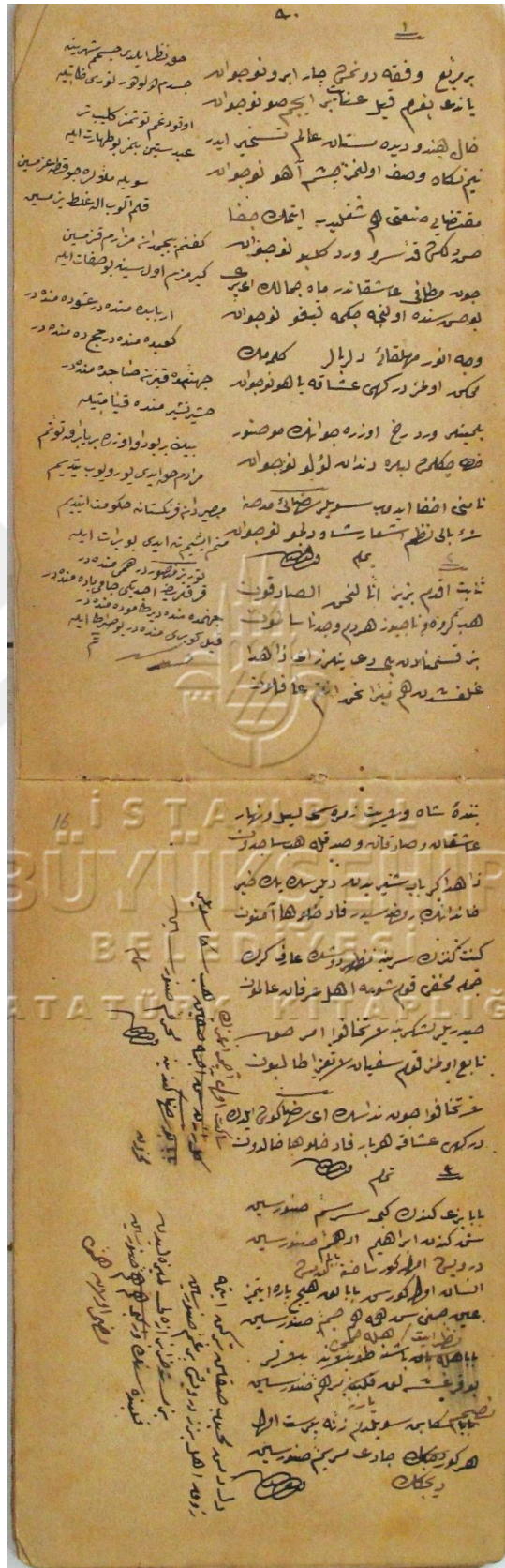
۴۲
 جود نه صانع کبر و صفا و غلظت کافر
 عجم و کس فرشتین انگلیس با کفر
 دوا ای سینه فرایه اولاد طایفه سینه کافر
 چون کافر دین را نه طایفه سوز کفر
 شمع اندک نور کفایت و نه سینه کافر
 ۴۳
 در شید بی سوز نه انده افکار سینه کافر
 صفا صفت نه زینت و نه سینه کافر
 و صفا صفت نه مثال این سینه کافر
 مکمل دینه و امانه سینه کافر
 عجم و کس کلا کبر و نه کفر
 فرشتین انگلیس با کفر
 نه عشق و صفت و نه طایفه کافر
 کفر و نه صفا صفت سینه کافر
 ۴۴
 صفا صفت و کفایت صفت و نه کافر
 جود و سینه سینه کافر
 علم

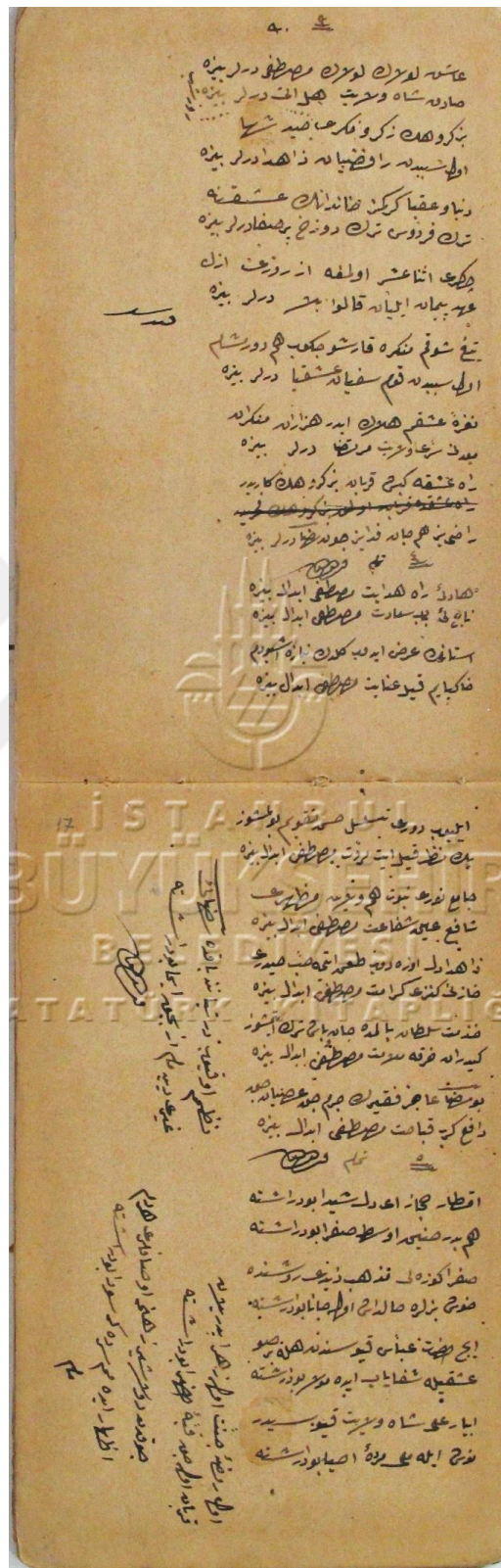
4.
 به کج دل در شکوه است دانه دلبرستان
 جوده عدول بشه اولی نه دلبرستان
 کفکونی ناسال به بی ایدیه مدینه
 بر عدول به لقا جوده ناسه دلبرستان
 عشقه هوش نه لکله نکره صبح هب بغالیه
 بر معالج ورم ابر غامنه دلبرستان
 دیده اشکیم در کس شمع سینه کج کلاه شب
 جاده صابر ماه اسرافانه دلبرستان
 فطین بن دانه اسکره ضایع اولور صحرای
 جوده مشغله کوزه دیگر لکانه دلبرستان
 جوده کسانه آه ایدیه این طلب وصاله
 ضیقده له کیم ایره انجانده دلبرستان
 ضیق و شوق ظالمه لکله سینه اوغریه
 بد نظاره لب تکفل وانه دلبرستان
 5
 افروز عشقه در دهر دم سوده جیه جیه صلیور
 جیه اشیا عشقه لکله یی جیه صلیور
 در شب مروی نه جیه کج نه فکله کلاه
 در شوق طاس بی نه جیه صلیور
 12
 لیلای عشق کج نه ناسه لب صحرای
 نفوس کیم کیم دلبر ده جیه صلیور
 رسته الماح بادشاهی کج نه لکله شکریه
 ربه ایدیه صحرای ناله عشقه جیه صلیور
 13
 فطین بیاض نکره بیاض کج نه لکله
 صلیور قه ایدیه جیه جیه صلیور
 طغیله جیه صلیور نکره جیه صلیور
 نم صلیور کج نه جیه صلیور
 کوشه ایره صلیور نکره صلیور
 صلیور عشقه نکره جیه صلیور
 14
 عشقه بیابانه ایدیه در شب فکله
 در دله لکله اولور کس در شب فکله
 بیج جسم اغیاره کج نه کج نه
 ایمن جسم صلیور کج نه کج نه
 لطف فطین جیه اولور کج نه کج نه
 کج نه ایمن کج نه کج نه کج نه

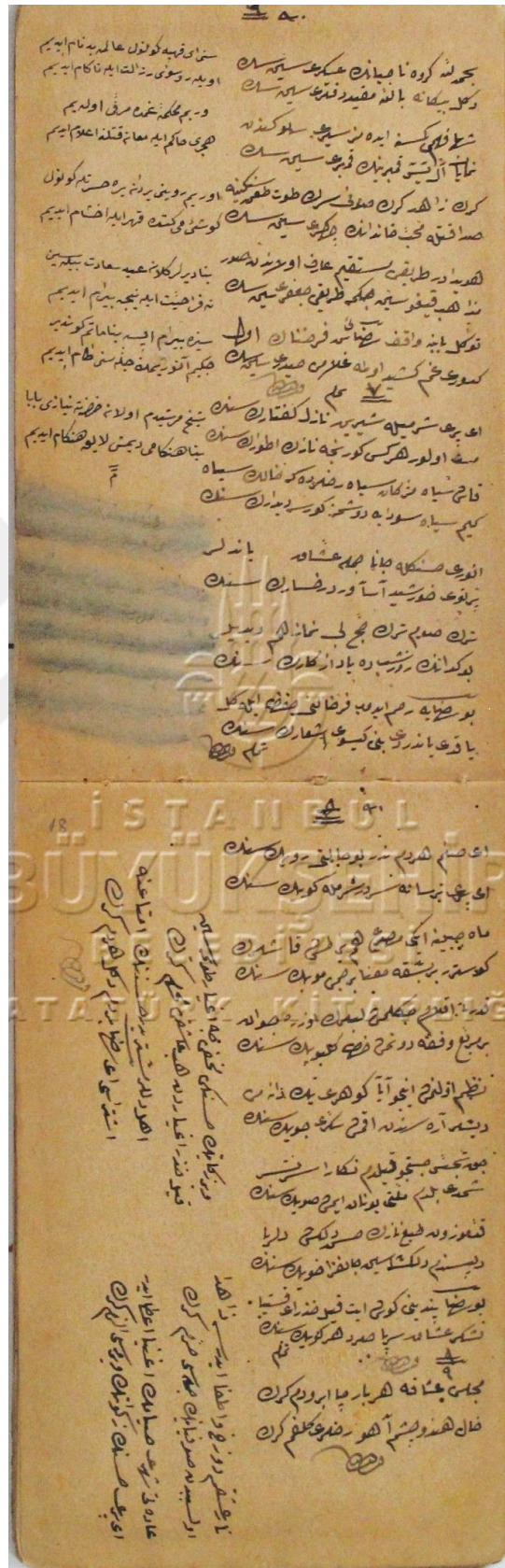

[illegible]

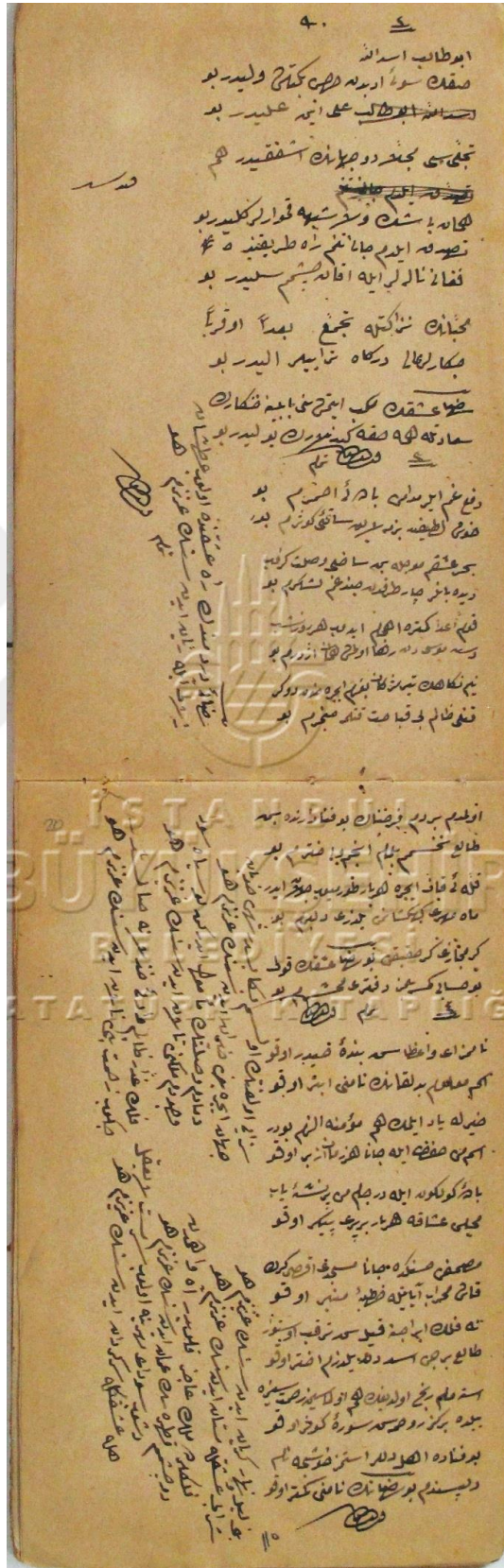

250

252

